

**ПРОГРАМА ТА РОЗДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ
ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ»**

12 – 13 грудня 2013 року

м. Харків

2013

ЗМІСТ

Програма конференції.....	3
Роздаткові матеріали	14
Кизим М. О., Проноза П. В. Прогнозування фінансової кризи в Україні.....	14
Майбуров И. А. Теоретические основы формирования нового налога на недвижимость	25
Иванов Ю. Б. Міжнародні інтеграційні процеси та податкова політика	34
Колодізев О. М. Визначення параметрів кредитно-інвестиційної діяльності вітчизняного банківського сектору з врахуванням сучасних аспектів функціонування фінансового ринку.....	42
Алексеев И. В. Концептуальні підходи до визначення ефективності податкових трансформацій у податково-бюджетному процесі.....	52
Тищенко О. М. Податкове стимулювання природоохоронної діяльності підприємств: досвід зарубіжних країн.....	59
Погорлецкий А. И. Российский опыт индивидуального подходного налогообложения: оценки и перспективы.....	66
Десятнюк О. М. Суб'єктивні фактори розвитку податкової системи України	76
Прозоров Ю. В. Посткризова трансформація банківського капіталу в Україні: концентрація без централізації	84
Зима О. Г. Разработка предложений по применению налоговых льгот для решения проблем эффективной занятости на основе опыта зарубежных стран.....	88
Ревенко О. В. Морально-етичні аспекти податкового менеджменту.....	97
Корнєєв В. В. Стабілізація фінансово-кредитної сфери України: ризики і обмеження	105
Ермакова Е. А. Бюджетные риски и парадоксы в контексте реализации бюджетной политики России	109
Кириленко О. П. Питання сутності місцевих фінансів.....	113
Сідельникова А. .П. Аналіз вітчизняних реалій функціонування податкової системи України.....	117

ПРОГРАМА КОНФЕРЕНЦІЇ

Шановні учасники конференції!

Вітаємо Вас на Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми та механізми фінансового управління»!

Бажаємо Вам гарного настрою та успішної роботи на конференції!

ПОРЯДОК ДЕННИЙ

12 грудня 2013 р.

Реєстрація учасників конференції	8.00–9.00	L-корпус, хол
Гардероб	8.30–14.00	L-корпус, 2 поверх
Кава-брейк	8.00–9.00	L-32
Відкриття конференції	9.00–9.30	L-37
Пленарне засідання	9.30–13.00	L-37
Кава-брейк	13.00–14.00	
Круглий стіл «Сучасні виклики та тенденції розвитку фінансової системи країни»	14.00–17.30	311 БК
Робота секцій	14.00–17.30	502 БК 402 БК 505 БК 708 БК
Кава-брейк	17.30–18.00	

13 грудня 2013 р.

Кава-брейк	8.30–9.00	
Робота секцій	9.00–13.00	502 БК 505 БК 708 БК
Кава-брейк	11.00–11.30	
Круглий стіл «Податкова політика: тенденції та акценти»	9.00–13.00	311 БК
Кава-брейк	13.00–14.00	
Підведення підсумків конференції	14.00–17.00	311 БК
Закриття конференції		

**ПРОГРАМА РОБОТИ
ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ КОНФЕРЕНЦІЇ**

12 грудня 2013 року

Відкриття конференції

Вітальне слово:

ПОНОМАРЕНКО Володимир Степанович – д. е. н., професор, ректор Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця;

САПРОНОВ Юрій Анатолійович – заступник голови Харківської обласної державної адміністрації з економічних питань;

ВЛАСЮК Олександр Степанович – чл.-кор. НАН України, д. е. н., професор, перший віце-президент ДННУ «Академія фінансового управління»;

КИЗИМ Микола Олександрович – д. е. н., професор, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України;

ДОПОВІДІ

ВЛАСЮК Олександр Степанович – чл.-кор. НАН України, д. е. н., професор, перший віце-президент ДННУ «Академія фінансового управління» – *Стабілізація державних фінансів як передумова розвитку внутрішнього ринку*

КИЗИМ Микола Олександрович – д. е. н., професор, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України – *Прогнозування фінансової кризи в Україні*

ЄФИМЕНКО Тетяна Іванівна – чл.-кор. НАН України, д. е. н., професор, президент ДННУ «Академія фінансового управління» – *Інституціональні засади впровадження міжнародних норм фіскального регулювання в національній економіці*

ЕРМАКОВА Елена Алексеевна – д. е. н., професор кафедри фінансов Саратовського державного соціально-економічного університета, – *Бюджетні ризики і парадокси в контексті реалізації бюджетної політики Росії*

КОРНЄЄВ Володимир Вікторович – д. е. н., професор, завідувач відділу фінансово-бюджетної політики Науково-дослідного економічного інсти-

туту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України – *Стабілізація фінансово-кредитної сфери України: ризики і обмеження*

ІВАНОВ Юрій Борисович – д. е. н., професор, заступник директора Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України – *Міжнародні інтеграційні процеси та податкова політика*

МАЙБУРОВ Игорь Анатольевич – д. э. н., профессор, заведующий кафедрой финансового и налогового менеджмента Уральского федерального университета им. первого Президента России Б. Н. Ельцина – *Формирование теоретической платформы налога на недвижимость*

ДЕСЯТНЮК Оксана Миронівна – д. е. н., професор, директор Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Тернопільського національного економічного університету – *Суб'єктивні фактори розвитку податкової системи України*

ПОГОРЛЕЦКИЙ Александр Игоревич – профессор кафедры мировой экономики Санкт-Петербургского государственного университета, д. э. н., доцент – *Российский опыт индивидуального подоходного налогообложения: оценки и перспективы*

Регламент: доповіді – до 25 хвилин;

виступи під час обговорення – до 5 хвилин.

**ПРОГРАМА РОБОТИ КРУГЛОГО СТОЛУ
«СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ»**

12 грудня 2013 року

Керівник круглого столу – **КИЗИМ Микола Олександрович** – д. е. н., професор, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

Секретар круглого столу – **ВОЛИК Ірина Миколаївна** – к. е. н., доцент, вчений секретар Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

ДОПОВІДІ

***Частина перша. Проблеми фінансового управління
на регіональному рівні***

ОВСЯННИКОВ Сергій Іванович – директор Департаменту фінансів Харківської обласної державної адміністрації

РОЗДАЙБИДА Андрій Володимирович – начальник Головного управління Міндоходів України у Харківській області, к. ю. н., генерал-майор податкової міліції

СРЕМЕЙЧУК Раїса Арсентіївна – начальник Головного управління Державної казначейської служби України у Харківській області

АВЕРШИН Сергій Володимирович – директор Департаменту економіки і міжнародних відносин

Частина друга.

Фінансове управління: макрорівень

КУЗНЕЦОВА Світлана Анатоліївна – д. е. н., професор, завідувач кафедри міжнародних фінансів та банківської справи Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля – *Розвиток монетаризму та глобальна фінансова криза: нова теорія грошей*

КОРНЄЄВ Володимир Вікторович – д. е. н., професор, завідувач відділу фінансово-бюджетної політики Науково-дослідного економічного ін-

ституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України – *Ісламська фінансова модель: особливості розвитку*

БРЮХОВЕЦКАЯ Наталія Ефимовна – д. э. н., професор, главный научный сотрудник отдела проблем экономики предприятий Института экономики промышленности НАН Украины – *Влияние эволюции финансового капитала на трансформацию форм организации бизнеса*

БОГДАН Тетяна Петрівна – д. е. н., головний науковий співробітник відділу державних фінансів Інституту економіки та прогнозування НАН України – *Стійкість державного боргу України та наслідки боргової політики держави*

ШЕЛУДЬКО Наталія Михайлівна – д. е. н., завідувач відділу грошово-кредитних відносин Інституту економіки та прогнозування НАН України – *Трансформація зовнішньоборгової моделі розвитку банківського сектора України: ефекти та перспективи*

БАШКО Василь Йосипович – старший науковий співробітник відділу управління державним боргом Науково-дослідного фінансового інституту Академії фінансового управління – *Оцінка ймовірності дефолту в Україні*

**Регламент: доповіді – до 15 хвилин,
виступи під час обговорення – до 5 хвилин.**

**ПРОГРАМА РОБОТИ
СЕКЦІЙНИХ ЗАСІДАНЬ КОНФЕРЕНЦІЇ**

12 – 13 грудня 2013 року

**Перша секція «Сучасні проблеми та тенденції розвитку
бюджетної політики»**

Керівник секції – ЖУРАВЛЬОВА Ірина Вікторівна – к. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

Секретар секції – ЮШКО Сергій Васильович – к. е. н., доцент кафедри фінансів Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

ЛИТВИНЕНКО Ярослав Васильович – професор кафедри фінансів Національної академії статистики, обліку та аудиту, к. е. н., доцент – *Напрямок розвитку бюджетної політики місцевих органів самоврядування в Україні*

ЛЮБІЧ Олександр Олексійович – д. е. н., завідувач відділу координації бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики ДННУ «Академія фінансового управління» – *Застосування інструментів державної підтримки як напрям реалізації фінансової політики держави*

БЕЛКОВА Надія Володимирівна – докторант Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України, к. е. н. – *Трансформація моделі економіки країни та її регіонів в процесі економічних реформ*

КИРИЛЕНКО Ольга Павлівна – д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету – *Питання сутності місцевих фінансів*

КУЗЬМІНЧУК Наталія Валеріївна – д. е. н., доцент, професор кафедри економічної кібернетики та маркетингового менеджменту Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» – *Аналіз видів міжбюджетних трансфертів щодо вирішення регіональних проблем формування бюджетів*

**Друга секція «Розвиток податкового інструментарію
стимулювання соціально-економічних процесів»**

*Керівник секції – **ТИЩЕНКО Олександр Миколайович** – д. е. н., професор, завідувач відділу проблем розвитку регіональної економіки Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України – *Податкове стимулювання природоохоронної діяльності підприємств: досвід зарубіжних країн**

*Секретар секції – **ЗИМА Ольга Григорівна** – к. е. н., доцент кафедри оподаткування Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця – *Разработка предложений по применению налоговых льгот для решения проблем эффективной занятости на основе опыта зарубежных стран**

***САЛИГА Костянтин Сергійович** – д. е. н., доцент, завідувач кафедри фінансів і кредиту Класичного приватного університету (м. Запоріжжя) – *Ефективність податкового стимулювання інвестицій в інноваційний розвиток України**

***ГУРНАК Олександр Володимирович** – докторант кафедри фінансів і банківської справи Донецького національного технічного університету, к. е. н., доцент – *Анализ влияния налогообложения на экономический рост в условиях различных субпопуляций европейской налоговой популяции**

***ПОДДЕРЬОГІН Анатолій Микитович** к. е. н., професор, **ШАХОВАЛОВА Єлизавета Олегівна**, аспірантка, кафедра фінансів підприємств ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» – *Стимулювання соціально-економічних процесів при оподаткуванні агрохолдингів**

**Третя секція «Проблеми та напрями реалізації монетарної
та грошово-кредитної політики»**

*Керівник секції – **КОЛОДІЗЄВ Олег Миколайович** – д. е. н., професор, завідувач кафедри банківської справи Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця – *Визначення параметрів кредитно-інвестиційної діяльності вітчизняного банківського сектору з урахуванням сучасних аспектів функціонування фінансового ринку**

Секретар секції – **ОСТАПЕНКО Вікторія Миколаївна** – аспірант кафедри банківської справи Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

ГЛУЩЕНКО Віктор Володимирович – д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів і кредиту Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна – *Монетарна теорія і її сучасна практика в Україні*

КОВАЛЕНКО Вікторія Володимирівна – д. е. н., професор, завідувач кафедри банківської справи Одеського національного економічного університету – *Основні параметри монетарної політики в умовах посткризового розвитку фінансової системи*

ВЛАСЮК Валерій Євгенович – д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів підприємств та банківської справи Дніпропетровської державної фінансової академії – *Фінансово-кредитна політика як важіль управління економічною системою*

ПРОЗОРОВ Юрій Володимирович – науковий співробітник відділу економічної теорії Інституту економіки та прогнозування НАН України – *Посткризова трансформація банківського капіталу в Україні: концентрація без централізації*

НОСОВА Ольга Валентинівна – д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів Харківського національного університету внутрішніх справ – *Організаційно-інституціональний механізм валютного ринку*

БОЛГАР Тетяна Миколаївна – к. е. н., доцент, завідувач кафедри фінансів та банківської справи Кременчуцького інституту Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля – *Методи управління проблемними кредитами банку*

Четверта секція «**Механізми фінансового управління на макро- та мікрорівні**»

Керівник секції – **СОКОЛОВСЬКА Алла Михайлівна** – д. е. н., професор, заступник директора Науково-дослідного фінансового інституту Академії фінансового управління

Секретар секції – **АНТОНЕНКО Сергій Вікторович** – в. о. науково-го співробітника відділу економічних проблем машинобудування Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

ЛАПКО Олена Олександрівна – д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ) – *Інноваційні фінансові інструменти як причина світової фінансової кризи*

САМОРОДОВ Борис Вадимович – д. е. н., доцент, завідувач кафедри банківської справи Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ) – *Теоретичний аспект сутності фінансового розвитку банку*

СОКОЛОВСЬКА Алла Михайлівна – д. е. н., професор, заступник директора Науково-дослідного фінансового інституту Академії фінансового управління – *Шляхи запровадження концепції податкових витрат в Україні*

КРАМАРЕВ Геннадій Віталійович – Голова правління ПАТ «Український нафтогазовий інститут», здобувач Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України – *Фінансові інструменти забезпечення сталого розвитку в нафтогазовій промисловості*

ВОВЧАК Ольга Дмитрівна – д. е. н., професор, завідувач кафедри банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ) – *Міжнародний досвід застосування процедур та інструментів оздоровчої реструктуризації банків*

БАЛАКІН Роберт Леонідович – к. е. н., доцент, провідний науковий співробітник відділу державних фінансів Науково-дослідного фінансового інституту Академії фінансового управління – *Новий механізм координації бюджетної політики держав-членів Єврозони*

КОТКОВСЬКИЙ Володимир Станіславович – к. е. н., доцент, завідувач кафедри банківської справи Криворізького економічного інституту, докторант Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана – *Система інвестиційного забезпечення інновацій банку*

БІЛЕНКО Юрій Іванович – к. е. н., доцент, завідувач кафедри міжнародного економічного аналізу та фінансів Львівського національного уні-

верситету ім. І. Франка – *Державні фінансові механізми стимулювання енерго-ефективності економіки*

ІВАНОВА Ольга Юріївна – к. е. н., докторант Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України, **ЧЕЧЕТОВА-ТЕРАШВІЛІ Тетяна Михайлівна** – к. е. н., доцент, докторант Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України, заступник директора Департаменту бюджету і фінансів Харківської міської ради – *Особливості процесів дерегулювання економіки України*

МИНАЕВА Татьяна Сергеевна – старший менеджер управління по роботі з обеспеченними клієнтами ОАО АКБ «Росбанк», аспірантка кафедри стратегічного і антикризисного менеджмента Фінансового університета при Правительстве Российской Федерации – *Адаптація діяльності ТНК к сучасним тенденціям в антикризисном управленні економічними системами*

Регламент: доповіді – до 10 хвилин,

віступи під час обговорення – до 3 хвилин.

**ПРОГРАМА РОБОТИ КРУГЛОГО СТОЛУ «ПОДАТКОВА
ПОЛІТИКА: ТЕНДЕНЦІЇ ТА АКЦЕНТИ»**

13 грудня 2013 року

Керівник круглого столу – ІВАНОВ Юрій Борисович – д. е. н., професор, заступник директора Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

Секретар круглого столу – НАЙДЕНКО Олексій Євгенович – к. е. н., доцент кафедри оподаткування Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

ДАНИЛОВ Олександр Дмитрович – к. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів і кредиту Київського економічного інституту менеджменту – *Тенденції оподаткування капіталу в Україні та світі*

СЕРЕБРЯНСЬКИЙ Дмитро Миколайович – к. е. н., доцент, директор Науково-дослідного інституту фінансового права Національного університету державної податкової служби України, старший науковий співробітник – *Можливість реалізації концепції податкових витрат в умовах реформування податкової системи України*

ПОКАТАЄВА Ольга Вікторівна – д. е. н., професор, проректор Класичного приватного університету (м. Запоріжжя) – *Удосконалення порядку справляння екологічного податку в Україні*

АЛЕКСЕЄВ Ігор Валентинович – д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів Національного університету «Львівська політехніка» – *Концептуальні підходи до визначення ефективності податкових трансформацій у податково-бюджетному процесі*

РЕВЕНКО Олена Вікторівна – к. е. н., доцент кафедри оподаткування Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця – *Морально-етичні аспекти податкового менеджменту*

**Регламент: доповіді – до 15 хвилин,
виступи під час обговорення – до 5 хвилин.**

РОЗДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

КИЗИМ Николай Александрович, доктор экономических наук, профессор, директор Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины

ПРОНОЗА Павел Владимирович, кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця

Подходы, используемые при разработках систем раннего предупреждения кризисных ситуаций, можно разделить на три группы:

- качественный анализ;
- использование регрессионных logit- и profit-моделей;
- сигнальных подход.

Качественный анализ состоит в сопоставлении динамики фундаментальных экономических показателей в период перед финансовым кризисом и в спокойном состоянии. Информация для сопоставления представляется, в основном, в графическом виде, однако рассматривается и расчет некоторых статистических индикаторов, характеризующих динамику временных рядов индикаторов – предвестников финансовой нестабильности. Для идентификации кризисных событий применяются два подхода: фиксация критических событий и превышение пороговых значений некоторыми индикаторами. Первый подход использовался В. Eichengreen, А. Rose, Ch. Wyplosz [1] для идентификации валютного кризиса. В качестве событий, которые могут знаменовать валютный кризис, авторы рассматривали официальные объявления о девальвации и ревальвации, переходе от фиксированного курса к плавающему, случаи, когда границы валютного коридора были расширены, и других значительных изменений в валютной политике. Рассматривались развитые и развивающиеся страны за 1959–1993 гг. Окончательный вывод о критичности того или иного события делался на основании сопоставления динамики макроэкономических индикаторов за два года до и в течение двух лет после события. Фиксация событий представляется менее универсальным подходом, поскольку далеко не во всех сферах экономики страны можно яв-

ным образом выделить такие события, кроме того, окончательное решение о критичности события требует дополнительного исследования.

Более универсальным представляется подход к идентификации кризиса на основании пороговых значений. Этот подход применяется в большинстве работ, посвященных использованию качественного анализа для определения показателей – предвестников валютных и банковских кризисов [2–6 и др.].

Основным недостатком качественного анализа является значительная субъективность в интерпретации динамики индикаторов [7], которая лишь частично может быть исключена с помощью статистических критериев. Выявление тех или иных закономерностей определяется квалификацией и предпочтениями аналитика. Вторым недостатком является субъективный выбор и разделение периодов нормального и кризисного развития, а именно выбор того докризисного периода, который необходимо анализировать. Отсутствие каких-либо объективных критериев по этому поводу объясняет тот факт, что в разных работах рассматриваются периоды от 2 до 5 лет до кризиса, причем как в годовом, так и в помесечном разрезе. Общей тенденцией является возможно большее увеличение периода анализа, что позволяет анализировать несколько кризисных эпизодов в одной стране. Относительным преимуществом качественного анализа по сравнению с формальными методами раннего предсказания кризисов является отсутствие требований к необходимому количеству наблюдений для обеспечения статистической достоверности, что важно в тех случаях, когда кризисных эпизодов в одной стране мало, а использовать аналогичные эпизоды в других странах невозможно. Однако это также приводит к субъективности в обосновании и обобщении выводов о динамике индикаторов-предвестников кризиса.

Эконометрический подход предполагает построение, как правило, многофакторной регрессионной модели, оценивающей взаимосвязь экономических показателей с вероятностью кризиса в выбранной сфере. Чаще всего применяются logit-модели и probit-модели бинарного или множественного выбора. Оцененная модель используется для прогнозирования вероятности возникновения кризиса в будущем. Зависимой является фиктивная переменная, которая в простейшем случае принимает значение 1, если в данный момент наблюдается кризис, и 0 – в противном случае. Для оценки вероятности используются probit-, logit- и tobit-модели.

Анализ работ, посвященных применению эконометрического подхода к предсказанию кризисных эпизодов, показал, что probit-модели чаще всего используются для раннего распознавания валютных кризисов, а для системных банковских кризисов, кризисов платежного баланса и других преимущественно используются logit-модели. Что касается tobit-моделей, то они используются крайне редко.

Из недостатков эконометрического моделирования для построения систем раннего предупреждения кризисов П. В. Трунин и М. В. Каменских [8] акцентируют внимание на следующих.

- методология эконометрического анализа является достаточно сложной и требует выполнения на практике большого количества теоретических предположений относительно природы используемых данных;
- несмотря на рассмотрение одних и тех же кризисных эпизодов, выбор лучших индикаторов-предвестников и пороговых значений индикаторов различается достаточно сильно у разных авторов. Выбор той или иной эконометрической модели (как формы, так и объясняющих переменных) не отличается большей объективностью от простого качественного анализ динамики индикаторов;
- в силу нелинейности logit- и probit-моделей бинарного выбора затруднительно оценить вклад каждого регрессора в повышение вероятности наступления финансовой нестабильности в том случае, если фактическое значение индикатора значительно отличается от среднего, как уже указывалось выше;
- для получения статистически значимых оценок необходимо рассмотрение достаточно большого числа кризисных эпизодов. Поскольку в истории одной страны, в частности, достаточно недолгой экономической самостоятельной истории Украины, таких эпизодов немного, то их, очевидно, недостаточно для оценки эконометрических моделей. Оценка модели на панельных данных (то есть с использованием данных по кризисным эпизодам в других странах), на взгляд авторов [8], является нежелательной, поскольку это значительно снизит мощность критерия, в соответствии с которым оценивается вероятность наступления финансовой нестабильности. Поскольку, несмотря на общие черты, кризисы в разных странах имеют много особенностей,

обусловленных спецификой национальных экономик, то и динамика индикаторов финансовой стабильности в преддверии кризиса в разных странах отличается. Однако с последним замечанием не соглашались авторы [9; 10], которые отмечают, что включение региональных переменных позволяет улучшить предсказательные возможности моделей.

Таким образом, главным препятствием для создания эффективной системы раннего предупреждения на основе эконометрического подхода является необходимость достаточно большого количества наблюдавшихся кризисных эпизодов в одной стране и выполнение статистических предположений о распределениях индикаторов, что затруднительно обеспечить, если в качестве индикаторов используются синтетические показатели.

Сигнальный подход получил широкое распространение благодаря работе 1998 г. G. L. Kaminsky, S. Lizondo, C. M. Reinhart, посвященной анализу валютных кризисов в 25 странах с 1970 по 1995 г. [11]. Методология сигнального подхода подробно изложена авторами в [12]. В основе метода лежит предположение, что накануне кризиса экономика ведет себя аномальным образом. Это аномальное поведение систематически повторяется и проявляется в широком спектре экономических и финансовых показателей. Эмпирические исследования подтверждают эту гипотезу.

Идея сигнального подхода состоит в том, чтобы протестировать нулевую гипотезу о том, что экономика находится в нормальном состоянии, против альтернативной гипотезы о том, что в течение ближайших трех – шести месяцев возможно возникновение нестабильности. Как и при тестировании любой статистической гипотезы, необходимо выбрать границу (критическое значение), которая разделяет распределение индикатора на две зоны. Если значение индикатора попадает в критическую зону, то есть выходит за пороговое значение, то считаем, что данный индикатор посылает сигнал. Если индикатор посылает большое количество «хороших» сигналов (то есть отличается высокой работоспособностью), то можно ожидать, что вероятность наступления нестабильности при условии подачи сигнала будет больше, чем безусловная вероятность.

Разработка системы раннего предупреждения на основе сигнального подхода включает, как отмечается в докладе [13], следующие этапы:

- выбор переменной, отражающей возможность реализации того или иного типа кризиса;
- периодизация наступления кризисных эпизодов с помощью выбранной переменной;
- отбор полного набора частных индикаторов, которые содержательно могли бы объяснять динамику выбранной переменной;
- установление индивидуальных пороговых значений для каждого частного индикатора с учетом экспертно заданной длины «сигнального окна»;
- корректировка длины «сигнального окна» с целью минимизации отношения числа «плохих» сигналов к числу «хороших»;
- отсев тех частных индикаторов, которые подают существенно больше «плохих» сигналов;
- расчет для каждого из отобранных частных индикаторов его индивидуального веса в сводном опережающем индикаторе;
- расчет сводного опережающего индикатора;
- оценка вероятности наступления кризиса с помощью построенного сводного опережающего индикатора.

Сами авторы сигнального подхода не включают разработку и расчет сводного индикатора в собственно методику сигнального подхода, хотя G. Kaminsky и предложил несколько сводных индексов финансовой нестабильности.

Первый этап предполагает определение самого явления кризиса в какой-либо сфере через одну выделенную переменную, достижение которой некоторого критического значения знаменует наступление кризиса. Так, валютный кризис определяется G. Kaminsky и др. [12] как ситуация, в которой атака на валюту приводит к существенному снижению резервов и/или к резкому обесцениванию валюты. Для распознавания такой ситуации авторы предложили использовать индекс давления на валютный рынок (ЕМР), который представляет собой средневзвешенное значение темпа обесценивания национальной валюты (обычно по отношению к доллару США, в номинальном или реальном выражении), ежемесячного изменения величины

резервов иностранной валюты (в процентном выражении) и ежемесячного изменения процентной ставки.

В работе [14] представлен подробный анализ используемых вариантов индекса давления на валютный рынок и показаны сферы и широкие перспективы его применения как в рамках сигнального подхода, так и для других целей. В частности, используя расширенный вариант ЕМР, учитывающий и разницу в номинальных процентных ставках стран, авторы показали адекватность изменения индекса кризисным ситуациям в экономике 49 стран (ОЭСР, СНГ и развивающихся) за период с февраля 1990 г. по июль 2010 г. При этом наиболее низкие значения ЕМР в период финансового кризиса 2008 г. среди стран СНГ наблюдались в Азербайджане, Туркменистане и Узбекистане, а наибольшие – в России, Украине и Армении.

G. Kaminsky, С. Reinhart отмечают, что идентификация валютного кризиса с помощью предлагаемого индикатора хорошо согласуется с датировкой по критическим событиям, таким, как закрытие или приостановка работы валютных рынков.

Для идентификации наступления банковского кризиса также используются различные подходы. Однако, как отмечается в подробном обзоре [15], идентификация банковских кризисов наталкивается на существенные проблемы, связанные с несогласованностью в определении единой переменной, выделяющей кризисное состояние. G. Kaminsky, M. Goldstein, С. Reinhart [12] выделяют два вида критических событий, сигнализирующих о наступлении банковского кризиса: закрытие, слияние или национализация одного или нескольких финансовых учреждений или крупномасштабное государственное вмешательство, или помощь одному или нескольким наиболее важным финансовым учреждениям. По мнению авторов [15], проблема объясняется тем, что никакая отдельная переменная, сигнализирующая о наступлении банковского кризиса, не коррелирует в достаточной степени с самим банковским кризисом из-за наличия множества различных причин и возможностей государственного влияния по предотвращению критических событий. Поэтому для идентификации банковских кризисов разработано множество искусственных критериев. Например, критерием наступления системного банковского кризиса считают полное или значительное исчерпание банковского капитала, оценка которого строится на сопостав-

лении официальной отчетности и опубликованных докладов экспертов финансового рынка. Если официальные данные говорят о положительном банковском капитале, а эксперты – об отрицательном, то это свидетельствует о наличии системного кризиса.

Что касается идентификации кризисов в реальной сфере, то эталонным показателем, рекомендуемым для этой цели, является месячный ВВП – его падение в течение двух кварталов свидетельствует о кризисе реального сектора. Однако, как отмечает А. Таболов [16], поскольку месячных оценок ВВП не существует, а текущие квартальные оценки весьма приблизительны (что характерно и для украинской практики), следует подобрать какой-либо иной показатель, динамика которого близка к динамике ВВП. На практике ОЭСР в качестве эталонного индикатора использует индекс промышленного производства (ИПП). Именно для него определяются пики и впадины, по отношению к нему выстраивается вся система опережающих показателей.

Мировой опыт показывает, что система, состоящая из нескольких опережающих показателей, обычно не дает однозначного ответа. Поэтому после окончательного утверждения набора работоспособных частных индикаторов, расчета на их основе безусловных и условных вероятностей кризиса (для каждого индикатора – одна безусловная и одна условная вероятность) строится сводный опережающий индикатора кризиса. Обычно рассчитываются сводный опережающий индекс (СОИ) и/или диффузный опережающий индекс (ДОИ). При этом необходимо следить за разницей в масштабах и вариабельности исходных показателей.

Сводный опережающий индикатор кризиса строится на основе агрегирования значений сигналов всех частных индикаторов, с учетом индивидуального веса каждого такого индикатора. Вес частного индикатора определяется как превышение условной над безусловной вероятностями кризиса, рассчитанными для этого индикатора.

Вес каждого индикатора отражает его индивидуальную прогностическую силу. Далее, для построенного сводного опережающего индикатора I рассчитываются оценки условных вероятностей кризиса.

Диффузный индекс в тот или иной момент времени равен отношению числа рядов, изменившихся в данном месяце «к лучшему», к общему числу рядов, входящих в «систему раннего обнаружения». Этот индекс показы-

вает, насколько рост или падение являются всеобщими, охватывают ли они всю экономику.

Сопоставление показателей, используемых для качественного и эконометрического анализа кризисов и выделения сигналов, показало, что основная масса показателей с успехом применяются при всех подходах. Однако при исследовании системных финансовых кризисов с помощью сигнального подхода было выделено гораздо больше макроэкономических показателей, чем при эконометрическом исследовании (в котором в основном участвуют показатели финансовой и денежной сферы). Это позволяет сделать вывод, что сигнальный подход оказывается более чувствительным к источникам возникновения кризиса, скрытым в системных ошибках функционирования экономики, чем эконометрический подход, ориентирующийся на проявления сугубо в финансовой сфере.

Среди недостатков сигнального подхода необходимо указать следующие. Анализируя использование сигнального подхода к предсказанию банковских кризисов, А. Gaitan, Ch. A. Johnson [17] указывают: 1) недостаток информации, обусловленный использованием для предсказания макроэкономической информации, которая доступна с меньшей частотой, чем необходимо; 2) выбор переменных достаточно произвольный и нет возможности оценить их вклад в предсказание кризиса; 3) построение сводных индексов также произвольно, поскольку невозможно определить вес каждого частного показателя; 4) подход не позволяет исследовать силу банковского кризиса; 5) невозможно использовать стандартные тесты статистической надежности; 6) невозможно учесть региональные различия. Последнее замечание достаточно спорно, поскольку другие исследователи как раз отмечают, что использование сигнального подхода дает лучшие результаты по сравнению с эконометрическими моделями именно при исследовании отдельных стран [15]. Это подтверждается и появившимися в последнее время публикациями, посвященными предсказаниям кризисов в отдельных странах [18; 19], в которых в основном используется сигнальный подход или его комбинация с логистическими моделями.

С небольшими изменениями и дополнениями сигнальный подход используется и в недавних разработках, касающихся его применения к прогнозированию различных кризисов [20; 21], возросший интерес к которым,

очевидно, объясняется осознанием опасности и глубины по-следнего мирового финансового кризиса.

Таким образом, анализ разработок последних 15 лет показал, что сигнальный подход является достаточно универсальным для прогнозирования кризисов в различных сферах экономической деятельности, позволяет частично смягчить требования к исходной информации, касающиеся длины рядов и их статистических характеристик, позволяет в большей степени учесть особенности проявления и возникновения кризисов в различных странах без введения фиктивных переменных и, в основном, не зависит от субъективных оценок аналитиков. Применение сводных индексов позволяет обобщить результаты, полученные с помощью различных индикаторов, и усилить предсказательные возможности метода.

ЛИТЕРАТУРА

1. Eichengreen B., Rose A., Wyplosz C. Exchange market mayhem. The antecedents and aftermath of speculative attacks // *Economic Policy*. – 1995, October. – P. 249–312.
2. Frankel J. A., Rose A. K. Currency Crashes in Emerging Markets: An Empirical Treatment // *Journal of International Economics*. – 1996. – Vol. 41, (November. – P. 351–366.
3. Caprio J., Klingebiel D. Bank insolvencies. Cross-country experience // *World Bank Policy Research Working paper 1620*. – 1996.
4. Glick R., Moreno R. Money and Credit, Competitiveness and Currency Crises in Asia and Latin America. Centre for Pacific Basin Monetary & Economic Studies working paper PB99–01, Federal Reserve Bank of San Francisco. 1999.
5. Kaminsky G., Reinhart C. The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems // *American Economic Review*. – 1999. – Vol. 89. – P. 473–500.
6. Новак А. Е., Хвостова И. Е. Анализ современных систем индикаторов банковских кризисов на примере кризиса в России в 2008–2009 гг. // *Новый университет. Научный журнал. Серия «Экономика и право»*. – 2011. – № 8. – С. 25–34.
7. Улюкаев А. В., Трунин П. В. Применение сигнального подхода к разработке индикаторов-предвестников финансовой нестабильности в РФ. – *Проблемы прогнозирования*. – 2008. – №5. – С. 100–109.
8. Трунин П. В., Каменских М. В. Мониторинг финансовой стабильности в развивающихся экономиках (на примере России). – М.: ИЭПП, 2007. – 106 с.

9. Солнцев О. Г., Пестова А. А., Мамонов М. Е., Магомедова З. М. Опыт разработки системы раннего оповещения о финансовых кризисах и прогноз развития банковского сектора России на 2012 г. // Журнал Новой экономической ассоциации. – 2011. – №12. – С. 41–76.

10. Kruger M., Osakwe P.N., Page J. Fundamentals, Contagion and Currency Crises: An Empirical Analysis // Bank of Canada Working Paper 98-10. – 36 p. // [Электронный ресурс]: Режим доступа - <http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/05/wp98-10.pdf>

11. Kaminsky G., Lizondo S., Reinhart C. Leading Indicators of Currency Crises // IMF Staff Papers. 1998. – Vol. 45 (March). – P. 1–48.

12. Kaminsky G., Goldstain M, Reinhart C. Methodology for an early warning system: the signals approach // Assessing Financial Vulnerability: An Early Warning System for Emerging Markets. Chapter 2. - Washington, DC: Institute for International Economics, 2000. – Munich Personal RePEc Archive [Электронный ресурс]: Режим доступа - <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/24576>

13. Блохин А. А., Богомолова А. В., Солнцев О. Г. Система опережающих показателей динамики секторов российской экономики. – М.: Федеральное государственное учреждение «Аналитический центр при Правительстве Российской Федерации», 2011. – 128 с.

14. Федорова Е. А., Лукасевич И. Я. Индекс давления на валютный рынок (ЕМР): особенности развивающихся рынков // Журнал Новой экономической ассоциации. – 2012. – № 2 (14). – С. 51–66.

15. Davis E. P., Karim D. Comparing early warning systems for banking crises // Journal of Financial Stability. – 2008. – V. 4, Is. 2. – P. 89–120.

16. Таболов А. Система опережающих индикаторов для Республики Беларусь // Банкаўскі муснік. – 2007, Лістапад. – С. 30–36.

17. Gaytan A., Johnson Ch. A. A review of the literature on early warning systems for banking crises. – Central Bank of Chile. WP N 183, 2002. – 45 p.: Режим доступа: <http://www.bcentral.cl/Estudios/DTBC/doctrab.htm>.

18. Asanović Z. Early warning system for banking crisis in Montenegro: Combination of signal approach and logit model // Transition Studies Review. – 2013, October // link.springer.com/article/10.1007/s11300-013-0295-1.

19. Heun M., Schlink T. Early warning systems of financial crises: implementation of a currency crisis model for Uganda // Working paper series // Frankfurt School of Finance & Management. – 2004. – No. 59. – 65 p // <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:101:1-2008082577>.

20. Зайкова А. А. Анализ индикаторов, определяющих наступление кризиса на примере банковской сферы России // Гео-Сибирь. – Т. 3. Экономическое развитие Сибири и Дальнего Востока. Экономика природопользования, землеустройство, управление недвижимостью. Ч. 1. – Сб. матер. VI Междунар. Науч. Конгресса. – Новосибирск: СГА, 2010. – С. 174–177.

21. Очкин О. А., Киященко Т. А., Кречетова В. Б., Статистическая оценка нарастания экономических кризисов в Российской Федерации // Государственное и муниципальное управление. Ученые записки Северо-Кавказской академии государственной службы. Научный и общественно-теоретический журнал. – 2013. – №1. – С. 69–77.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ НОВОГО НАЛОГА
НА НЕДВИЖИМОСТЬ (МАТЕРИАЛЫ ПРЕЗЕНТАЦИИ)

МАЙБУРОВ Игорь Анатольевич, доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой финансового и налогового менеджмента Уральского федерального
университета им. первого Президента России Б. Н. Ельцина

Суть проблемы

- Региональный и местный уровни власти в России не обладают финансовой самостоятельностью
- В стране реализуется модель жесткой централизации бюджетно-налоговых компетенций
- Основная идея этой модели: консервация финансовой зависимости территорий от федерального центра. Нисходящие от центра бюджетные трансферты обеспечивают лояльность территорий центру, не создают предпосылок для повторения «парада суверенитетов» середины 90-х гг.

Общий контур проблемы

- Территории не обладают собственными доходными налоговыми источниками.
- Территории не обладают налоговой самостоятельностью (они могут варьировать лишь налоговые ставки, порядок и сроки уплаты, льготы по налогам установленным центром)
- Большинству территорий хватает трансфертов лишь для финансирования единых социальных стандартов
- Средств для развития территорий и предоставления локализованных общественных благ по количеству и качеству, соответствующих запросам местных сообществ, практически не остается

В итоге жесткая централизация

- Обеспечивает управляемость страной из федерального центра
- Уменьшает заинтересованность территорий в структурной перестройке их экономик, наращивании собственных налоговых баз и расширяет их иждивенческие настроения
- Отсутствие территориальных различий в количестве и качестве локализованных общественных благ снижает заинтересованность местных сообществ в их финансировании, волеизъявлении относительно этих благ, снижает стимулы к развитию демократии в местных сообществах

Территориальный оппортунизм консервируется

- Нет значимых программ развития бюджетного и налогового федерализма, нет значимых инициатив, нет даже перспектив реальных перемен в этой области
- Последняя такая программа «Программа развития бюджетного федерализма в Российской Федерации на период до 2005 г.»
- Нужна Федеральная целевая программа развития бюджетного и налогового федерализма в Российской Федерации на период до 2020 г.

Наиболее значимая инициатива – введение налога на недвижимость

- Законодательная инициатива еще 2004 г.
- Эксперимент по апробации налога в Твери так и не был реализован, в Великом Новгороде был признан неудачным (реализовывался только в отношении юридических лиц)
- Основной барьер – несформированный кадастр объектов недвижимости
- Также не проработаны еще все элементы налога. Не оспаривается только налоговый период
- Количество предлагаемых моделей налога растет, а их качество – нет

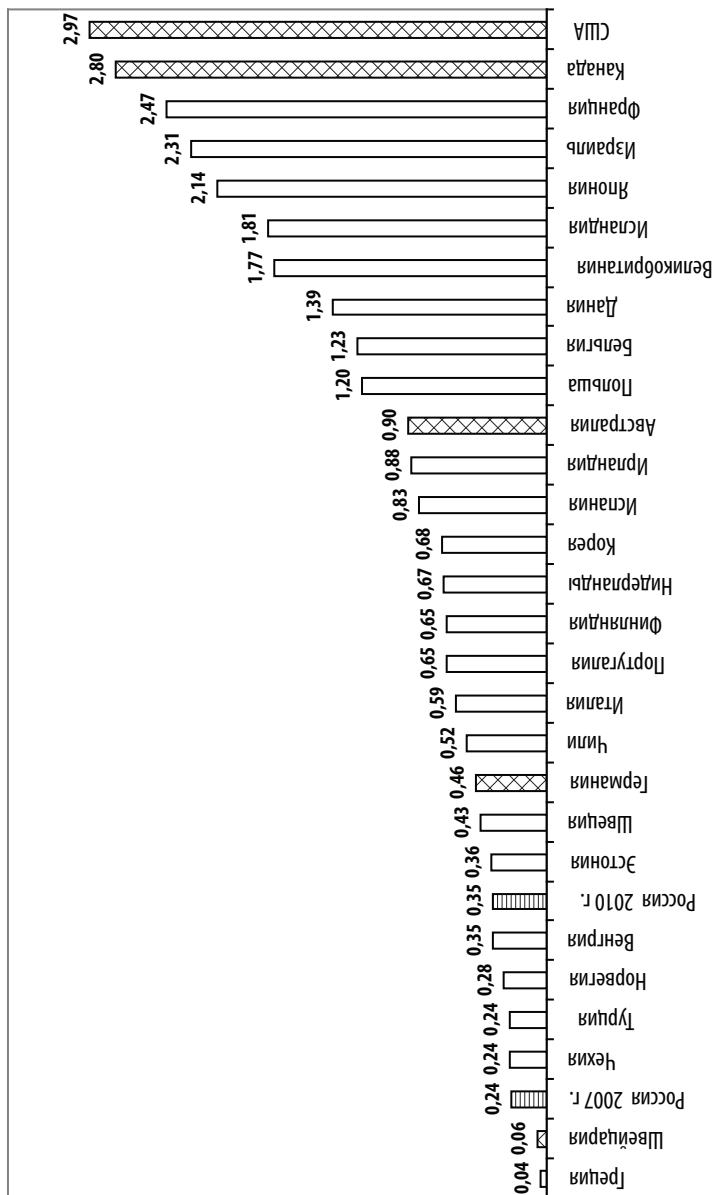
Существующий механизм обложения земли и имущества

В принципе работает, но малоудовлетворительно

Этот механизм

- Не способствует вовлечению в налогообложение всех объектов недвижимости (около 20% погрешность)
- Фискально малозначим, поскольку расчёт налоговой базы производится в имуществе по инвентаризационной стоимости, отличающейся от реальной стоимости в разы, используется низкая налоговая ставка и большое количество льгот. Эти льготы (в основном федеральные) являются источником увеличения поступлений от существующих налогов на 70% (с 0,24 до 0,41% от ВВП).

Доля налогов на недвижимость в % от ВВП в 2010 г. (Revenue Statistics 2011, OECD Publishing)

На каких базовых принципах должен строиться налог на недвижимость?

Теоретическая проработка модели – залог успеха его применения

Нельзя использовать традиционный метод «проб и ошибок»

5 возможных вариантов построения налога:

- 1) На принципе выгоды
- 2) На принципе платежеспособности
- 3) На сочетании выгоды и платежеспособности
- 4) На принципе экономической эффективности
- 5) На сочетании справедливости и эффективности

Принцип выгоды

- Сохранение и эффективное использование недвижимости требует защиты общественного порядка, предоставления широкого спектра муниципальных услуг (уборки улиц, освещению, озеленению, утилизации мусора, канализации)
- Количество и качество муниципальных услуг повышают потребительскую ценность и стоимость недвижимости. Поэтому справедливо, что финансирование этих услуг будет осуществлять те, кто получает выгоды от их предоставления.
- Таким образом, налог на недвижимость может являться ценой, которую должны платить налогоплательщики за муниципальные услуги

Построение налога на принципе выгоды

- Это модель налога на недвижимость, которая должна выявлять предпочтения людей относительно количества и качества локализованных общественных благ
- Но при этом величина налога должна обеспечивать индивидуальную эквивалентность потребляемым благам, что практически нереализуемо
- Приемлемое допущение – эквивалентность на уровне муниципалитета, т. е. соответствие налогов на недвижимость, уплачиваемых местной общиной, стоимостной оценке благ, потребляемых этой общиной. Тоже трудно реализуемо

Пример: Модель Тибу (голосование ногами) за ту или иную местность проживания с разными благами и разной величиной налога

Построение налога на принципе выгоды

Базовые условия:

- 1) Мобильность налогоплательщиков, которые могут менять место жительства в поисках муниципалитета, где обеспечивается наилучшее соотношение между величиной налога и муниципальными услугами
- 2) Точное районирование, т. е. однородность каждого муниципалитета по сопоставимой стоимости объектов недвижимости, чтобы исключить эффект «безбилетных пассажиров»
- 3) Наличие большого числа конкурирующих муниципалитетов, что позволяет налогоплательщикам выбирать из доступных комбинаций налоговых платежей и различных условий (муниципальных услуг) те, которые отвечают их требованиям

Принцип платежеспособности

- Налог на недвижимость здесь характеризуется не как плата за те или иные блага, а как безвозмездное отчуждение части имущества граждан в пользу муниципалитетов без возможности влияния налогоплательщиков на количество и качество муниципальных услуг
- Основная задача состоит в том, чтобы оценить бремя налогов и распределить его между индивидами таким образом, чтобы неизбежные после налогообложения потери благосостояния были сопоставимы для отдельных индивидов
- Позволяет дополнять подоходное налогообложение и снижать его недостатки. Если подоходный налог имеет прогрессивные ставки, в налоге на имущество лучше использовать адвальный ставки, если в подоходном – плоская шкала, тогда в недвижимости лучше прогрессия
- Принцип платежеспособности детализируется соблюдением двух требований: вертикальной справедливости и горизонтальной справедливости

Относительное равенство налоговых обязательств раскрывается в аспектах горизонтальной и вертикальной справедливости

▪ Горизонтальная справедливость▪ Лица, имеющие одинаковое по стоимости имущество, должны платить одинаковую сумму налога, причем вне зависимости от муниципалитета	▪ Вертикальная справедливость▪ Лица, имеющие разное по стоимости имущество, должны платить разные суммы налога, причем вне зависимости от муниципалитета▪ Модель налога: единая шкала прогрессивных ставок по стране к рыночной стоимости имущества

Сочетание выгоды и платежеспособности

Модель налога может сочетать в себе достоинства обоих принципов

- В этом случае измерителем платежеспособности будет являться рыночная стоимость недвижимости
- Налоговые платежи будут дифференцироваться прямо пропорционально (или прогрессивно) относительно стоимости недвижимости
- Налоговые ставки могут различаться по разным муниципалитетам. Налоговые платежи будут также различаться по муниципалитетам и через увеличение стоимости недвижимости, которое обеспечивает разное количество и качество муниципальных услуг

Принцип экономической эффективности

- Обуславливает формирование нейтрального налога на недвижимость, который бы не привел к появлению деформаций и не искажал бы решения налогоплательщиков относительно владения недвижимостью
- Эффективный налог на недвижимость не должен приводить к появлению дополнительного налогового бремени на владельцев недвижимости
- Увеличение налога не должно сопровождаться падением спроса на недвижимость

Основные деформации, которые не должен допускать эффективный налог

- Первый вид деформации порождает налог, взимаемый в пределах одного муниципалитета по дифференцированным ставкам с объектов недвижимости, имеющих разную рыночную стоимость. Такой налог искажающий, он влияет на решения налогоплательщиков о типе застройки, он влияет на пропорцию распределения инвестиций между массовым и элитным строительством в рамках одного муниципалитета
- Второй вид деформации порождает налог, взимаемый в разных муниципалитетах по разным ставкам. При введении налога происходит его капитализация (увеличение стоимости) в стоимость недвижимости. Эта стоимость вырастет в муниципалитетах с высокой ставкой налога, будет отток капитала. Перелив капитала в другие муниципалитеты будет до момента выравнивания доходности. При этом равновесие будет достигнуто при меньшей доходности капитала

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ

Принцип экономической эффективности

- Модель налога, базирующаяся на принципе экономической эффективности:
- Налог должен взиматься по единой адвалорной ставке как внутри одного муниципалитета, так и в целом по стране
- Только в этом случае он будет обеспечивать нейтральность в инвестиционных решениях налогоплательщиков

Сочетание эффективности и справедливости

Модель налога может интегрировать в себе достоинства всех принципов

1. Быть дифференцированным по муниципалитетам в соответствии с количеством и качеством муниципальных услуг (принцип выгоды)
2. Иметь прогрессивные ставки и снижать недостатки подоходного налогообложения (принцип платежеспособности)
3. Быть как можно более нейтральным. Иметь значимые вычеты при осуществлении инвестиций в новое строительство для устранения искажений (принцип экономической эффективности)

Предлагается модель налога, построенная на балансе эффективности и справедливости

Основные идеи модели:

1. Дифференциация имущественных налогов не по субъектам, а по объектам на 2 налога: на жилую недвижимость и производственную недвижимость
2. Налог на жилую недвижимость будет отличаться использованием средней кадастровой стоимости имущественного комплекса в целом и дифференцированного для «первых» и «вторых» объектов недвижимости
3. Использование прогрессивных шкал налога для «первых» и «вторых» объектов недвижимости, установление формулы расчета федерацией

Налогоплательщики предлагаемого налога на жилую недвижимость

1. Физические и юридические лица, обладающие правом собственности на наземные строения и земельные участки под ними
2. Физические и юридические лица – собственники строений и арендаторы земельных участков под этими строениями в случае, когда отсутствует законодательная возможность приобретения земельных участков в собственность

Матеріали науково-практичної конференції

Элементы предлагаемого налога на жилую недвижимость

Объект налогообложения:

Квартиры (доли), комнаты, жилые дома, дачи, гаражи индивидуального пользования и земельные участки под ними, объекты незавершенного строительства, садовые, огородные, дачные постройки и земельные участки под ними; земельные участки, выделенные под жилищный фонд

Элементы предлагаемого налога на жилую недвижимость

Налоговая база:

- 50% кадастровой стоимости по состоянию на начало налогового периода – для «первых» объектов недвижимости или являющихся единственными (применяется только для физических лиц)
- 100% кадастровой стоимости по состоянию на 1 января налогового периода – для юридических лиц, а также «вторых» и более объектов недвижимости – для физических лиц

Пример ставок налога для «первых» объектов недвижимости г. Екатеринбурга

Кадастровая стоимость объекта: земля + недвижимость	Налоговая база (50%)	Ставка налога, %	Предельные суммы налога, руб.
До 3,5 млн руб.	До 1,75 млн руб.	0,35%	До 6125 руб.
От 3,5 млн руб. до 7 млн руб.	От 1,75 млн руб. до 3,5 млн руб.	6125 руб. + 0,55% с суммы свыше 1,75 млн руб.	От 6125 руб. до 15750 руб.
От 7 млн руб.	От 3,5 млн руб.	15750 руб. + 1,6% с суммы свыше 3,5 млн руб.	От 15750 руб.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ

Пример ставок налога для «вторых» объектов недвижимости г. Екатеринбурга			
Кадастровая стоимость объекта: земля + недвижимость	Налоговая база (50%)	Ставка налога, %	Предельные суммы налога, руб.
До 3,5 млн руб.	До 3,5 млн руб.	0,35%	До 12250 руб.
От 3,5 млн руб. до 7 млн руб.	От 3,5 млн руб. до 7 млн руб.	12250 руб. + 0,55% с суммы свыше 3,5 млн руб.	От 12250 руб. до 31500 руб.
От 7 млн руб.	От 7 млн руб.	31500 руб. + 1,6% с суммы свыше 7,0 млн руб.	От 31500 руб.

Предлагаемые льготы по налогу на жилую недвижимость
<p>На федеральном уровне:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Льготные категории – пенсионеры, инвалиды I и II групп, являющиеся собственниками объектов недвижимости. ▪ Для них предлагается предоставить право на кадастровую стоимость 50 кв.м жилой площади, но не более одного вычета в отношении одного объекта и только для «первых» объектов недвижимости. Прим.: Средняя площадь «двушки» - 46,7 кв.м. ▪ В НДФЛ вычет в 2 млн руб. на новое строительство индексировать и предоставлять раз в 10 лет

Предлагаемый налог на жилую недвижимость
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Наши расчеты показывают, что предлагаемая модель позволит увеличить поступления от имущественных налогов физических лиц в бюджет г. Екатеринбурга минимум в 4,6 раза (с учетом льгот для социально незащищенных категорий граждан) ▪ Обеспечит умеренную прогрессию в комплексе подоходно-имущественного налогообложения ▪ Обеспечит единообразие в обложении жилой недвижимости физических и юридических лиц (апартаментов, гостиниц для сотрудников и т. п.)

МІЖНАРОДНІ ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА

ІВАНОВ Юрій Борисович, доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

Участь будь-якої країни в міжнародних інтеграційних об'єднаннях може бути дієвим каталізатором економічного зростання й соціального розвитку. Тому вибір вектору міжнародної інтеграції є вкрай важливим та відповідальним кроком, який потребує детального наукового обґрунтування та внесення необхідних змін до всіх складових державної економічної політики.

Все це повною мірою відноситься й до України, яка зараз знаходиться перед вибором щодо напрямку, глибини та умов міжнародних інтеграційних процесів.

Серед інших чинників, що визначають інтеграційні тренди нашої держави, особливе значення мають податкові фактори, сукупність яких визначає вектори та інтенсивність реформування податкової системи. Справа в тому, що вибір того чи іншого варіанту міжнародної інтеграції об'єктивно вимагає координації податкової політики та гармонізації податкового законодавства всіх країн, що входять в певне угруповання. Це може зумовити як позитивні результати, так і певні ризики та навіть прямі збитки, що в обов'язковому порядку необхідно враховувати, ухвалюючи те чи інше політичне рішення.

2013 рік – для України це рік непростого вибору напрямку міжнародної інтеграції. При цьому цей вибір має базуватися на врахуванні в тому числі й податкових наслідків: з одного боку – укладення угоди про асоціацію з ЄС, а з іншого – вступу в Митний союз (МС).

Порівняльний стан податкової складової бізнес-клімату в Україні та країнах ЄС та МС, розрахований як середнє зважене для відповідної групи країн за ВВП, наведений в *табл. 1*.

З позицій гармонізації податкових систем в рамках інтеграційного утворення слід звернути увагу на структуру податкових надходжень (*табл. 2*).

Структура оподаткування між ЄС-12 та ЄС-15 відрізняється. У ЄС-15 прямі і непрямі податки формують приблизно однакову частку податкових надходжень. У нових країнах-членах ЄС істотно нижча частка прямих податків, а саме у структурі загальних податкових надходжень в 2011 році вона

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ

зафіксована в Литві (17,0%), Угорщині (18,7%) та Болгарії (18,9%). В той час, як найвищі частки в аналогічному періоді були в Данії (62%), Великобританії (43,9%) та Ірландії (43%).

Таблиця 1

Рейтинг України, країн ЄС та МС по податковій складовій згідно з оцінкою PWC та Світового банку (2013 р.)¹

Критерії	Україна	ЄС-12*	ЄС-15	Країни Митного союзу
Місце в загальному рейтингу легкості сплати податків	165	77	48	70
Загальна ставка оподаткування, %	55,4	41,8	44,1	47,8
Час, необхідний для розрахунку та сплати податків, годин/рік	491	240	153	234
Кількість податкових платежів	28	16	10	8

* Нові країни-члени ЄС (приєдналися з 2004 року)

Якщо зіставити кількість країн з ЄС-27, в яких переважає пряме та непряме оподаткування, вони складуть відповідно 7 та 20 країн. Проте, якщо звернути увагу на дані *табл. 3*, можна зазначити, що частка прямих та непрямих податків майже однакова.

Це можна пояснити істотними регіональними відмінностями. Так, скандинавські країни (Швеція, Данія і Фінляндія) роблять акцент переважно на прямих податках, а деякі південні країни (Португалія, Греція) мають відносно високу частку непрямих податків. Проте є також і країни, в яких це співвідношення є приблизно однаковим.

¹ Складено за даними «Paying taxes» – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ebookbrowse.net/paying-taxes-2006-pdf-d120784351>

Таблиця 2

Структура податкових доходів бюджетів країн Митного союзу, України та ЄС, 2012 рік²

Вид податку	Російська Федерация**	В середньому по МС	Україна***	ЄС-15	ЄС-12
Прямі податки	49,6	50,61	27,8	34,6	13,8
Непрямі податки	41,1	41,46	42,8	23,5	37,2
ПДВ	15,6	16,39	31,2	17,2	25,2
Акцизи	3,1	3,07	8,6	6,35	12,04
Податок на прибуток	9,9	11,18	12,5	6,16	6,94
ПДФО	9,6	9,56	15,3	23,1	4,09
Соціальний податок	16,9	16,49	-	30,8	36,4
Податок на майно	3,3	3,24	-	5,36	2,72
Податок на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	22,4	22	3,0	-	-
Надходження від використання природних ресурсів	9,9	9,69	-	-	-

** Консолідований бюджет та бюджети ДСВФ

*** Зведений бюджет України

Дохідну частину бюджету України також майже повністю формують податкові надходження. У процесі дослідження структури податкових надходжень було встановлено, що в Україні переважно домінують непрямі податки. В країнах-членах ЄС, найбільші податкові доходи бюджетів формуються за рахунок індивідуальних прибуткових податків, а структура вітчизняного

² Taxation trends in the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=77643. Офіційний сайт Міністерства фінансов Росийской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.ru/gu/>. Сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/news/558/>

прямого оподаткування характеризується майже однаковим співвідношенням податку на доходи фізичних осіб і податку на прибуток підприємств.

Структури податкових систем країн Митного союзу суттєво відрізняються, в першу чергу, доходами, отриманими від використання природних ресурсів. В Росії це одна з головних статей формування Федерального бюджету. Майже 95% від загальної суми отримуваних доходів від використання природних ресурсів належить податку на видобуток корисних копалин (в основному нафти), менша частка – видобутку газу.

Доходи бюджету РФ поділяються на нафтогазові та ненафтогазові. Нафтогазові доходи можна умовно розділити на дві групи: податки на видобуток корисних копалин (податки на видобуток нафти, газу, вугілля, вуглеводну сировину та податок на воду) та мита (ввізні та вивізні мита на газ, сиру нафту та нафтопродукти, мита для фізичних осіб та утилізаційний збір). Наявність нафтогазових доходів у федерального уряду та у в уряду регіонів дозволяє підтримувати теперішній рівень державних видатків, не збільшуючи податкове навантаження на економіку.

Що стосується консолідованого бюджету, доля нафтогазових надходжень в сукупному об'ємі доходів є меншою, ніж у федеральному. Проте, рівень російського оподаткування без нафтогазових доходів, є значно нижчим, ніж він міг би бути без цієї категорії доходів, а отже, це можна розглядати як конкурентну перевагу Росії. За даними Мінфіну РФ³, в 2012 році податкові доходи та платежі склали 34,60 % до ВВП; доходи від податків та мит, пов'язаних з оподаткуванням нафти, газу та нафтопродуктів – 11,08% від ВВП; доходи від інших платежів, не пов'язаних з оподаткуванням нафти, газу та нафтопродуктів – 23,52% від ВВП.

Суттєві розбіжності існують щодо рівня ставок окремих податків (окремі приклади наведені в *табл. 3–4*).

Узагальнені висновки з проведеного аналізу наведені в порівняльній *табл. 5*.

³ Основные направления налоговой политики Российской Федерации на 2014 год и на плановый период 2015 и 2016 годов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.minfin.ru/common/img/uploaded/library/2013/06 /ONNP_2013-06-05.pdf

Таблиця 3

Ставки ввізного мита, передбачені законодавством України, ЄС та МС

Код	Опис товару	Зв'язаний тариф України	Зобов'язання перед СОТ	Ввізне мито (Митний союз)
2711 11 00 00	газ природний	0%	0%	5%
8401 10 00 00	реактори ядерні	0%	10%	15%
8418	холодильники, морозильники	1-10%	1-10%	15-20%
8433	машини або механізми для збирання або обмолоту сільськогосподарських культур	0%	0%	0-5%
8701	трактори	0-10%	0-10%)	0-15%
8703	легкові транспортні засоби	6-10%	10%	0-25%, але не менше 1 євро за 1 см ³ об'єма двигуна
8704	моторні транспортні засоби для перевезення вантажів:	0-10%	0-10%	0-20%

Таблиця 4

Ставки акцизного податку на бензин та дизельне паливо, визначені ПКУ та Директивою Ради ЄС 2003/96

Назва підакцизного товару	Ставка, визначена Директивою ЄС 2003/96	Ставка, визначена ПКУ
Бензин із вмістом свинця (в євро на 1000 л)	421	198
Дизельне паливо (в євро на 1000 л)	330	45-75

Таблиця 5

Переваги та недоліки від можливих варіантів міжнародної інтеграції України

Сфера	Можливі переваги	Ризики
1	2	3
<i>Асоціація з ЄС</i>		
Структура доходів бюджету	В загальній структурі бюджетів України та країн ЄС є спільним перелік основних бюджетоутворюючих податків, окрім розділів соціальних та майнових податків	Ризик зменшення інвестиційної привабливості України, в наслідок переважання в ЄС індивідуальних прибуткових, натомість як в Україні, їх частки є майже рівними
Реформування або скасування утилізаційного збору	Введення в Україні утилізаційного збору сприяло суттєвому зменшенню імпорту автомобілів (за вересень скорочення склало 48,94%) [15]. Однією з передумов підписання Угоди про Асоціацію з ЄС є скасування утилізаційного збору. Проте для України доцільним буде не повне скасування, а реформування механізму сплати збору	Ризик недоотримання бюджетами запланованих коштів, в наслідок скасування утилізаційного збору на імпортні авто в Україні
Дерегуляція в сфері податкового адміністрування	Скорочення процедури санації та банкрутства; скорочення плану-графіку перевірок (на 24% в 1 півріччя 2013 року порівняно з 1 півріччям 2012) [17]; спрощення обліку та реєстрації платників податків на спрощеній системі та ПДВ; проведення декількома контролюючими органами перевірок в один і той же час; введення електронних сервісів; координація між різними контролюючими органами з метою проведення спільних перевірок	Ризик зниження якості перевірок та виникнення бюрократичних конфліктів в наслідок одночасного проведення контролюючими органами перевірок
Гармонізація податкового законодавства	Єдина податкова база з податку на прибуток корпорацій дозволить надавати консолідовану податкову декларацію, що скоротить транзакційні витрати та зробить звітність більш прозорою для контролю та виявлення порушень. Уніфікація законодавства в сфері ПДВ дасть можливість усунути ціннові бар'єри	Ризик витрат часу та коштів на гармонізацію податкового законодавства України згідно до Директив ЄС

Продовження табл. 5

1	2	3
Інвестиційна привабливість	Зміни у вітчизняному оподаткуванні, а саме у структурі прямого оподаткування (збільшення частки індивідуальних прибуткових податків), спрощенні адміністрування, створення ВЕЗ згідно до досвіду країн ЄС дасть змогу покращити інвестиційну привабливість України	Ризик виникнення складних процесів перетворення економіки країни, змін та нестабільності в законодавстві країни, зменшенні інвестиційної привабливості у період після вступу до об'єднання
Створення Єдиного економічного простору з ЄС	Вступ до зони вільної торгівлі з ЄС відкриває для України нові ринки збуту, що зможе збільшити надходження до бюджету. Адаптація до системи митно-тарифного регулювання ЄС може призвести до поступового переходу України до використання уніфікованого за групами товарів митного тарифу; скороченню мита та розширенню бази ПДВ в спиртовій, гірничо-металургійній, хімічній та інших монопольних галузях	Ризик введення митних бар'єрів та зменшення експорту-імпорту товарів для України з боку МС. Ризик можливого скорочення надходжень до Державного бюджету, через зняття тарифних і нетарифних обмежень на європейську продукцію
<i>Митний союз</i>		
Створення Єдиного економічного простору з МС	На території Митного Союзу діють нормативні документи, що забезпечують уніфікацію механізму стягування непрямих податків. Оскільки країни союзу є одними з основних імпортерів-експортерів товарів та послуг українського ринку, встановлення ставок податків на дані товари на рівні не вищій ніж для національних товарів, буде для України вигідним	Ризик збільшення руху контрабандних та контрафактних товарів всередині союзу, через відкритість кордонів
Реформування або скасування утилізаційного збору	Згідно до змін прийнятих в цьому році, з 2014 року, утилізаційний збір в Росії буде розповсюджуватися на транспортні засоби, які ввозяться з країн МС, для вітчизняних автовиробників та третіх країн. Використання досвіду Росії для реформування механізму сплати утилізаційного збору може покращення екологічної ситуації в країні, рівність в оподат-	Ризик виникнення конфліктів з ВТО, у разі збереження чинного порядку сплати утилізаційного збору

Закінчення табл. 5

1	2	3
Гармонізація податкового законодавства	куванні вітчизняних та зарубіжних виробників, будівництво заводів з утилізації та покращення автомобільних шляхів	Ризик у недостовірності даних щодо розміру імпліцитних ставок податків, у зв'язку з відсутністю на в МС єдиного підходу до їх розрахунку
Інвестиційна привабливість	Ні в сфері прямого ні непрямого оподаткування не встановлено обмежень щодо допустимих ставок податків, отже реформування українського законодавства і цьому аспекті не потрібно	Ризик для української економіки бути менш інвестиційно-привабливою, порівняно з країнами МС
	Основна частка експорту з Митного союзу припадає на машинобудівну та металургійну сфери. Не виключено, що після вступу України до МС в цих та інших пріоритетних галузях будуть створені сприятливі податкові умови для країн МС, що збільшить приток інвестицій у вітчизняну економіку	

**ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ВІТЧИЗНЯНОГО БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ АСПЕКТІВ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ**

КОЛОДІЗЕВ Олег Миколайович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

Активізація інтеграційних процесів у міжнародному економічному середовищі зумовлює необхідність підвищення конкурентоспроможності національної економіки, що, передусім, можливо реалізувати за рахунок розширення масштабів виробничого сектору. Однак, для розвитку підприємств недостатньо лише власного фінансування, тому виникає необхідність зовнішнього залучення коштів, важливою складовою яких можна відзначити надходження від банківських установ, як у формі кредитних, так і інвестиційних ресурсів, що викликає необхідність дослідження взаємовідносин банків та підприємств у розрізі кредитно-інвестиційної діяльності, що є особливо актуальним для України, враховуючи домінуючу роль банків у складі фінансових посередників.

Дослідженням різних аспектів кредитно-інвестиційної діяльності банків присвячено праці таких науковців: як О. І. Воробйової, В. В. Корнеєва, І. В. Сало, Н. Г. Маслак, О. М. Івко, В. Ю. Подчесової, К. В. Карась, О. В. Васюренко, Н. В. Рогожнікової, Т. П. Шокало та ін. Незважаючи на значну кількість досліджень, проведених з даної тематики, існує необхідність подальшого вивчення сутності існуючих проблем, а також пошук напрямків підвищення ефективності кредитно-інвестиційної діяльності банків.

Серед першочергових завдань стає дослідження сучасного стану кредитно-інвестиційної діяльності банків в Україні та розробка напрямків удосконалення та розвитку інвестиційного кредитування банків.

Інвестиційна діяльність банківських установ характеризується позитивними результатами як для економіки країни, так і власне для банків. На макрорівні кредитно-інвестиційні операції банків забезпечують стимулювання розвитку реального сектору економіки за рахунок надходження фінансових ресурсів, тоді як на рівні банків результатом кредитно-інвестиційної діяльності виступає одержання додаткових доходів, а також можливості участі у статутному капіталі підприємств чи інтеграції банківських і виробничих установ у спільні структури.

Розглядаючи безпосередньо інвестиційну діяльність банківських установ, у її складі можна виділити наступні компоненти – пряме вкладення коштів у інвестиційні проекти, купівля цінних паперів, а також інвестиційні кредити банків, на дослідженні яких і пропонуємо акцентувати увагу в даній роботі.

Важливим показником, що характеризує рівень розвитку інвестиційної діяльності країни, виступають інвестиції в основний капітал підприємств, обсяги надходжень яких від різних джерел в Україні протягом 2007–2012 рр. наведено на *рис. 1*.

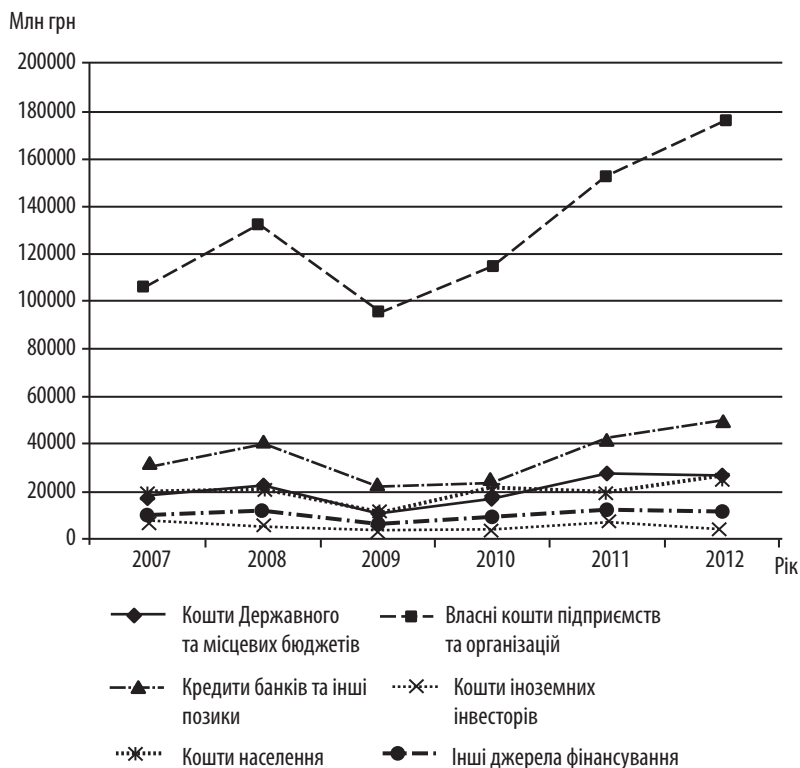

Рис. 1. Динаміка обсягів інвестицій в основний капітал підприємств України протягом 2007–2012 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [2]

Дані статистики свідчать, що в абсолютному вимірі інвестиційні надходження в основний капітал підприємств за рахунок банківських кредитів та інших позик знаходяться на другому місці, порівняно з обсягами власного фінансування суб'єктів, що, безумовно, позитивно характеризує роль банківських установ у процесі фінансового стимулювання розвитку підприємств.

Варто відзначити також той факт, що у посткризовий період спостерігалось зростання обсягів кредитів. Цікавим є детальний аналіз динаміки частки фінансування інвестицій в основний капітал, що здійснювалася за рахунок коштів банківських установ, у структурі інвестиційних надходжень.

Так, частка інвестиційних надходжень до основного капіталу підприємств за рахунок банківських кредитів протягом дослідженого періоду коливається на рівні 12–17%, при цьому варто відзначити її зменшення протягом кризового періоду 2009–2010 рр., яке змінюється поступовим нарощенням у останні роки, що підтверджує попередньо виявлені тенденції. Однак, станом на сьогоднішній день існує необхідність нарощення обсягів інвестиційного кредитування економіки, що потребує розкриття наявного потенціалу банківських установ у даній сфері.

Основним показником, який дозволяє більш повно охарактеризувати діяльність банків у сфері інвестиційного кредитування, виступає кредитно-інвестиційний портфель.

Сутність кредитно-інвестиційного портфеля визначено як «цілеспрямовано сформовану сукупність об'єктів фінансового та/або реального інвестування, призначену для реалізації попередньо розробленої стратегії, що визначає інвестиційну мету банку» [3]. Джерелами формування кредитно-інвестиційного портфеля банків виступають як власні, так і позикові та залучені фінансові ресурси, що передбачає зміну його обсягів пропорційно масштабам розвитку банківської сфери.

Аналізуючи наведені статистичні дані, варто відзначити, що найбільшого значення обсяги кредитно-інвестиційного портфелю банків України досягають станом на початок 2009 року, після чого відбувається поступове зниження показника, що, відповідно, свідчить про спад інвестиційної активності банківських установ у зазначений період. Серед основних причин стримування інвестиційної діяльності банків можна виділити наступні:

- невідповідність термінів ресурсної бази та інвестиційних проектів (на сьогодні значну частку в структурі пасивів банку становлять ко-

роткострокові ресурси, тоді як здійснення інвестицій передбачає довгостроковий характер);

- низький рівень платоспроможності позичальників (суб'єкти господарювання не завжди в змозі надати достатні гарантії щодо повернення отриманих кредитів);
- значний рівень ризиків інвестування для банків (нестабільність стану національної економіки не дозволяє прогнозувати результат реалізації інвестиційних проектів підприємствами та, відповідно, рівень рентабельності інвестованих ресурсів);
- високі ставки відсотка за кредитами (ризикованість інвестиційних кредитів є однією з причин, що стимулює банки підвищувати ставки для забезпечення дохідності операцій);
- відсутність дієвих стимулів банківського інвестиційного кредитування державою.

Дані статистики свідчать, що основною складовою кредитно-інвестиційного портфеля банків України виступають саме кредити, надані фізичним та юридичним особам (в тому числі й інвестиційного характеру). Однак, при цьому протягом аналізованого періоду відбулися досить значні зміни у співвідношенні двох інших компонентів. Так, частка міжбанківських кредитів станом на 01.01.2013 р. досягла мінімального рівня протягом досліджуваного періоду, що у даному контексті є позитивним фактором, оскільки даний вид кредитування не передбачає прямого впливу на забезпечення реального сектору економіки інвестиційними ресурсами, маючи лише опосередковане значення у процесах перерозподілу коштів між банківськими установами.

Натомість, питома вага інвестицій у цінні папери характеризувалась поступовим зростанням протягом аналізованого періоду, що, однак, може свідчити як про збільшення обсягів інвестицій у цінні папери юридичних осіб, так і про політику банків щодо управління ризиками діяльності шляхом купівлі цінних паперів, емітованих державою.

Проте, наведеної інформації недостатньо для повної характеристики взаємодії банків та реального сектору економіки у процесах інвестиційного кредитування, тому пропонуємо детальніше розглянути структуру суб'єктів, які кредитуються банками України [1].

Крім того, превалююче місце у структурі позичальників банківських установ станом на 01.01.2013 р. займають саме нефінансові корпорації (частка виданих кредитів становить близько 72%), які й представляють інтерес у розрізі даної тематики. Оскільки до складу даної групи входять не тільки суб'єкти господарювання, а й домогосподарства, то зазначений показник відображає як інвестиційну складову кредитних ресурсів, так і споживчі кредити, що викликає необхідність структурування кредитів за критерієм їх цільового спрямування.

Наведені статистичні дані дозволяють виявити, що питома вага кредитів інвестиційного характеру у складі кредитного портфеля банків займає досить незначну позицію порівняно з обсягами коштів, які надаються з метою фінансування поточної діяльності. Так, реальні інвестиції, представлені кредитами на придбання, будівництво і реконструкцію нерухомості, становлять лише 1,2% загального обсягу наданих позик, тоді як частка інших інвестиційних кредитів є дещо вищою, однак її рівень в 13,5% недостатній для належного забезпечення розвитку реального сектору економіки. Отже, проведений аналіз сучасного стану інвестиційного банківського кредитування свідчить про необхідність розробки системи дієвих заходів щодо розширення масштабів співпраці банківського та виробничого секторів економіки України.

Проблема недостатнього рівня розвитку інвестиційного банківського кредитування зумовлена причинами різного характеру, які стосуються кожного з суб'єктів економіки. Зокрема, ризикованість інвестиційних кредитів змушує банки підвищувати відсоткові ставки та рівень забезпечення позик, а вітчизняні підприємства не завжди в змозі прийняти такі умови кредитування. Окрім того, існує необхідність нарощення обсягу довгострокових депозитів з метою забезпечення належної ресурсної бази для фінансування інвестиційних проєктів, що складно реалізується при існуючому рівні довіри населення, заощадження якого виступають ключовим джерелом довгострокових депозитів, до банківської системи України. Важливими макроекономічними факторами виступають рівень політичної стабільності держави та стан нормативно-правового забезпечення, які на сучасному етапі не можна назвати задовільними для створення сприятливих умов розвитку інвестиційного кредитування.

З метою розкриття наявного потенціалу банків у сфері інвестиційного кредитування, в умовах економіки України доцільним є впровадження ряду заходів за такими напрямками:

- розробка моделі оцінки ризиків інвестиційного кредитування, яка дозволить оптимізувати співвідношення «ціна-ризик» при встановленні ставки відсотка банками на даний вид послуг;
- удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази, що забезпечить формування стійкого механізму співпраці банків та підприємств реального сектору в процесі надання інвестицій;
- обмеження обсягів фінансування дефіциту Зведеного бюджету за рахунок коштів від реалізації операцій з продажу облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку, що сприятиме реструктуризації портфеля цінних паперів банківських установ на користь інвестицій у цінні папери підприємств;
- реалізація державної програми підтримки національних інвесторів;
- розробка заходів з стимулювання вкладення заощаджень суб'єктів економіки до інвестиційних проектів – для інституційних інвесторів, а також довгострокових депозитів – для фізичних осіб, що дозволить сформувати необхідну ресурсну базу кредитно-інвестиційної діяльності;
- впровадження державної підтримки фінансової стійкості підприємств, які реалізують інвестиційні проекти, що сприятиме зниженню рівня ризиків інвестиційних кредитів банків та, відповідно, відсоткової ставки за ними, що забезпечить зростання їх обсягу.

Кредитно-інвестиційна діяльність банків є важливим джерелом розвитку реального сектору економіки, забезпечуючи тісний зв'язок між секторами юридичних осіб, фізичних осіб та банківських установ. Однак, проведене дослідження стану банківського інвестиційного кредитування в останні роки свідчить про недостатній рівень розвитку даної сфери при наявності вагомого потенціалу до її розширення, про що свідчать значні обсяги споживчого кредитування, реалізовані банками. Даний факт пов'язаний з рядом причин об'єктивного та суб'єктивного характеру, які стосуються як загально-го рівня стабільності розвитку національної економіки у різних її сферах, так і незацікавленістю банків у фінансуванні інвестиційних проектів у зв'язку зі

значними ризиками та невідповідністю термінів ресурсної бази строкам реалізації інвестицій.

Розглядаючи заходи, які дозволять підвищити масштаби кредитно-інвестиційної діяльності банків, варто зазначити, що, передусім, стимулювання даної сфери варто розпочати зі створення стабільних умов розвитку економіки, що передбачає стійку нормативно-правову базу та режим оподаткування, підтримку фінансової стійкості учасників інвестиційних проєктів, а також розробку чіткого механізму зниження ризикованості банківського інвестиційного кредитування. Для перспектив подальших досліджень актуальним є удосконалення механізму інвестиційного банківського кредитування та розвиток моделей оцінки ризиків інвестиційних проєктів для різних учасників.

Склад основних учасників фінансового ринку принципово можна поділити на прямих і опосередкованих. Виходячи з принципових форм укладання угод основні учасники класифікуються за двома групами – як продавці і покупці фінансових інструментів та фінансові посередники. Крім основних учасників фінансового ринку, що беруть участь в укладанні угод, до складу його суб'єктів відносять численних учасників, що виконують допоміжні функції, а саме – функції обслуговування основних учасників фінансового ринку, функції обслуговування окремих операцій на фінансовому ринку тощо.

Учасників фінансового ринку можна структурувати за певними ознаками і класифікувати за специфікою функцій, які вони виконують (рис. 2). Як видно з наведеної схеми, на фінансовому ринку здійснюють свою діяльність декілька основних видів учасників, які мають певні особливості в забезпеченні загальної схеми його функціонування. Виконання ними своїх функцій залежить від специфіки їх призначення і ступеня участі при укладенні угод.

Кругообіг фінансових активів на фінансовому ринку відбувається завдяки функціонуванню спеціальних фінансових інститутів – фінансових посередників, які надають відповідні послуги усім учасникам ринку. Їх поява на певному етапі економічного розвитку була викликана необхідністю розширення ринку і зменшення ризиків неоптимального використання наявних ресурсів. З моменту розподілу праці в сфері обслуговування кругообігу фінансових активів їх діяльність виокремилась у самостійний вид бізнесу і сприяла загальному розвитку.

Рис. 2. Класифікація учасників фінансового ринку

Аналіз особливостей структури фінансового посередництва країн світу дозволяє зазначити, що класифікація певних видів фінансових посередників не є типовою і залежить від національних особливостей та загального рівня економічного розвитку країни, реальних потреб економічних агентів, переважаючої в даній країні ділової психології ведення бізнесу, фінансової грамотності і досвіду населення тощо. Так, специфіка ведення фінансового бізнесу в США і Великобританії з розгорнутою структуризацією посередництва враховує ліберальні принципи його ведення та наявність розвинутого високоліквідного фондового ринку. На відміну від таких особливостей, фінансування економічного розвитку в континентальній Європі, внаслідок існування жорсткої системи регулювання, забезпечується переважно через надання необхідних послуг банками. Аналогічна ситуація характерна і для Японії.

Подібний нерівнопропорційний склад банківських і небанківських посередників в структурі фінансового ринку окремих країн дозволяє виділити дві основні моделі його організації і функціонування: англо-американську

(орієнтовану на фондовий ринок) і європейську (у якості «ідеального зразка» на прикладі Німеччини – банкоцентрична модель).

В основі принципів відмінностей між різними моделями організації фінансового ринку знаходяться їх домінуючі характеристики ключового механізму – банківської системи через процеси кредитування чи ринку вільних капіталів через проведення емісії та організацію обігу цінних паперів.

Розуміння традиційного підходу до банківського бізнесу як кредитно-депозитного і пропозиції послуг небанківських структур, які носять відносно інноваційний характер в вузьких сегментах фінансового сервісу, формують конкретні уподобання клієнтів і загострюють боротьбу між банками, установами інститутів спільного інвестування та іншими посередниками за управління їх коштами.

Світова практика свідчить про той факт, що фінансовий ринок можна розглядати у якості ключової ланки фінансової системи тільки лише за умови існування і функціонування механізму ринку капіталів, заснованого на конкуренції. Тому наявність конкурентного середовища між банками і небанківськими фінансовими установами, а також між ними самими сприяє максимально ефективному розміщенню заощаджень, ефективному використанню наявних капіталів та визначенню додаткових джерел фінансування.

На рівні держави функціонування фінансового ринку та виконання ним специфічних функцій передбачає діяльність фінансових посередників, за допомогою чого вирішуються конкретні проблеми макроекономічного зростання країни:

- розширення пропозиції інвестиційно-кредитних ресурсів на основі формування сприятливого інвестиційного клімату та спрямування їх у національні інноваційні проекти;
- забезпечення оптимальної структури інвестиційних ресурсів та формування ефективної сукупності методів управління щодо активізації державного впливу та його визначального характеру порівняно з ринковим;
- ефективна реалізація функціональної повноти інвестиційного управлінського циклу;
- забезпечення достатнього рівня фінансування підприємств реального сектору економіки з урахуванням потреб розширеного відтворення;

- ефективний перерозподіл фінансового капіталу між інституційними секторами економіки та учасниками фінансових відносин;
- створення умов щодо реалізації механізму трансформації заощаджень та тимчасово вільних ресурсів економічних агентів в інвестиційний ресурс;
- впровадження ефективних фінансових інструментів в практику з врахуванням реального стану і характеру певного етапу інноваційного розвитку економіки.

Механізм функціонування національного фінансового ринку базується на ефективній діяльності фінансових інститутів, які забезпечуються акумуляцію та трансформацію заощаджень та вільних коштів у інвестиційний ресурс і сприяють розвитку всієї економіки. Фінансовий ринок України завершив період первинного розвитку, коли його призначення полягало у безпосередньому обслуговуванні процесів перерозподілу капіталу і знаходиться на етапі формування свого нового статусу як самостійного і повноцінного сегменту економіки. Завданням даного етапу його розвитку можна вважати надання ключової ролі індикатора розвитку та багатства країни, ефективним механізмом залучення та збереження коштів населення, засобом нагромадження та перерозподілу фінансових ресурсів від неефективних до ефективно функціонуючих суб'єктів господарювання та окремих галузей економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2012 рік [Електронний ресурс] / Національне рейтингове агентство «Рюрік». – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_IV_kv_2012.pdf. – Назва з екрана.
2. Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування за період 2007 – 2012 рр. [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана.
3. Ляхова О. О. Кредитно-інвестиційний портфель банків та його вплив на фінансування інвестиційних проектів в Україні [Текст] / О. О. Ляхова, Т. П. Шокало // Економічний часопис-XXI. Гроші, фінанси і кредит. – 2011. – № 5-6. – С. 58–61.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

АЛЕКСЕЕВ Ігор Валентинович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Національного університету «Львівська політехніка»

Ринкові трансформації суттєво змінили фінансові відносини у країні, що призвело до формування нової групи проблем – податково-бюджетних, – розв’язання яких потребує значних зусиль науковців і практиків. За останній час вже з’явились ґрунтовні наукові дослідження із зазначених проблем [1–3]. При цьому науковці та практики розглядають зазначені аспекти з акцентом на різні сторони цих фінансових відносин, і на податкову, і на бюджетну. Вочевидь, що наповнення бюджетів усіх рівнів є метою збирання податків, що виступає першим етапом досліджуваних відносин. Отже зміни в оподаткуванні неодмінно позначаються на всій податково-бюджетній сфері і дослідження таких трансформацій є важливим. Проте повне коло завдань для наукових досліджень і практичних рекомендацій щодо відносин у податково-бюджетній сфері навряд чи слід вважати визначеним. Свідченням цього є наявність хронічного і водночас гострого дефіциту державного бюджету, незадовільне для регіональних та місцевих органів влади та управління вирішення трансфертних відносин між бюджетами різних рівнів тощо. Однією з ключових проблем податково-бюджетних відносин є розв’язання питання щодо економічної оцінки результатів діяльності у зазначеній царині.

Чому оцінювання ефективності у податково-бюджетній сфері є важливим? Тільки маючи економічно обґрунтоване уявлення щодо вже отриманого чи майбутнього економічного результату можна з упевненістю говорити про правильність прийнятих рішень і доцільність запланованих напрямів використання бюджетних ресурсів. Зробити такі висновки можна на підставі оцінки ефективності відповідних заходів. Провідними й визначальними серед таких заходів є, безперечно, податкові трансформації, що найбільше впливають на усю сферу податково-бюджетних відносин і через неї на економіку країни загалом. Зазначеним впливам присвячено значну кількість досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів [4–6 та інші].

Податково-бюджетний процес є особливим видом діяльності, для якого оцінювання економічної ефективності також має мати свої специфічні підходи. Саме з особливостей податково-бюджетного процесу слід виходити

при дослідженні передумов формування та визначенні змісту концептуальних підходів економічного оцінювання ефективності.

Особливі риси бюджетно-податкового процесу випливають з того, що він визначається рухом лише грошових коштів. На відміну від виробництва товарів і послуг, де відбувається класичний рух матеріально-грошових потоків, бюджетно-податковий процес не містить жодних матеріальних ресурсів (не враховуючи, наприклад, транспортних засобів, якими перевозять готівку; банкоматів, через які видаються гроші; засоби електронного зв'язку, Internet тощо, через які здійснюються перекази значних сум коштів між підприємствами і таке інше). Отже *першою особливістю*, що визначає концептуальну відмінність і відповідний підхід до визначення ефективності у бюджетно-податковому процесі, в тому числі від податкових трансформацій, слід вважати відсутність матеріальних потоків, натомість наявність виключно потоків грошових, які містять усі види засобів, що використовуються у розрахунках підприємств і підприємців з державою, між суб'єктами господарювання, а також для розрахунків з найманими працівниками.

Говорячи при цьому про визначення ефективності операцій у бюджетно-податковому процесі, слід зважати на відсутність традиційного для технічних і соціально-економічних систем технічного ефекту, що можна назвати другою особливістю, яка визначає другий концептуальний підхід. Дійсно, для визначення економічного ефекту від впровадження будь-якої конструкції чи технології насамперед шукають технічний ефект, що обумовлює ефект економічний. Такими технічними ефектами вважають зменшення витрат основних і допоміжних матеріалів, інструмента, скорочення основного й допоміжного часу на виконання технологічних операцій у металообробці та деревообробці, зменшення витрат паливно-мастильних матеріалів на автомобільному транспорті, скорочення витрат часу на перевезення вантажів будь-яким транспортом, зменшення втрат при збиранні й транспортуванні зерна в агропромисловому комплексі тощо. Кожен вид економічної діяльності має свої технологічні особливості, які й визначають певні різновиди технічних ефектів. Для кожного випадку пошуку технічного ефекту слід робити відповідні дослідження і лише тоді можна сподіватися на те, що шуканий економічний ефект буде визначено достатньо повно і обраховано точно у відповідності з досягнутим на конкретний період часу знанням щодо отриманого результату.

Відсутність традиційного технічного ефекту не означає, що неможливо знайти необхідну точку відліку для визначення економічного ефекту у фінансових відносинах, у податково-бюджетній сфері. Рух засобів розрахунків (насамперед грошей, хоча можна розглядати також інші засоби, наприклад, цінні папери) породжує свої особливості процесу, в якому й слід шукати дещо, що слугуватиме базою визначення економічного ефекту. Будь-який процес, а тим паче процес руху коштів, має певну повторюваність, яка може розглядатися часом як циклічність повторення операцій. Це визначає третю особливість – повторюваність фінансових операцій у часі. Відповідно до цієї повторюваності можна визначити третій концептуальний підхід, який полягає у порівнянні виконуваних у різний час схожих за змістом фінансових операцій, інколи цілком ідентичних, але проведених у різні періоди з різними за обсягами грошовими потоками. Інакше кажучи, порівнюючи величини грошових потоків від подібних за змістом, або за учасниками розрахунків можна виявити певні зміни абсолютних величин потоків грошових коштів і у такий спосіб зробити висновок про позитивну чи негативну тенденцію у фінансових відносинах між сторонами, а також про отриманий фінансовий результат для кожного учасника – підприємства, підприємця, бюджету.

Четвертий концептуальний підхід полягає у врахуванні особливостей самих податкових трансформацій, що в часі можуть бути абсолютно не схожими, а відтак потребувати різних оцінок, різних методів обчислення. Дійсно, ліквідація окремого податку, що є найбільш радикальною податковою трансформацією, одразу викликає декілька економічних ефектів. С точки зору податкової роботи зникає цілий комплекс робіт з адміністрування такого податку, який передбачає економію на заробітній платі працівників, які здійснювали таке адміністрування, на можливих витратах на відрядження для здійснення контрольних перевірок, а також зменшення витрат на електронні носії інформації, на розхідні матеріали (переважно канцелярські, в т. ч. папір), освітлення, утримання приміщень.

П'ятим концептуальним підходом, що має враховувати особливості податково-бюджетного процесу, є дослідження інтересів різних сторін, які беруть участь у зазначеному процесі. На інтересах сторін щодо податково-бюджетних трансформацій слід зупинитися окремо, оскільки інтереси, хоча й названі п'ятими, проте відіграють чи не найголовнішу роль в усіх економічних, а тим більше у фінансових відносинах. Ймовірно, що інтереси можуть

впливати на визначення і на сам економічний результат навіть більше, ніж інші фактори чи підходи.

У табл. 1 наведено склад концептуальних підходів до визначення ефективності податкових трансформацій, а також подано їх особливості.

Таблиця 1

Склад та характеристика концептуальних підходів до визначення ефективності податкових трансформацій

Концептуальні підходи до визначення ефективності податкових трансформацій	Особливості, що визначають підходи до визначення ефективності податкових трансформацій
1) врахування відсутності матеріальних потоків	Відсутність матеріальних потоків
2) врахування відсутності традиційного технічного ефекту	Відсутність технічного ефекту у традиційному для матеріального виробництва вигляді
3) врахування повторюваності фінансових операцій	Повторюваність фінансових операцій у часі
4) врахування особливостей самих податкових трансформацій	Відмінності між податковими трансформаціями у різні часові періоди
5) дослідження інтересів різних сторін	Відмінності у характері інтересів сторін бюджетно-податкового процесу

Отож, розглядаючи інтереси сторін податково-бюджетного процесу слід знов повернутися до трансформацій, які визначають зацікавленості кожного з учасників процесу. Податкові трансформації є однією з проблемних тем для усіх сторін податково-бюджетної взаємодії. Значною мірою зазначена проблема визначається розбіжностями у поглядах на неї трьох сторін, які беруть участь у процесі, а саме: підприємців, податківців і розпорядників бюджетних коштів. При цьому розпорядники бюджетних коштів мають сприйматися теж неоднорідними за своїми економічними, а радше функціональними інтересами. Так, міністерство фінансів, державна казначейська служба, фінансова інспекція та інші фінансові органи можуть і вочевидь зобов'язані слідкувати за найбільш ефективним, а інколи навіть мінімальним витрачанням бюджетних коштів. Натомість міністерство економіки, відомство, що відає питаннями сприяння розвитку бізнесу, мають дещо інше спрямування своїх інтересів – максимально використовувати

бюджетні можливості для розвитку окремих, найбільш перспективних видів економічної діяльності. Тобто мова не йде про витрачання максимально можливих бюджетних ресурсів задля марнотратства, але для найшвидшого впровадження передових технологій. Інтереси зазначених трьох зацікавлених сторін є визначальними у податково-бюджетній взаємодії і у ставленні до податкових трансформацій.

На перший погляд, слід було б об'єднати представників державних органів управління, одні з яких відповідають за наповнення бюджету через збирання податків, а інші – за використання бюджетних коштів через фінансування бюджетної сфери. Однак при розгляді взаємовідносин різних учасників податково-бюджетного процесу з точки зору інтересів, якими вони керуються, таке об'єднання є недоцільним. Справа у тому, що навіть серед представників державних органів можуть спостерігатися певні розбіжності у поглядах на зміст, послідовність і методи реалізації процесу адміністрування податків. Розглянемо інтереси кожної з трьох сторін у зіставленні з іншими учасниками податково-бюджетного процесу.

Розпочнемо з тієї сторони, яка сплачує податки, а тому є визначальною для забезпечення доходів бюджету, а також для реалізації досліджуваного процесу зокрема.

З позицій підприємницьких кіл вважаються найменш прийнятними трансформації податкової системи за таких обставин. *Першою* такою обставиною є надто часті зміни в оподаткуванні та адмініструванні податків; *другою* – зміни, що є непередбачуваними, спонтанними, викликаними, насамперед, дефіцитом державного бюджету, які в результаті мають відверто фіскальне спрямування; *третьою* – відсутність врахування інтересів промисловців та підприємців, що перешкоджає нормальному перебігу не тільки процесу нагромадження, а й поточній діяльності підприємств. Адже відволікання більшої від запланованої на певний період частки прибутку неодмінно позначається на планах оновлення виробничого апарату, впровадження інноваційних продуктів і технологій, а також на скороченні обігових коштів, необхідних для можливого розширення виробництва і реалізації продукції. Інакше кажучи, інтерес підприємців щодо процесу оподаткування безперечно відображає прагнення зберегти якомога більше коштів для розвитку бізнесу, через що мінімізація податкових платежів виступає найбільш яскравою характеристикою інтересів цієї сторони податково-бюджетних відносин.

Щодо двох інших сторін процесу, то відносно підприємницьких кіл вони можуть розглядатися консолідовано, оскільки в цьому аспекті збігаються інтереси податківців, які відповідають за більшу частину доходів бюджету, і розпорядників бюджетних коштів, які мають забезпечити максимальне фінансування згідно з бюджетними призначеннями.

Із зазначеної точки зору державні органи влади та управління вбачають у трансформації податкової системи необхідність приведення процесу оподаткування у відповідність, по-перше, до нагальних потреб держави, по-друге, до умов відповідного етапу розвитку національної економіки. Звичайно, погляд державних органів на ринкові перетворення може бути суттєво відмінним від бачення цього процесу представниками бізнесу. Однак і між державними інституціями можуть існувати розбіжності у сприйнятті потреб підприємств щодо їх розвитку, а відповідно й різні підходи до реалізації податкового процесу в державі.

Зазначені суперечливі позиції у поглядах на оподаткування мають визначати підходи до оцінювання ефективності податкових трансформацій. З точки зору податківців, проблема полягає у збільшенні податкових надходжень для забезпечення фінансовими ресурсами бюджетних призначень, а з точки зору підприємців, проблема полягає у діаметрально протилежному – зменшенні оподаткування для користі економічного розвитку підприємств. Таким чином, суперечливими є підходи до оцінювання ефективності податкових трансформацій з боку кожної із сторін процесу. Для держави важливим є забезпечення бюджетним фінансуванням соціальної сфери та інших державних видатків, в тому числі за рахунок податкових надходжень. Для підприємців – платників податків – важливим залишається власний розвиток, що дає можливість, за одних обставин (при зростанні ринку) нарощувати обсяги виробництва й реалізації продуктів та послуг, а за інших обставин (при скороченні ринкових потреб) – інвестувати кошти в інноваційні проекти.

При цьому слід наголосити на взаємній зацікавленості держави і підприємницьких кіл. Адже зростання обсягів реалізації може означати збільшення бази оподаткування і відповідно збільшення податкових платежів з боку підприємств. Впровадження інновацій на підприємствах надає останнім можливість утримати свої позиції на ринку, а можливо й вийти на нові ринку збуту, що у свою чергу також у перспективі дає надію державі на отримання додаткових податкових надходжень. Підприємства, у свою чергу, зацікавлені

у соціальній стабільності, в тому числі (коли мова йде про споживчий ринок) у збереженні та зростанні попиту з боку осіб, зайнятих у бюджетній сфері. Доходи цієї категорії потенційних покупців є доволі стабільною і значною за обсягами часткою споживчого ринку.

Отже, взаємна зацікавленість державних органів влади та управління і підприємців та промисловців є висхідною основою для визначення засад податкових трансформацій. І *першим* таким засадничим пунктом має бути поміркованість трансформацій у податковій сфері. *Другим* засадничим пунктом податкових трансформацій має бути пріоритетне дотримання інтересів товаровиробника, оскільки сукупність працівників виробничої сфери становить більшу частку споживчого ринку країни.

Як висновок можна констатувати необхідність пошуку компромісів в інтересах сторін податково-бюджетного процесу, в результаті якого бізнес буде зацікавлений сплачувати податки для гарантування безпечного свого функціонування, а держава – для забезпечення видатків бюджетів усіх рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Т. 1: Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації / За ред. чл.-кор. НАН України А. І. Даниленка. – К.: Фенікс, 2008. – С. 126.
 2. Налогово-бюджетные аспекты регионального развития: Монография: Иванов Ю. Б., Майбуров И. А., Иванова О. Ю. и др., под общ. Ред. Ю. Б. Иванова. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2013. – 344 с.
 3. Загорський В. С. Бюджетно-податкова система України: теорія і практика. Монографія. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2006. – 304 с.
 4. Майбуров И. А. Сущность и классификация налоговых льгот / Майбуров И. А. / Налогообложение: проблемы науки и практики: – Монография. – Х.: ИД «ИНЖЕК», 2008. – С. 93–112.
 5. Регулятивний потенціал податкової системи України: монографія / Ю. Б. Иванов, О. М. Тищенко, К. В. Давискиба та ін. за загальною редакцією д.е.н., професора Ю. Б. Иванова. – Харків: Вид. КНЕУ 2009 – 336 с.
 6. Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду / За заг. ред. А. М. Соколовської. – К.: НДФІ, 2006. – С. 37.
-

**ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ:
ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

ТИЩЕНКО Олександр Миколайович, доктор економічних наук, професор, завідувач відділу проблем розвитку регіональної економіки Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

Проблема охорони навколишнього середовища останнім часом набуває особливої актуальності. Усвідомлення небезпеки наявних загроз спонукало людство до розробки стратегій безпечного розвитку як на міжнародному рівні, так і на рівні окремих держав. Думки екологів та економістів сходяться щодо визнання особливих регульовальних властивостей податків у сфері екології. Практику активного застосування податкових пільг в процесі регулювання охорони навколишнього середовища розпочато ще на початку 90-х рр. ХХ ст. Мета їх використання полягає у підвищенні фінансової привабливості природоохоронної діяльності у тих сферах, де цьому перешкоджають ринкові обмеження. В залежності від регіональних особливостей та масштабу локальних екологічних проблем урядом кожної країни визначається специфіка та обсяг пільгового оподаткування.

Світовий досвід економічного регулювання екологічної діяльності підприємств свідчить про доцільність введення пільг в конструкцію корпоративного прибуткового податку, транспортного податку та ін. Найбільшого розповсюдження набули пільги з корпоративного прибуткового податку, такі як податкова знижка, податковий кредит, прискорена амортизація інвестицій капітального характеру та звільнення від оподаткування окремої категорії платників, що відповідають встановленим критеріям. Зазначені пільги стосуються витрат природоохоронного призначення.

Повне або часткове звільнення від оподаткування окремих платників, як засіб стимулювання природоохоронної діяльності, використовується з метою здешевлення товарів та послуг, необхідних для зменшення екологічного навантаження. Такий інструмент може спрямовуватись як на виробників, так і на споживачів відповідних товарів та послуг. Специфіку застосування податкових пільг природоохоронної спрямованості у формі звільнення від оподаткування в окремих країнах світу наведено в *табл. 1*.

Наведені приклади свідчать про те, що за рахунок використання податкових пільг у формі звільнення від оподаткування, здійснюється орієнтація

бізнесу на необхідність вирішення найбільш актуальних, для цих країн екологічних, проблем. Додатковий стимулюючий ефект забезпечується за рахунок тривалих періодів пільгових умов оподаткування, достатніх для реалізації природоохоронних проєктів.

Таблиця 1

Практика застосування податкових пільг природоохоронної спрямованості у формі звільнення від оподаткування в окремих країнах

Країна	Сутність пільги	Особливості надання
Китай	«Chinese three-year CIT exemption» [2]. Звільнення від оподаткування доходу компаній, отриманого внаслідок реалізації проєктів пов'язаних з охороною довкілля та збереженням водних ресурсів.	Від оподаткування звільняється: 100 % доходу – протягом перших трьох років; 50% доходу – протягом наступних трьох років.
Малайзія	Звільнення від оподаткування доходу компаній, які здійснюють проєкти: збільшення площі лісових насаджень; зберігання, обробки та утилізації токсичних відходів; переробки відходів; отримання енергії з використанням поновлюваних джерел; генерації відновлюваної енергії для власного споживання та ін. [4]	Реалізація компанією проєкту збільшення площі лісових насаджень дає їй право на звільнення від оподаткування 100 % статутного доходу протягом десяти років, починаючи з першого року, у якому компанія отримує такий дохід. Реалізація проєктів зберігання, обробки та утилізації токсичних відходів, а також їх переробки передбачає звільнення від оподаткування 70 % доходу (100 % на депресивних територіях) протягом п'яти років. Реалізація проєктів отримання енергії з використанням поновлюваних джерел звільняє від оподаткування 100 % доходу протягом десяти років, генерації відновлюваної енергії для власного споживання – 100 % доходу протягом п'яти років.
США	«Corporate Exemption» [6]. Звільнення від оподаткування доходу компаній, які здійснюють виробництво та (або) реалізацію екологічно безпечного обладнання, що працює на відновлюваних джерелах енергії.	Від оподаткування звільняється 100 % вартості реалізованого обладнання, яке дає можливість використання сонячної енергії для обігріву житлових приміщень та (або) підведення гарячої води. Період використання не обмежено.

Використання податкової знижки передбачає зменшення податкової бази за рахунок виключення з неї суми фактично понесених платником природоохоронних витрат. Специфіку застосування податкових пільг природоохоронної спрямованості у формі податкової знижки в окремих країнах світу наведено в *табл. 2*.

Таблиця 2

Практика застосування податкових пільг природоохоронної спрямованості у формі податкової знижки в окремих країнах

Країна	Сутність пільги	Особливості надання
Австралія	Податкова знижка для підприємств, які інвестують кошти в будівництво «зелених будинків» [5].	Податкова знижка діє з 1 липня 2011 р. Величина податкової знижки – 50 % інвестованих коштів або вартості будівництва. Основна мета – скорочення викидів парникових газів.
Бельгія	Податкова знижка для підприємств, які використовують транспортні засоби, що мають нульовий обсяг шкідливих викидів в атмосферу [A07].	Величина податкової знижки – 120 % вартості транспортних засобів. Можливість зменшення бази оподаткування на вартість пального для автомобілів, які використовуються у виробничих цілях, обмежено зі 100 % до 75 %, а для автомобілів з високим рівнем викидів – до 50 %.
Великобританія	Податкова знижка для підприємств, які використовують легкові автомобілі та (або) фургони з низьким рівнем викидів вуглецю [11].	Податкова знижка діє з 1 квітня 2009 р. Величина податкової знижки складає: <ul style="list-style-type: none"> ▪ 20 % вартості транспортних засобів з обсягом викидів вуглецю менше 160 г/км; ▪ 10 % вартості транспортних засобів з обсягом викидів вуглецю більше 160 г/км.
США	Податкова знижка для підприємств, які здійснювали будівництво екологічно чистих будинків «green-savvy builders» [A09].	Податкова знижка діяла з 2006 р. до 2008 р. Величина податкової знижки – 1,8 дол. США за квадратний фут уведених в експлуатацію будівель. База – площа будівель, які давали змогу скорочувати обсяг викидів принаймні на 50 %.

Серед критеріїв, дотримання яких дає право претендувати на отримання податкової знижки, використовується встановлення порогового рівня ефективності здійснених суб'єктом господарювання витрат. Посиленню стимулюючого впливу податкових пільг сприяє також встановлення прогресивної шкали, що спонукає платників до підвищення ефективності екологічних ін-

вестицій, а також дає можливість уникнути державних витрат на підтримку реалізації малоефективних проектів.

Прискорена амортизація екологічних витрат капітального характеру також розглядається як один із засобів стимулювання природоохоронної діяльності. Особливістю даного інструменту є його спрямованість на витрати саме капітального, а не поточного характеру. Специфіку застосування податкових пільг природоохоронної спрямованості у формі прискореної амортизації в окремих країнах світу наведено в *табл. 3*.

Таблиця 3

Практика застосування податкових пільг природоохоронної спрямованості у формі прискореної амортизації в окремих країнах

Країна	Сутність пільги	Особливості надання
Великобританія	Прискорена амортизація капітальних інвестицій, направлених на збереження водних ресурсів [13]	Прискорена амортизація поширюється на капітальні інвестиції, в т. ч. на ремонт виробничих, офісних і торгових приміщень. Амортизаційні відрахування можуть досягати 100 % обсягу таких інвестицій
Малайзія	Прискорена амортизація природоохоронного обладнання [7]	Прискорена амортизація поширюється на природоохоронне обладнання. Протягом першого року використання додатково амортизується 40 % його вартості. Щорічна надбавка, розмір якої становить 20 %, застосовується у наступні роки, що дає можливість повністю амортизувати таке обладнання протягом перших трьох років його експлуатації. Ця пільга поширюється на підприємства, які генерують відходи і встановлюють споруди або реалізують заходи для їх безпечного зберігання, переробки та утилізації безпосередньо на об'єкті чи поза його межами
США	«Bonus Depreciation» [8]. Прискорена амортизація екологічно безпечного обладнання, що працює на відновлюваних джерелах енергії	Прискорена амортизація поширюється на: природоохоронне обладнання, яке дає можливість використання сонячної енергії для обігріву та освітлення виробничих приміщень, підведення гарячої води; геотермальні теплові насоси; мікротурбіни; обладнання для переробки твердих побутових відходів

Впровадження прискореної амортизації дає можливість впливати на схильність забруднювача до збільшення капітальних інвестицій природоохоронного призначення.

Одним з найбільш поширених у практиці стимулювання природоохоронної діяльності видів податкових пільг є податковий кредит. Механізм його реалізації передбачає скорочення податкового зобов'язання на величину понесених платником витрат. Дія зазначеного інструменту є досить відчутною для платників, оскільки внаслідок його використання скорочується не база оподаткування, а сума, що підлягає сплаті до бюджету. Специфіку застосування податкових пільг природоохоронної спрямованості у формі податкового кредиту в окремих країнах світу наведено в *табл. 4*.

Таблиця 4

Практика застосування податкових пільг природоохоронної спрямованості у формі податкового кредиту в окремих країнах

Країна	Сутність пільги	Особливості надання
1	2	3
Великобританія	Податковий кредит для підприємств за усунення азбестовмісних матеріалів [12].	Податковий кредит за усунення азбестовмісних матеріалів запроваджено у 2001 р. Умовою отримання права на податковий кредит визначено володіння будівлею, яка містить азбестовмісні матеріали, котрі було використано попередніми власниками. Обсяг податкового кредиту становить 50 % вартості їх усунення
Іспанія	Податковий кредит для підприємств, які використовують екологічно безпечні транспортні засоби [10].	Умовою отримання податкового кредиту є відповідність транспортного засобу встановленим стандартам екологічної безпеки (Directive 2005/55/EC). Розмір податкового кредиту становив у 2009 р. – 5 %; у 2010 р. – 3 % зазначених інвестицій
Канада	Податковий кредит для підприємств, які здійснюють природоохоронні інвестиції [3]	Обсяг податкового кредиту становить 15 % суми інвестицій в межах 200 тис. дол. на рік та 29 % загальної суми інвестицій, сума яких перевищує 200 тис. дол. на рік
Люксембург	Податковий кредит для підприємств, які здійснюють інвестиції у природоохоронні технології [1].	Обсяг податкового кредиту складає 8 % суми інвестицій в межах 150 тис. євро на рік та 4 % загальної суми інвестицій, сума яких перевищує 150 тис. євро на рік.
США	Податковий кредит для виробників електроенергії з поновлюваних джерел [9].	Податковий кредит встановлено для виробників електроенергії з поновлюваних джерел. Крайній термін початку будівництва потужностей – 31 грудня 2013 р. Розмір податкового кредиту встановлено у центях за кВт г виробленої протягом року енергії:

1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> - 2,3 ¢ / кВт г – для вітрової та геотермальної енергетики; - 1,1 ¢ / кВт г – для решти технологій визначеного типу. <p>Термін дії пільги – перші 10 років діяльності</p>

Податковий кредит можна вважати одним з найбільш прозорих та зрозумілих форм пільгового оподаткування. Властиві йому переваги ґрунтуються на простоті у використанні як для платників податків, так і для органу, що здійснює регулюючий вплив. Відсутність додаткових факторів впливу на обсяг компенсації робить його менш залежним від постійних змін, що зумовлені реформуванням податкового законодавства.

Використання податкових пільг екологічного спрямування, як і будь-яких інших, потребує значних витрат. Недоотримані в результаті створення для підприємств пільгових умов оподаткування, суми коштів компенсуються за рахунок бюджетів різних рівнів, а також спеціальних фондів міністерств з питань охорони довкілля. Так, в Австрії існує фонд навколишнього середовища, у Швеції – фонд запобігання забрудненню внаслідок спалювання палива, в Туреччині – фонд запобігання забрудненню навколишнього середовища тощо.

Позитивний ефект від використання податкових пільг природоохоронного призначення проявляється також за рахунок усвідомлення небезпеки та формування негативного ставлення у суспільстві до використання матеріалів та продукції, що можуть зашкодити довкіллю. Особливої актуальності при цьому набуває необхідність урахування міжнародних аспектів стимулювання охорони довкілля. Міжнародна співпраця та координація стимулюючих заходів сприяють реалізації кінцевої мети використання податкових пільг природоохоронного призначення – покращення стану довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. A stable and rewarding tax environment [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.setupineurope.com/setupineurope/la_taxation.html

2. China Business 2012: Tax incentives make it easier to be green [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nzherald.co.nz/business/news/article.cfm?c_1079665

3. Environment Canada [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ec.gc.ca/pde-egp/default.asp?lang=En&n=F161851C-1>

4. Environmental Management. Malaysian Investment Development Authority [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mida.gov.my/env3/index.php?page=incentives-for-environmental-management>

5. Gillard J. Tax breaks for green buildings [Електронний ресурс] / J. Gillard. – Режим доступу: <http://www.scribd.com/doc/34817384/Tax-Breaks-for-Green-Buildings>.

6. Green business resources [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.accionusa.org/home/small-business-loans/green-business-resources/green-business-resources.aspx#Incentives>

7. Invest in Malaysia. Incentives for Environmental Management [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mida.gov.my/env3/index.php?page=incentives-for-environmental-management>

8. Modified Accelerated Cost-Recovery System [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dsireusa.org/incentives/incentive.cfm?Incentive_Code=US06F&re=1&ee=0

9. Renewable Electricity Production Tax Credit (PTC) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsireusa.org/incentives/incentive.cfm?Code=US13F&re=1&ee=0>

10. Tax and the Environment: a world of possibilities. – Amsterdam, IBFD, 2009. – P. 353.

11. Tax breaks for low-emission vehicles [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.findlaw.co.uk/law/small_business/business_operations/environmental_regulations/reducing_impact

12. Tax Relief Analysis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.safe-environment.co.uk/#!150-tax-relief-analysis/c1tlc>

13. UK Individual Business Tax Holidays [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expatbriefing.com/tax-guide/united-kingdom/5-04-uk-individual-business-tax-holidays.html>

**РОССИЙСКИЙ ОПЫТ ИНДИВИДУАЛЬНОГО ПОДОХОДНОГО НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ:
ОЦЕНКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

ПОГОРЛЕЦКИЙ Александр Игоревич, доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры мировой экономики Санкт-Петербургского государственного университета

Оценивая общее состояние налоговой системы и характер осуществляемой налоговой политики в Российской Федерации, отметим их высокую степень конкурентоспособности в сравнении с ведущими странами мира. В равной степени это касается и индивидуального подоходного налогообложения. Так, по показателям совокупной налоговой нагрузки Россия вполне сопоставима с государствами-членами ОЭСР, а без учета налогообложения нефтегазовых доходов становится еще конкурентоспособнее (рис. 1). В части соразмерности бремени налога на доходы физических лиц (НДФЛ) – российского аналога индивидуального подоходного налога (ИПН) – Российскую Федерацию следует отнести к государствам с низкой значимостью данного налога в структуре национальной налоговой системы (табл. 1), а по умеренности предельных ставок НДФЛ для своих резидентов Россия явно является одним из мировых лидеров (рис. 2).

Следует заметить, что становление современной российской налоговой системы пришлось на конец XX – начало XXI веков, когда в мире доминировала концепция экономики предложения и определяющей в налоговой политике большинства ведущих стран мира была идея умеренности налогов для стимулирования экономического роста. Поэтому неслучайно, что лица, ответственные за концептуальную составляющую российской налоговой политики и в конце 1990-х – начале 2000-х гг. (в частности, бывшие министры финансов РФ А. Лившиц и А. Кудрин), и сегодня (заместитель министра финансов РФ, «отец» российской налоговой реформы С. Шаталов), экономическое мировоззрение которых складывалось под влиянием концепции «налоговой кривой» А. Лаффера, являлись и продолжают оставаться убежденными сторонниками именно стимулирующей, а не фискальной и не перераспределительной роли налогов. Именно поэтому, на наш взгляд, российский НДФЛ пропорциональный и «несправедливый» в понимании сторонников социальной функции данного налога.

Анализируя структуру российской налоговой системы с точки зрения роли и места в ней НДФЛ (см. табл. 2), можно констатировать, что данный на-

Доля налогов в % к ВВП

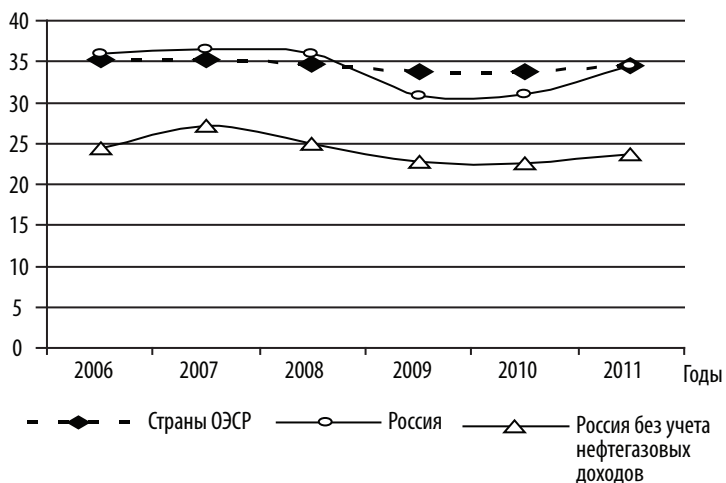

Рис. 1. Налоговая нагрузка в России и странах ОЭСР: сравнительная характеристика

Источник: [1].

лог по своим поступлениям существенно уступает по собираемости другим налогам, занимая лишь шестую позицию. Вместе с тем, российский НДФЛ отличается стабильностью своих поступлений, которые за период 2006 – 2012 гг. колебались менее существенно, чем для прочих видов налогов, а в кризисный период 2008 – 2009 годов они даже немного росли, компенсируя падение поступлений по ряду других налогов, включая налог на прибыль.

Нужно отметить, что Россия стала первой крупной экономикой мира, которая ввела в 2001 г. т.н. «плоскую шкалу» НДФЛ с основной ставкой 13%.¹ Хотя такая система налогообложения в отличие от широко распространенного в ведущих странах мира прогрессивного ИПН в общем и це-

¹ Наряду с основной ставкой НДФЛ (13%) в России также применяются ставки данного налога в 9% (для дивидендов, полученных резидентами РФ от организаций), 15% (для нерезидентов в отношении дивидендов, полученных от российских организаций), 30% (доходы нерезидентов из российских источников) и 35% (выигрыши и призы; процентные доходы по банковским вкладам, превышающие определенный лимит; суммы экономии на процентах при получении налогоплательщиками заёмных (кредитных) средств, превышающие определенную сумму).

Таблиця 1
Доля індивідуального податкового налога в ВВП і в общих налоговых поступлениях консолидированного бюджета (%)

Страны	Доля индивидуального подоходного налога в ВВП, %										Доля индивидуального подоходного налога в общих налоговых поступлениях, %													
	1995	2000	2007	2008	2009	2010	1995	2000	2007	2008	2009	2010	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Страны ОЭСР, в среднем	9,3	9,3	9,0	8,9	8,7	8,4	25,9	25,3	24,6	24,8	24,7	23,9												
<i>Страны с высокой значимостью индивидуального подоходного налога</i>																								
Дания	26,2	25,6	25,3	25,1	26,3	24,3	53,7	51,8	51,7	52,5	55,1	51,0												
Австралия	11,4	11,5	10,9	10,2	9,6	9,9	40,6	37,8	36,6	37,6	37,4	38,6												
Канада	13,4	13,1	12,3	12,0	11,4	10,8	37,5	36,8	37,1	37,1	35,4	34,9												
США	9,9	12,3	10,6	10,0	8,1	8,1	35,7	41,8	38,0	38,2	33,6	32,8												
Финляндия	14,2	14,5	13,0	13,2	13,4	12,6	31,1	30,6	30,3	30,9	31,2	29,7												
Швеция	15,9	17,1	14,6	13,8	13,4	12,7	33,5	33,3	30,9	29,8	28,9	28,0												
Великобритания	9,8	10,7	10,8	10,8	10,4	10,0	28,8	29,4	30,0	30,0	30,4	28,8												
Италия	10,4	10,4	11,1	11,5	11,7	11,7	26,0	24,8	25,6	26,8	27,1	27,3												
Ирландия	9,9	9,4	8,8	8,1	7,7	7,5	30,7	30,4	28,4	27,9	27,7	27,0												
<i>Страны со средней значимостью индивидуального подоходного налога</i>																								
Германия	10,2	9,5	9,1	9,6	9,5	8,8	27,5	25,3	25,2	26,3	25,3	24,5												
Япония	5,9	5,6	5,6	5,7	5,4	5,1	22,4	21,1	19,6	19,9	20,0	18,6												
Франция	4,9	8,0	7,5	7,6	7,3	7,3	11,4	18,0	17,1	17,4	17,3	17,0												

Окончание табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Респ. Корея	3,6	3,3	4,4	4,0	3,6	3,6	18,1	14,6	16,7	15,0	14,2	14,3
Польша	8,3	4,4	5,2	5,4	4,6	4,5	22,9	13,5	15,1	15,6	14,6	14,1
Греція	3,5	5,0	4,9	4,8	5,0	4,4	12,0	14,7	14,9	15,1	16,9	14,1
Страны с низкой значимостью индивидуального подоходного налога												
Россия	3,8	4,0	4,3	3,9	10,5	11,2	13,9	13,9
Чехия	4,6	4,4	4,2	3,7	3,6	3,6	10,8	12,9	11,7	10,6	10,7	10,5
Словакия	3,6	3,4	2,6	2,7	2,4	2,3	8,9	9,9	8,7	9,3	8,3	8,1

Составлено по: [2, р. 107, 108; 3, с. 46].

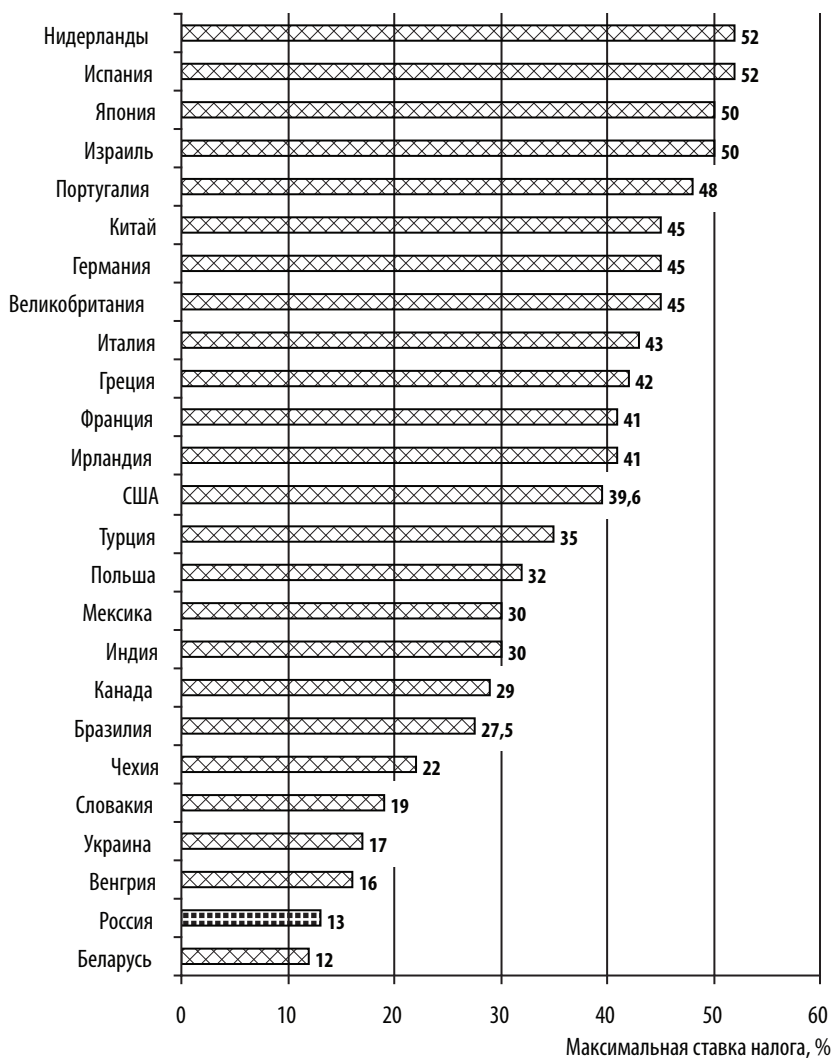

Рис. 2. Максимальный размер ставок индивидуального подоходного налога в ряде стран мира по состоянию на июль 2013 г.

Источник: [4].

Таблица 2

Структура налоговых поступлений в консолидированный бюджет Российской Федерации, 2006 – 2012 гг. (в % ВВП)

Виды налогов	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Все налоговые доходы и платежи, в т. ч.:	35,99	36,49	36,04	30,88	31,12	34,50	34,60
Таможенные пошлины	8,38	7,06	8,51	6,52	6,74	8,16	8,02
Единый социальный налог и страховые взносы	5,35	5,96	5,52	5,93	5,35	6,32	6,56
Налог на добавленную стоимость	5,61	6,80	5,17	5,28	5,40	5,83	5,66
Налог на прибыль	6,21	6,53	6,09	3,26	3,83	4,07	3,76
Налог на добычу полезных ископаемых	4,32	3,60	4,14	2,72	3,04	3,66	3,92
Налог на доходы физических лиц	3,46	3,81	4,04	4,29	3,87	3,58	3,61
Акцизы	1,01	0,95	0,85	0,89	1,02	1,17	1,34
Прочие налоги и сборы	1,65	1,78	1,72	1,99	1,87	1,86	1,73

Источник: [3].

лом в меньшей степени способствует перераспределению доходов между обеспеченными и малообеспеченными гражданами страны, таким образом не обладая признаками справедливого распределения налогового бремени,² она оказалась довольно удачной с точки зрения простоты, прозрачности и легкости налогового администрирования [6]. К такому мнению экспертов ОЭСР о российском НДФЛ можно добавить следующее: поскольку данный налог не является приоритетным источником доходов консолидированного бюджета РФ, отсутствуют и объективные причины радикальных изменений действующей и неплохо зарекомендовавшей себя с точки зрения

² Д. Некипелов в своем эмпирическом исследовании убедительно показал, что переход от прогрессивного ИПН в России к НДФЛ с «плоской ставкой» не оказал существенного влияния на дифференциацию доходов населения: по крайней мере, в начальный период введения базовой 13%-ной ставки налога коэффициент Джини до и после налогообложения не изменился (см. [5]).

собираемости и низкого уровня уклонений от уплаты налоговых платежей российской системы индивидуального подоходного налогообложения. Удобная действующая система взимания НДС и гражданам, для большинства которых ставки налога умеренны, а необходимость в заполнении налоговой декларации отсутствует. Кроме того, страны, в которых, как в России, значимость ИПН в совокупных налоговых доходах не высока (Чехия, Словакия – см. табл. 1), в свое время использовали российский опыт индивидуального подоходного налогообложения с «плоской шкалой», перенесли акцент на косвенное налогообложение (преимущественно НДС). Так, с 2004 г. «плоская ставка» ИПН в размере 19% действует в Словакии [7], а Чехия применяет очень близкую по своей величине к российской базовую 15%-ную «плоскую ставку» ИПН (при этом доходы, более чем в 48 раз превышающие средний уровень зарплаты, облагаются по повышенной ставке в 22%) [8]. ИПН по «плоской ставке» в 2013 г. взимался также в Болгарии (10%), Беларуси (12%), Венгрии (16%), Румынии (16%), Грузии (20%), Эстонии (21%) [4].

В условиях кризиса 2008 – 2009 гг. и сразу после него российские власти не стали по образу и подобию США, Великобритании и наиболее пострадавших от долговых и бюджетных проблем государств Еврозоны менять систему индивидуального подоходного налогообложения, делая ее прогрессивной и повышая действующие ставки НДС. Действительно, особого экономического смысла в таких мерах, учитывая незначительную роль НДС в обеспечении доходной базы консолидированного правительства, невысокий уровень государственного долга и отсутствие бюджетного дефицита, не было. Тем не менее, периодически дискуссии о возможности повышения НДС и перехода на прогрессивную систему взимания налога в российском правительстве и в российском обществе возникают. Насколько оправданным мог бы стать подобный переход в современных условиях?

Как нам представляется, опыт зарубежных стран со сходной с Россией структурой системы индивидуального подоходного налогообложения свидетельствует в пользу сохранения действующего статус-кво. К примеру, и Чехия, и Словакия на протяжении почти десятилетия не имеют существенных проблем в своих публичных финансах, не прибегая к повышению ИПН, при этом опыт применения Чехией дополнительной слегка повышенной ставки налога для доходов, радикально превышающих среднюю минимальную заработную плату, может быть интересен и востребован в российских усло-

виях. А решение Украины с 2011 г. ввести легкую прогрессию в индивидуальное подоходное налогообложение, установив ставки 15 и 17% на смену «плоской шкалы» в 15%, ухудшило администрирование данного налога для правительства и усложнило его уплату для граждан, многим из которых приходится заполнять налоговые декларации.

Кроме того, пропорциональный характер и низкая основная ставка российского НДФЛ (13%) вполне устраивают и государство, и общество. Государство таким образом заручается лояльностью крупных собственников бизнеса, а также политически активного (в особенности в больших городах) среднего класса, включая индивидуальных предпринимателей, а общество становится менее требовательным к контролю над расходованием средств, привлеченных в бюджетную систему страны через индивидуальное подоходное налогообложение. Очевидно, что при повышении ставок НДФЛ и переходе на прогрессивный характер налогообложения спрос со стороны общества за непроизводственные расходы государства (вроде масштабных и не всегда финансово оправданных проектов проведения Олимпийских игр 2014 г. в Сочи или Чемпионата мира по футболу в 2018 г.) будет только нарастать, что не очень нужно сегодняшнему российскому руководству.

Чтобы поставить точку в дискуссиях о целесообразности увеличения ставок ИПН, вице-премьер правительства России И.Шувалов прямо заявил на Петербургском экономическом форуме в июне 2013 г., что отмена «плоской шкалы» НДФЛ в РФ возможна не ранее 2018 г., а министр финансов РФ А. Силуанов подтвердил отсутствие планов перехода на прогрессивную шкалу налогообложения в ближайшем будущем [9]. Более того, умеренность российского индивидуального подоходного налогообложения привлекает в Российскую Федерацию т. н. «налоговых беженцев» вроде Ж. Депардьё, а также способствует притоку экспатов – высококвалифицированных иностранных специалистов – на работу в российские подразделения зарубежных компаний и в собственно российские организации (их по данным сайта job.ru в 2009 г. насчитывалось около 150 тыс. человек [10], а ежегодный рост притока экспатов только за 2011 г. составил 40% [11]). Наконец, собственный опыт России свидетельствует, что лучшей альтернативой росту любых налогов могло бы стать повышение качества налогового администрирования. По мнению заместителя председателя правительства РФ А. Дворковича, вполне возможно на 20 процентных пунктов увеличить налоговые дохо-

ды правительства просто за счет улучшения налогового администрирования (включая администрирование НДС/А) без существенного изменения налоговой системы [12].

Таким образом, в качестве основных выводов можно констатировать следующее: в части введения «плоской шкалы» индивидуального подоходного налога российский опыт получил положительные отзывы от экспертов ОЭСР и оказался востребованным как на постсоветском пространстве, так и в бывших социалистических странах Центральной и Восточной Европы;

России в ближайшее время не стоит радикально менять сложившуюся и хорошо зарекомендовавшую себя в условиях кризиса 2008 – 2009 годов систему индивидуального подоходного налогообложения, к которой нет серьезных претензий ни со стороны внутренних, ни внешних критиков российской экономической политики; «плоская шкала» российского НДС/А в настоящее время является гарантом стабильности взаимоотношений между государством и налогоплательщиками – физическими лицами, поскольку сложившийся налоговый статус-кво устраивает все политические силы и соответствует ожиданиям экономически активного населения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Основные направления налоговой политики на 2014 год и плановый период 2015 и 2016 годов (одобрены Правительством Российской Федерации 30 мая 2013 г.). Министерство финансов РФ. 06.06.2013. URL: http://www1.minfin.ru/common/img/uploaded/library/2013/06/ONNP_2013-06-05.pdf (дата обращения: 07.11.2013).

2. Revenue Statistics 1965 – 2011. Paris: OECD, 2012. URL: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/revenue-statistics-2012_rev_stats-2012-en-fr (дата обращения: 07.11.2013).

3. Основные направления налоговой политики на 2014 год и плановый период 2015 и 2016 годов (одобрены Правительством Российской Федерации 30 мая 2013 г.). Министерство финансов РФ. 06.06.2013. URL: http://www1.minfin.ru/common/img/uploaded/library/2013/06/ONNP_2013-06-05.pdf (дата обращения: 07.11.2013).

4. Tax Rates Around the World 2013. URL: <http://www.worldwide-tax.com/> (дата обращения: 07.11.2013).

5. Nekipelov D. A Two-Dimensional Criterion for Tax Policy Evaluation. A Primer from the Reform of Personal Income Taxation in Russia. April, 2004. URL: <http://128.118.178.162/eps/pe/papers/0405/0405008.pdf> (дата обращения: 07.11.2013).

6. Reforming Personal Income Tax. OECD, April 2006. URL: <http://www.oecd.org/tax/tax-policy/36346567.pdf> (дата обращения: 07.11.2013).

7. Reforming Personal Income Tax. OECD, April 2006. URL: <http://www.oecd.org/tax/tax-policy/36346567.pdf> (дата обращения: 07.11.2013).

8. Czech Republic Income Taxes and Tax Laws. URL: http://www.worldwide-tax.com/czech/czech_tax.asp (дата обращения: 07.11.2013).

9. Плоскую шкалу НДФЛ в России отменит другое правительство. ИТАР-ТАСС. Информационное телеграфное агентство России. 21.06.2013. URL: <http://txt.itar-tass.com/c596/780810.html> (дата обращения: 07.11.2013).

10. Добро пожаловать, или Экспатам вход разрешен. Job.ru. 15.09.2009. URL: <http://www.job.ru/seeker/career/article/?ca=37315> (дата обращения: 07.11.2013).

11. Кому на Руси жить хорошо: Россию ждет нашествие экспатов. РБК. 2 февраля 2012 г. URL: <http://top.rbc.ru/economics/02/02/2012/635918.shtml> (дата обращения: 07.11.2013).

12. От налога не уйти. Аркадий Дворкович предлагает на 20 процентов увеличить их собираемость. Российская газета. 11.10.2011. URL: <http://www.rg.ru/2011/10/11/dvorkovich.html> (дата обращения: 07.11.2013).

ПОСТКРИЗОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ:
КОНЦЕНТРАЦІЯ БЕЗ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

ПРОЗОРОВ Юрій Володимирович, науковий співробітник відділу економічної теорії,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ

В рамках дослідження інституційних трансформацій банківської системи України необхідно більш глибоко проаналізувати особливості поточного етапу посткризової інституційної трансформації банківської системи України в умовах структурних змін та впливу іноземного банківського капіталу. Якщо проаналізувати особливості розвитку національних банківських систем з позицій еволюційно-інституційного підходу Нельсона та Уінтера із використанням світ-системних підходів М. Кастельса, то можливо виділити три інституційні складові банківської системи України: системний центр, напів-периферія та периферія.

На нашу думку, концентрований *системний центр* банківської системи України на поточному етапі посткризової трансформації складається з таких 4 інституційних угруповань – неформальних організованих банківських груп:

1. «**Європейський банківський альянс**» – що включає дочірні банківські структури іноземних банків з країн Європейського Союзу, які експліцитно підлягають регулюванню та нагляду з боку Національного банку України, але на більш високому рівні корпоративного управління імпліцитно виконують вимоги ЄЦБ та органів банківського нагляду Євросоюзу;
2. «**Держбанк України**», який включає до себе «старі держбанки» - Ощадний банк України, Укресімбанк та УБРР, «нові держбанки», які держава націоналізувала в процесі поточної кризи – Укргазбанк, Родовід-банк і Банк «Київ», а також створювані в поточний час «держспецбанки» – які формально підконтрольні єдиному центру прийняття рішень – Кабінету Міністрів України;
3. «**Держбанк Росії в Україні**» – складається з дочірніх російських банків, які зареєстровані в Україні – ВТБ-Україна, ДБ Сбербанку Росії, Промінвестбанк (що належить Внешкеонобанку – Банку розвитку РФ). Дуальність регулювання подібна до ситуації з Європейським

банківським альянсом, але на відміну від розпорошеності керування переважно недержавних європейських акціонерних банків–російські державні банки прямо підпорядковуються керівництву РФ;

4. **Група українського банківського капіталу**, яка є неоднорідною, і складається, насамперед, з головного кандидата у національні банківські чемпіони – Приватбанка – та кількох «груп-переслідувачів» (Дельта, Надра, СКМ, Брокбізнесбанк), які ініціювали у 2011 р., та активізували у 2013 р. процеси злиття та поглинання на вітчизняному ринку банківських послуг.

Напів-периферію складають середні банки з першої 50-ки, що не потрапили до визначених груп складових ядра банківської системи. Периферійними є більше ніж 100 переважно малих та кептивних банків, що виконують обмежене коло специфічних функцій, і практично не впливають на головні системні процеси, які протікають у банківській системі України та не генерують впливових системних ризиків.

Рівень концентрації власного капіталу провідної 20-ки банків у загальній кількості банків зріс з 65,46% у 2009 р. до 68,89% у 2012 році [1]. Розподіл концентрації власного капіталу в межах першої 20-ки, розрахований за авторською методикою [2], демонструє суттєве якісне зміщення в сторону найбільших банків із діапазону [10,5% – 1,8%] у 2009р. до [15,6% – 1,4%] у 2012 році (рис. 1).

Аналіз зміни рівнів концентрації у першій 20-ці банків України показує, що у посткризовий період 2009–2012 роки відбулися трансформаційні зміни як у складі банків-лідерів, так і по структурі активів, зобов'язань та власного капіталу. Так, станом на 01.01.2012 за даними НБУ [1] склад 20-ки змінився – 3 банки, які були у 2009 році (УКРПРОМБАНК – у стадії ліквідації; Сведбанк – куплений у квітні 2013 р. Дельтабанком; Родовідбанк – перетворюється у санаційний банк) поступилися своїм місцем у 2012 році Дельтабанку, ДБ Сбербанку Росії та ІНГ Банку-Україна. У розташуванні банків в середині 20-ки відбулися значні зміни, однак 4 банки не змінили свої позиції: Приватбанк – 1 місце, Ощадбанк – 3-є, Укрсоцбанк – 5-е, Фінанси та кредит – 14 місце як в 2009 так і в 2012 році. Найбільш позитивну динаміку у 20-ці демонструє Укрексімбанк.

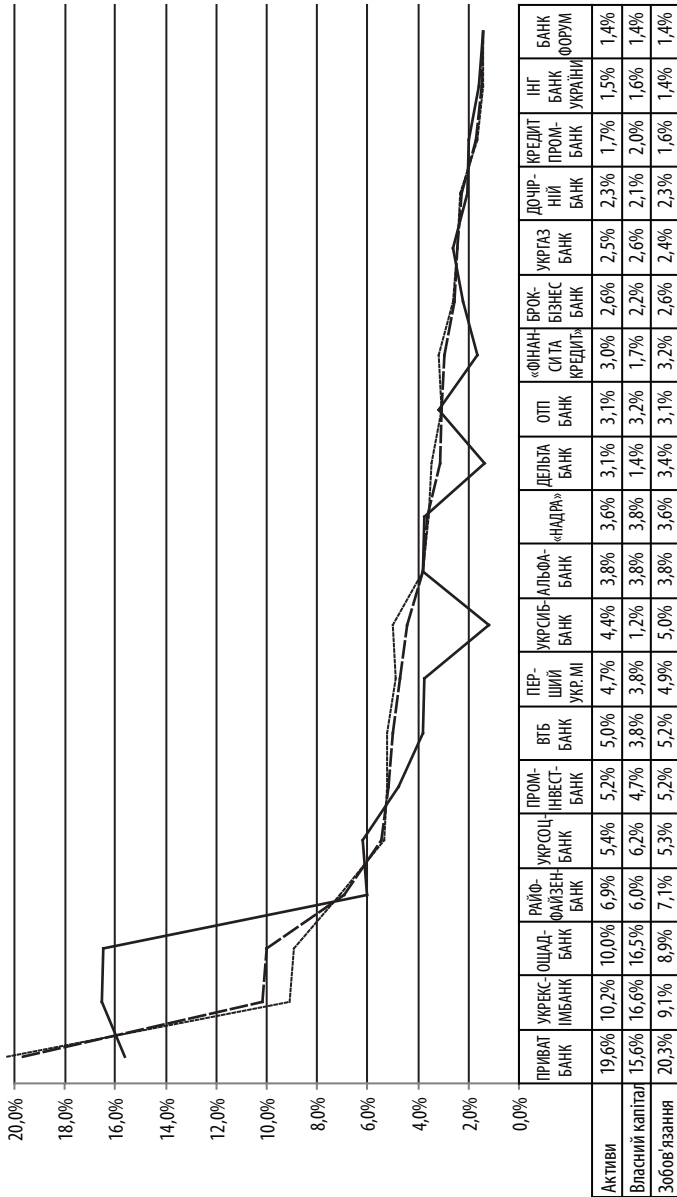

Рис. 1. Показники концентрації активів, зобов'язань та власного капіталу першої 20-ки банків України станом на 1.01.2012 р.

Джерело: НБУ, розрахунки автора

Рівень варіації концентрації **активів** всередині 20-ки українських банків, розрахований за авторською методикою [2, с. 55] у 2012 році значно зріс порівняно з 2009 роком: на початок 2012 р. 22,1% від активів двадцятки мав на своєму балансі 1-й банк (Приватбанк) і лише 1,6% 20-й за активами банк, тоді як на початок 2009 р. різниця у розподілі була у межах [12,2 – 2,0]% відповідно.

Незважаючи на зниження нижньої границі концентрації активів [з 2,0 до 1,6]%, треба зазначити незначне зменшення концентрації активів 20-ки банків у загальній їх кількості з 70,97% до 70,11% за рахунок зменшення частки 18,19 та 20 банків. На інші більш ніж 150 банків України загалом припадає менш ніж 30% активів.

На початку 2012 році відбулося зростання концентрації **зобов'язань банків** з [12,43 – 2,03] % у 2009 р. до [22,16 – 1,55]%. Зниження нижньої границі зобов'язань у 2012 році також, як і по активам, відбулося в останній трійці 20-ки, що призвело до зменшення концентрації зобов'язань 20-ки у загальній кількості банків з 71,79% до 70,33% .

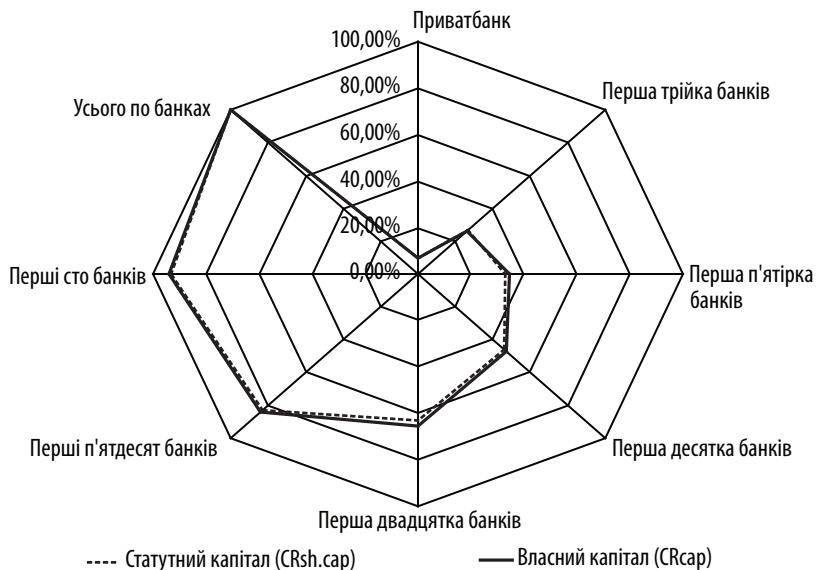

Рис. 2. Концентрація капіталу банків станом на 01.01.09 р.

Джерело: НБУ, розрахунки автора

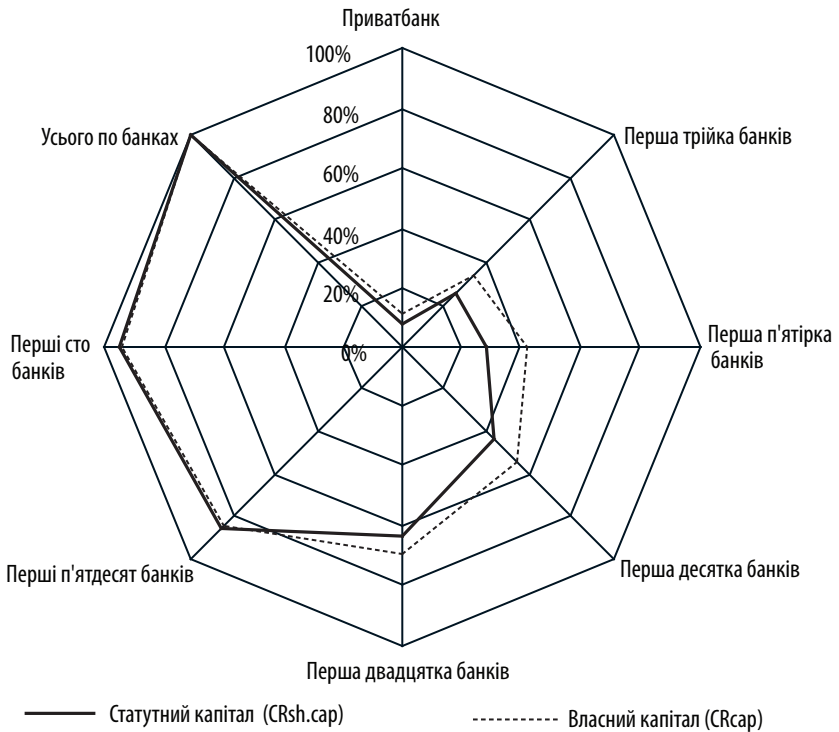

Рис.3. Концентрація капіталу банків станом на 01.01.09 р.

Джерело: НБУ, розрахунки автора

Власний капітал як різниця між активами і зобов'язаннями в теорії слугує для забезпечення стійкості банку і займає 8–10% від валюти балансу банку). Розподіл концентрації власного капіталу у 2012 році зріс в сторону найбільших банків порівняно з 2009 роком з [10,5 – 1,81]% до [21,45 – 1,91]%. Рівень частки власного капіталу 20-ки банків у загальній кількості власного капіталу банківської системи зріс з 65,5% у 2009 році до 68,9% у 2012 році (табл. 1).

Крім того, при аналізі треба звернути увагу на таку важливу статтю, як **прибуток** банків. Якщо на початок кризи 2009 року усі банки 20-ки мали прибуток внаслідок стрімкого зростання кредитів і доходів, то на початок

2011 р. Приватбанк, перша 3-ка банків та перша 5-ка банків мають концентрацію від'ємного прибутку, що пов'язано з перевищенням витрат на формування резервів під кредитні ризики над доходами поточного року. Внаслідок такої ситуації по 5 банкам концентрація прибутку 20-ки знизилась з 67,71% у 2009 р. до 56,81% на 2012 рік.

Концентрація *статутного капіталу* 20-ки банків у 2012 році порівняно з 2009 роком майже не змінилася: 63,3% проти 63,24%, але як демонструють побудовані графіки 2 та 3 у системі має місце суттєве відставання частки основного складової буфера безпеки банківської діяльності - показника статутного капіталу банків, що займають місця с 4 по 20-те від відповідних показників власного капіталу цих же банків. Тобто можна зробити висновок про погіршення структури капіталу цих банків в умовах посткризової системної трансформації, на що потрібно звертати увагу Національному банку України при здійсненні нагляду та регулювання.

В результаті проведених розрахунків та аналізу показників концентрації по банківській системі у період посткризової трансформації можливо зробити припущення, що *власний капітал* як різниця між активами і зобов'язаннями банків на даний час втратив первинне економічне значення, виступає у якості формального нормативно-регулятивного інституту і є похідним від інших показників – регулятивного капіталу та активів банку, тому фактично вже не слугує ефективним буфером для забезпечення стійкості банку. Подальші наукові розвідки повинні показати які чинники концентрації більше впливають на ріст та структуру капіталу виявлених неформальних банківських груп в Україні.

Різниця між концентрацією активів, зобов'язань та власного капіталу по банкам є значною, однак в рамках кожного окремого банку у 20-ці концентрація активів і зобов'язань є майже однаковою, а концентрація власного капіталу у 2012 р. (рис.1) може бути як нижчою за активи (Приватбанк, Укрсиббанк, Дельтабанк), що потребує додаткової капіталізації, так і вищою (як у Ощадбанку чи Укрексімбанку), що дозволяє зробити висновок *про наявний потенціал трансформації банківської системи країни шляхом подальшого підвищення ролі недержавних банків в Україні, які, як ми показали вище входять до складу неформальної організованої банківської групи «Держбанк України»*. Напрямки інституційної оптимізації та рівня концентрації державного банківського капіталу в процесі посткризової

Таблиця 1

Показники концентрації складових банківського капіталу в Україні в 2009–12рр.

	Приват Банк	Перша трійка банків	Перша п'ятірка банків	Перша десятка банків	Перша двадцятка банків	Перші п'ятдесят банків	Перші сто банків	Усього по банках
Статутний капітал (CSh.cap 2012)	7,88%	25,87%	28,35%	43,57%	63,30%	85,69%	94,94%	100,00%
Прибуток (CRet 2012)	-18,50%	-26,53%	-27,12%	9,47%	56,81%	92,84%	90,71%	100,00%
Власний капітал (Ccap 2012)	10,77%	33,52%	41,93%	53,83%	68,89%	84,80%	94,12%	100,00%
Статутний капітал (CSh.cap 2009)	6,89%	26,68%	32,83%	45,76%	63,24%	82,55%	93,07%	100,00%
Прибуток (CRet 2009)	17,68%	29,09%	45,79%	58,64%	67,71%	91,12%	97,05%	100,00%
Власний капітал (Ccap 2019)	6,87%	26,08%	34,50%	46,79%	65,46%	84,30%	93,96%	100,00%

Аджерело: НБУ, розрахунки автора

трансформації банківської системи України повинні стати метою подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національний банк України: офіційний сайт [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

2. Прозоров Ю. Концентрація банківської системи України: подальші перспективи / Ю. Прозоров // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 1. – С. 54–56.

СУБ'ЄКТИВНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

ДЕСЯТНЮК Оксана Миронівна, доктор економічних наук, професор, директор
Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій
Тернопільського національного економічного університету

Розвиток податкової системи України є складним, зигзагоподібним, значною мірою невизначеним у плані основних напрямків і принципів побудови та функціонування, що відповідно зумовляє її недостатню соціально-економічну ефективність. Фіскальною практикою доведено, що проблеми податкової системи пов'язані як з об'єктивними дестабілізуючими факторами її розвитку, так і з чинниками суб'єктивного характеру.

Суб'єктивна сторона розвитку податкової системи проявляється у тому, що у сфері оподаткування діють люди (представники органів державної влади, платники податків, громадяни), які мають власний досвід, психологію, інтереси, менталітет, властиві для них саморегуляцію та можливий ступінь засвоєння суспільного статусу. Диференційоване ставлення до процесу оподаткування позначається як на психологічній, так і на професійній здатності людей до прийняття конкретних рішень. Наголошуючи на індивідуальній домінанті поведінки, професор В. Андрущенко стверджує, що «... суб'єктивізм підвищує роль особистості у суспільно-державних справах, апелюючи її до інтелекту, вибору, свідомості, відповідальності» [1, с. 29].

У філософських джерелах зазначено, що вчинки людей, вибір тих чи інших елементів практичної діяльності є цілеспрямованими діями, розрахованими на досягнення конкретного результату. «Вибір варіанта поведінки, який, власне, і є остаточним рішенням, – це результат взаємодії зовнішньої ситуації з особливостями суб'єкта. Передумовою такого вибору є система особистих якостей суб'єкта, зокрема світогляду, досвіду, стереотипів, ціннісних орієнтацій, особливостей внутрішньої системи морального і соціального контролю та правосвідомості» [2, с. 23].

Відтак, вибір конкретних форм поведінки суб'єкта податкових оподаткування – це усвідомлений процес. «Людині притаманна свобода дій, свобода вибору, вона здатна осмислено, з урахуванням можливих наслідків обрати той чи інший варіант поведінки, а тому має нести відповідальність за свої

вибір і вчинки» [3, с.189]. Водночас кожному індивідууму властивий рівень почуття суспільної та правової відповідальності за вибір тієї чи іншої форми поведінки. «Коли хтось робить вибір, то включає сам себе в цей процес» [4, с. 89]. Інакше кажучи, будь-яка діяльність, зокрема у сфері оподаткування, передбачає вибір, що залежить від суб'єкта цієї діяльності.

У пізнавальному аспекті суб'єктивна сторона розвитку податкової системи є складною тому, що важко дати відповідь на питання про пріоритет суспільства, уособленого в державі, платника податків чи окремо взятої особистості, оскільки в процесі ведення податкової діяльності «... люди повинні узгоджувати свої інтереси як приватні особи, члени суспільства і громадяни держави одночасно» [1, с. 29].

З огляду на те, що податки впливають на такі макроекономічні показники, як споживання, інвестиції, сукупний попит і пропозиція тощо, правові основи оподаткування сприяють або перешкоджають вирішенню стабілізаційних економічних проблем. У другому разі вони загострюють взаємовідносини між суб'єктами оподаткування, які до того ж напружені через соціальне озлидніння широких верств населення, значну диференціацію в доходах різних суспільних прошарків тощо. Це сприяє зростанню суб'єктивних факторів розвитку податкової системи.

Саме суб'єктивні причини здійснюють визначальний вплив на недостатню соціально-економічну ефективність податкової системи, оскільки повністю уникнути їх неможливо. *По-перше*, завжди наявним є опір фіску, що пов'язано з властивим людині матеріальним інстинктом, який реалізується через корисливий інтерес у процесі розподілу створеного продукту. *По-друге*, прояв суб'єктивних факторів напряду залежить від об'єктивних, яких одночасно позбутися неможливо.

Суб'єктивними факторами насамперед є низька правова культура, зумовлена історичним фактором – інститут податкового права в Україні діє незначний період, за який дуже складно перебудувати психологію людини та виховати і закріпити в ній всі риси дисциплінованого платника податків. Більшість суб'єктів господарювання не розуміє необхідності сплати податків і намагається всіма можливими способами ухилитися від їхньої сплати. Крім цього, до суб'єктивних причин належить також негативне ставлення платників податків до чинної податкової системи. Так, платник податків не може

підпорядковуватись належним чином системі, що не враховує його інтересів, а отже, можливостей сплати податків. Це ставлення спричинене низькою віддачею з боку держави у вигляді суспільних благ, які отримує платник в обмін на сплачені податки.

Значну роль у формуванні суб'єктивних причин відіграє корисність, яка спонукає платників податків до ухилення від оподаткування і обумовлена, насамперед, особистою мотивацією. Проте, з іншого боку, в умовах обмежених фінансових ресурсів суб'єкти господарської діяльності можуть використовувати приховані від оподаткування кошти на її розвиток. Це ґрунтується на їхній зацікавленості іншого роду, що виражається в прагненні поліпшити фінансовий стан підприємства.

Загалом серед основних причин негативного прояву суб'єктивної компоненти в розвитку податкової системи слід виокремити наступні:

- пріоритети у взаємовідносинах платника податків і держави щодо справляння податків забезпечують інтереси держави;
- податкове законодавство є лише засобом реалізації державної політики, яка відрізняється динамізмом і нестабільністю, тому ухвалення будь-якого закону в оподаткуванні супроводжується переліком підзаконних актів, які коригують особливості його застосування, що за суттю змінює цей закон;
- у платників податків значно більше обов'язків, аніж прав, які при цьому не мають публічно-правового характеру і не закріплені законодавством;
- правове регулювання в сфері оподаткування не передбачає відповідальності держави перед платниками податків.

З огляду на це, розбудова податкової системи неможлива без докорінних змін точки зору на характер взаємовідносин держави і платника податків. Платники намагатимуться ухилитись від сплати податків чи зменшувати їхній обсяг доти, поки функціонуватиме держава, і податки будуть головним джерелом формування бюджету. «Сам податок як форма примусу впливає на вибір між сплатою і ухилянням» [5, с. 308].

Таким чином, проблеми ефективного розвитку податкової системи є не лише явищем об'єктивним, а мають суб'єктивний характер прояву. Це зумов-

лено основною функцією податків – фіскальною. Витоки цього явища закладені в суспільній природі податків, які за сутністю є еквівалентними платежами громадян в обмін на суспільні блага, що надає держава, виконуючи власні функції, а за формою прояву – відносинами привласнення останньою частини індивідуальних і корпоративних доходів, відчужених та вилучених у платників на основі примусу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті : (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В. Л. Андрущенко. – Львів : Каменяр, 2000. – 303 с.
 2. Кудрявцев В. Н. Право и поведение / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юрид. лит-ра, 1978. – 191 с.
 3. Малахов В. Етика / В. Малахов. – К. : Либідь, 2000. – 381 с.
 4. Келли Дж. Психология личности. Теория личных конструктов : пер. с англ. А. Алексеева / Дж. Келли. – СПб., 2000. – 249 с.
 5. Суторміна В. М. Держава – податки – бізнес : (із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки) : моногр. / В. М. Суторміна, В. М. Федосов, В. Л. Андрущенко. – К. : Либідь, 1992. – 328 с.
-

**РАЗРАБОТКА ПРЕДЛОЖЕНИЙ ПО ПРИМЕНЕНИЮ НАЛОГОВЫХ ЛЬГОТ
ДЛЯ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ ЭФФЕКТИВНОЙ ЗАНЯТОСТИ НА ОСНОВЕ ОПЫТА
ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН**

ЗИМА Ольга Григорьевна, кандидат экономических наук, доцент кафедры налогообложения Харьковского национального экономического университета им. С. Кузнеця

Проблемы занятости и безработицы являются одними из главных социально-экономических проблем любого государства. Безработица несет с собой не только бедность значительным слоям населения, но и духовную, моральную, нравственную деградацию людей. От уровня безработицы зависит уровень преступности, уровень жизни населения страны, наличие квалифицированной рабочей силы, уровень миграции и эмиграции. Причем проблемы безработицы невозможно решить без внедрения государственного регулирования занятости и без использования зарубежного опыта в этой сфере. Государство может влиять на занятость прямо или косвенно, что вызывает изменение спроса и предложения рабочей силы, связано с регулированием уровня заработной платы, а также может иметь экономический, административно-правовой или организационный характер.

Для решения проблем занятости предпринимаются различные меры, среди которых: трудоустройство непосредственно на предприятии путем создания новых рабочих мест; организация общественных рабочих мест; поощрение частного предпринимательства и стимулирование самозанятости населения, развитие малого бизнеса; переподготовка и профессиональная подготовка по дефицитным специальностям и профессиям; использование гибких форм занятости; проведение ярмарок вакансий и т. д.

Проблемами занятости занимались многие ученые, среди которых: Д. Богиня, Е. Гришнова, О. Заяц, Э. Либанова, М. Семькина, И. Петрова, И. Терон, Л. Фильштейн и др. Большое число научных работ¹, касающихся проблем занятости, посвящены, в основном, проблемам создания рабочих мест, вопросам повышения уровня жизни, способам борьбы с невыплатами заработной платы и т. д. В основе этих проблем лежит низкая эффективность труда. Однако, как правило, авторы лишь ограничиваются констатацией это-

¹ Зябликов Д. В. Теоретические аспекты эффективной занятости населения. Электронный журнал «Исследовано в России». – Режим доступа до ресурса: <http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/2004/192.pdf>

го факта, не вдаючись в углублений аналіз взаємозв'язи ефективності праці та рівня життя. Таким образом, проблеми ефективної зайнятості потребують більш ретельного наукового вивчення і осмислення, а також пошуку податкових інструментів для їх вирішення.

Цілью роботи є розробка пропозицій застосування податкових пільг для вирішення проблем ефективної зайнятості на основі досвіду зарубіжних країн.

Началом нового типу відносин між державою, роботодавцями і працівниками, вважається створення в 1919 р. Міжнародної організації праці (МОТ). Причому перша прийнята цією організацією Конвенція, була в основному присвячена обмеженню робочого часу на промислових підприємствах до 8 годин на день, і на другій Конвенції – піднімалися і обговорювалися питання про безробіття. Світової економічної кризи 1920–1930-х років, поширення новаторських ідей Дж. Кейнса про роль трудової сили в макроекономічному регулюванні привели до різкого зміни політики багатьох держав стосовно зайнятості. Навіть уряди, які проводили політику невтручання в сферу зайнятості, не змогли з часом не визнати позитивних результатів цього втручання в інших країнах². Однак ці заходи не враховували можливість використання податкових інструментів для вирішення проблем зайнятості.

Заходи щодо збільшення зайнятості населення розроблені Міжнародною організацією праці в період економічної кризи 2008–2009 рр. і були прийняті країнами в відповідь на кризу по чотирьох основних напрямках. В межах розглянутих чотирьох напрямків були визначені 32 конкретні заходи, прийняті на Лондонській конференції про робочі місця (24 березня 2009 р.), а також висновки Римського соціального саміту Групи восьми в розширеному складі (29–31 березня 2009 р.) і Глобального пакту про робочі місця, прийнятого Міжнародною конференцією праці в червні 2009 року³.

² Міжнародний досвід регулювання зайнятості / Богиня Д. П., Грішнова О. А. Основи економіки праці: Навч. посіб. – К.: Знання, 2002. – 312 с.

³ Захистити людей, стимулюючи створення робочих місць: Доклад МОТ. Міжнародне бюро праці Женева, вересень 2009 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ilo.org

Налогообложение играет значительную роль в обеспечении эффективной занятости населения. В результате реализации фискальной политики государство может снижать безработицу и достигать необходимого объема производства путем изменения государственных расходов, уровня налогообложения или одновременного сочетания этих мероприятий. То есть, проводя стимулирующую политику, направленную на поддержание высоких темпов экономического роста и достижения высокого уровня занятости, правительство увеличивает расходы, уменьшает налоги или определенным образом сочетает оба мероприятия. Если правительство стремится снизить уровень инфляции из-за повышения налогов, сокращения государственных расходов или сочетая оба эти мероприятия, то возникает увеличение безработицы.

Помимо дискреционных мер, большинство развитых стран применяют в своих системах налогообложения и системах выплаты пособий так называемые «автоматические стабилизаторы», которые позволяют автоматически поддерживать совокупный спрос в условиях ухудшения экономического положения. Такие автоматические стабилизаторы в основном включают пособия по безработице и другие меры социальной защиты, которые позволяют выравнивать доходы домашних хозяйств путем компенсации утраченных заработков их членов благодаря выплате пособий по безработице или сокращению продолжительности рабочего времени⁴. К автоматическим стабилизаторам также относится использование прогрессивной шкалы налогообложения.

С учетом последствий кризиса снижение налогов ведет к росту реальных доходов потребителей и предприятий, а также к уменьшению расходов на ведение бизнеса. В странах – членах Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) на налоговые меры приходится 56% совокупного воздействия пакетов стимулов. Одна из причин заключается в скорости, с которой эту стимулирующую меру можно осуществить. Однако быстрота достижения эффекта и сам эффект – не одно и то же. Налоги влияют на совокупный спрос опосредованно, воздействуя на готовность расходовать или инвестировать средства. Как показала практика, они обладают меньшим

⁴ Защитим людей, стимулируя создание рабочих мест: Доклад МОТ. Международное бюро труда Женева, сентябрь 2009 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ilo.org

мультипликативным эффектом и менее действенны в плане стимулирования совокупного спроса и создания рабочих мест, чем государственные расходы. Это особенно касается снижения подоходных налогов с физических лиц, так как в тяжелые времена люди склонны скорее копить деньги, чем их тратить⁵.

Тем не менее, определенное снижение налогов, в частности, взимаемых с предприятий (но и относящихся к потреблению, например, НДС), может дать больший эффект с точки зрения расширения занятости, чем совокупные мультипликаторы. Во многих странах затраты на ведение бизнеса были снижены путем уменьшения размера взносов в систему социального обеспечения или других налогов на фонд оплаты труда. Естественно, из-за этого сокращаются поступления в государственный бюджет, однако считается, что этот эффект компенсируется сохраненными рабочими местами (и, благодаря этому, уплачиваемыми налогами). Освобождение от уплаты налогов также в целом является временной мерой в период циклического спада. Уменьшение размера налоговых платежей для предприятий выгодно, потому что это приводит к увеличению прибыли и способствует сохранению рабочих мест.

Примеры действий стран, направленных на стимулирование спроса и сохранение рабочих мест с помощью механизма корректировки налогов, представлены в *табл. 1*.

Как видно из табл. 1, мероприятия по стимулированию спроса и сохранению рабочих мест в основном связаны с применением налоговых льгот по налогу на прибыль и созданием свободных (особых) экономических зон.

Как показывает в своих исследованиях Б. Титов⁶, очень необычным по созданию новых рабочих мест является опыт Малайзии. В соответствии с законом «О поощрении инвестиций» компании, получившие «пионерный» статус (то есть компании, начинающие производство в приоритетных, прежде всего высокотехнологичных, отраслях, а также компании экспортной

⁵ Защитим людей, стимулируя создание рабочих мест: Доклад МОТ. Международное бюро труда Женева, сентябрь 2009 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ilo.org

⁶ Титов Б. Ю. Будущее российской экономики за новой индустриализацией // Инициативы XXI века. – 2011. – № 4-5. – С. 13–15

Таблица 1

Мероприятия по стимулированию спроса и сохранению рабочих мест^{7, 8}

Страна	Мероприятия по стимулированию сохранения рабочих мест
1	2
Аргентина	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Сокращение взносов (налоговых платежей) предприятий, испытывающих экономические трудности, в систему социального обеспечения при условии сохранения рабочих мест; ▪ Создание специальных территорий, на которые не распространяются положения налогового и таможенного законодательства, а действует особая система налоговых и таможенных льгот. Все импортно-экспортные операции не облагаются пошлинами и налогами, включая налоги на морской фрахт. От национальных налогов освобождаются все физические и юридические лица. В частности, не взимаются следующие налоги: налог на доходы; налог на продажу (внутренняя торговля); налог на прибыль; налог на бесплатную передачу прав на имущество; национальные чрезвычайные налоги на земли, пригодные под сельхоздеятельность; любые другие национальные налоги, которые могут иметь место в будущем
Египет	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Налоговые льготы для малых предприятий, терпящих убытки; ▪ Создаются специальные экономические и свободные зоны для развития экспортных возможностей страны. Предприятия, созданные на территории свободных зон, освобождаются от большинства налогов и сборов на весь период деятельности, но ежегодно оплачивают сбор в размере 1% от стоимости ввезенных или произведенных товаров; ▪ Компании при регистрации учредительных документов, договоров на объекты недвижимости, земельных участков и других, необходимых для начала производства, освобождаются от уплаты различных видов сборов и пошлин (гербовых сборов, регистрационных) сроком на 5 лет с даты регистрации
Индия	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Снижение ставок налогообложения экспортеров и уменьшение экспортных пошлин; ▪ Создание свободных (особых) экономических зон, которые сфокусированные на расширении экспорта, создании рабочих мест и ускорении темпа экономического развития, в отношении которых действуют специальные более либеральные экономические законы, стимулирующие привлечение как зарубежных, так и ме-

⁷ Защитим людей, стимулируя создание рабочих мест: Доклад МОТ. Международное бюро труда Женева, сентябрь 2009 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ilo.org

⁸ Страны мира и торгпредства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ved.gov.ru/exportcountries/eg>

Продолжение табл. 1

1	2
	<p>стных инвестиций: предприятия освобождается от уплаты налога на прибыль в размере 100% от прибыли сроком на 5 лет с момента декларирования прибыли, далее еще на 5 лет в размере 50%; беспошлинный импорт/приобретение специфических товаров для создания предприятий</p>
<p>Республика Корея</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ставка налогообложения малых предприятий снижена на 2% до 11% в 2009 году и снижена еще на 1% в 2010 году; ставка налогообложения крупных предприятий снижена на 3% до 22% и затем еще до 20%; ▪ Стимулирование экспорта продукции за рубеж: освобождение от налогов и пошлин импорта промежуточных товаров и оборудование; скидки косвенного налогообложения (например, товарного и корпоративного налогов) при производстве изделий, предназначенных на экспорт; скидка на 50% налога на прибыль от экспортных операций
<p>Польша</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Создание особых (специальных) экономических зон со вспомогательной инфраструктурой, в которой хозяйственная деятельность ведется на льготных условиях (освобождение от уплаты подоходного налога с юридических лиц); ▪ Рабочие места на вновь созданных объектах должны поддерживаться и сохраняться на протяжении не менее пяти лет со дня приема на работу (три года – для малых и средних предприятий)
<p>Соединенные Штаты Америки</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Сокращение налога на прибыль малых предприятий (снижения ставки налога на прибыль с 35% до 28% с одновременным упрощением налогового администрирования); ▪ Изменение системы предоставления налоговых льгот с целью доведения эффективной ставки налога на прибыль для высокотехнологических компаний до уровня, не превышающего 25%, с одновременной отменой льгот компаниям сырьевого сектора; ▪ Введение дополнительных налоговых льгот для компаний, размещающих промышленные производства в депрессивных и удаленных территориях
<p>Швейцария</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ В целях стимулирования деловой активности и создания рабочих мест законодательством предусмотрена возможность предоставления специальных налоговых льгот. В частности: <ul style="list-style-type: none"> ▪ налоговые льготы для вновь создающихся фирм, чаще всего предоставляются на кантональном уровне. Большинство кантонов предоставляет частичное или полное освобождение от налогов сроком до 10 лет; ▪ аналогичные льготы могут предоставляться и на федеральном уровне в некоторых ключевых отраслях экономики, имеющих важное значение для федерального правительства;

Окончание табл. 1

1	2
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ частичное освобождение предоставляется при реструктуризации компании; ▪ некоторые дополнительные льготы могут быть получены на уровне бухгалтерского учета (переоценка основных средств и т. д.); ▪ в зависимости от целей деятельности корпорациям в Швейцарии может быть предоставлен специальный налоговый режим с полным или частичным освобождением от налогообложения, как на федеральном, так и на кантональном уровне
Франция	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Сокращение налогов на новые инвестиции (до января 2010 года) с потерей доходов бюджета в размере 1 млрд евро; также освобождение низкооплачиваемых работников малых субъектов предпринимательства от уплаты взносов в систему социального обеспечения на срок до одного года; ▪ Создание особых экономических зон: «чувствительные городские зоны», «полюса конкурентоспособности», промышленные парки и технопарки, для подъема региональной экономики и выравнивания межрегиональных различий, которые способствуют организации новых предприятий, повышению занятости населения, росту уровня зарплат, увеличению налоговых поступлений в бюджет страны. Предоставляются льготы в форме освобождения от налогообложения на прибыль (100% в течение первых трех лет и 50% в последующие два года), а также льготы при выплате отчислений во внебюджетные фонды (50% для предприятий малого и среднего бизнеса и 25% для всех остальных)

ориентации), полностью освобождаются от уплаты налогов в течение двух лет со дня начала производства независимо от размера инвестиций. До трёх лет от уплаты налогов освобождаются компании с инвестициями более 250 тыс. ринггит (денежная единица Малайзии), до 4 лет – более 500 тыс. ринггит (115 тыс. евро), до 5 лет – более 1 млн ринггит.

Таким образом, малазийцы создают у инвесторов стимул для увеличения объёмов капиталовложений. Кроме того, в течение льготного периода там не взимается подоходный налог на дивиденды с держателей акций «пионерных» предприятий, а понесённые ими в это время убытки компенсируются путём освобождения от налога части дохода после окончания льготного периода в размере понесённых убытков. Такие налоговые льготы способствует сохранению рабочих мест.

Промышленные предприятия, не получившие «пионерного» статуса, могут воспользоваться льготами по «налоговому кредиту», то есть освобождаются от уплаты корпоративного налога в течение 5 лет с части прибыли в размере 25% вложений в основной капитал, причем, учитывая дополнительные условия, максимально возможное освобождение от уплаты корпоративного налога достигает 40% вложений в основной капитал.

Изучение современного мирового опыта показывает, что государства, сосредотачивающие усилия на улучшении инвестиционного климата и опережающем создании новых рабочих мест, получают наиболее высокие экономические результаты. К таким странам можно отнести Южную Корею, Тайвань, Сингапур, Бразилию, Китай, Индию, Германию, США, Казахстан. Все эти страны имеют планы создания новых рабочих мест, и все они являются экономическими конкурентами России и Украины на мировой арене.

Для развивающихся стран более характерным является введение налоговых льгот. Например, в той же Малайзии вновь созданные предприятия полностью или частично освобождаются от корпоративного налога сроком на 5–10 лет в зависимости от сферы деятельности; полностью освобождаются от него предприятия, производящие высокотехнологичную продукцию; не подлежат налогообложению инвестиции на развитие производства.

Среди основных направлений налоговой политики по обеспечению эффективной занятости населения можно выделить: снижение налоговой нагрузки и применения альтернативной системы налогообложения. Субъекты малого бизнеса способны быстро, эффективно и масштабно решать проблемы создания новых рабочих мест. Поэтому применение альтернативных систем налогообложения, налоговая поддержка депрессивных регионов путем создания территорий приоритетного развития являются наиболее эффективными инструментами обеспечения высокого уровня занятости населения.

Таким образом, для обеспечения эффективной занятости, с учетом опыта зарубежных стран, возможно, с одной стороны, осуществлять прямое целевое финансирование создания и сохранения рабочих мест с помощью: специальных государственных субсидий на заработную плату трудоустроенным молодым людям, безработным или лицам предпенсионного возраста; функционирования центров профессиональной подготовки и переподго-

товки на предприятиях; освобождения низкооплачиваемых работников малых субъектов предпринимательства от уплаты взносов в систему социального обеспечения на срок до одного года (опыт Франции); с другой стороны, путем применения налоговых льгот, среди которых: полное освобождение от уплаты налогов для компаний, осуществляющих производство продукции в приоритетных (высокотехнологичных) отраслях на определенный период (опыт Малайзии); введение дополнительных налоговых льгот для компаний, размещающих промышленные производства в депрессивных и удаленных территориях (опыт США); формирование особых (специальных) экономических зон, которые способствуют организации новых предприятий, росту уровня зарплаты, на которые могут не распространяться положения налогового и таможенного законодательства, а действует особая система налоговых и таможенных льгот.

**МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ
ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ**

РЕВЕНКО Олена Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри оподаткування Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

Наявність великої кількості різноманітних конфліктів у сфері оподаткування активізує систему пошуку механізмів і способів, за допомогою яких можна якщо не повністю ліквідувати їх, то ввести в цивілізовані рамки і дати їх рішенням конструктивний характер. Ефективність таких процесів підвищується за умов правильної організації податкового процесу, а також при побудові взаємовідносин платників податків і контролюючих органів у сфері оподаткування на морально-етичній основі.

Останнім часом все більше досліджень зосереджуються на розгляді податкових реформ, їх соціально-економічних наслідках з точки зору внутрішньої та міжнародної специфіки. Але які б масштабні трансформації не проводились, як би не змінювався застосовуваний податково-бюджетний інструментарій, не можна нівелювати значення людського фактору, оскільки результативність податкових реформ буде залежати від податкової дисципліни, податкової культури та загального рівня демократизації податкових відносин. Саме цей факт і доводить необхідність детального аналізу морально-етичних аспектів податкового менеджменту (як державного, так і корпоративного).

Морально-етична складова податкового менеджменту (ПМ) пов'язана з податковою культурою, принципами організації діяльності контролюючих органів та їх співробітників, механізмами їх взаємодії з платниками податків на основі соціальних технологій комунікації, процесами формування іміджу та соціальної відповідальності контролюючих органів тощо.

Підвищувати податкову культуру і мотивувати платників податків до підтримки податкової дисципліни можна різними способами. Головним при цьому є обґрунтований вибір тих, які прийнятні для умов конкретної країни, ментальності, рівня і якості життя, життєвого циклу економіки. Пріоритетними напрямками підвищення рівня податкової культури є:

- спрощення і вдосконалення податкового законодавства;
- вдосконалення механізму вирішення податкових спорів;

- підвищення якості виконання податкових процедур і інформування;
- розвиток податкового консультування громадян, дисципліни та відповідальності;
- підвищення ефективності взаємодії контролюючих органів з фактичними та потенційними платниками податків;
- розвиток електронних сервісів при наданні послуг;
- поліпшення іміджу податкової служби та престижу роботи у контролюючих органах.

Відношення до контролюючих органів як до суто фіскальних є причиною негативної реакції на їх дії, у той час коли недосконала організація податкового процесу нівелює консультативну, просвітницьку і нормотворчу функції системи цих органів. Оскільки як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі податкової служби робота зосереджена на людському факторі, цікавими з наукової точки зору і перспективними є дослідження маркетингових підходів управління в контролюючих органах, значення і необхідність застосування яких простежується в таких основних сферах:

- 1) роль цих органів в забезпеченні відповідних позицій держави (окремого регіону, суб'єкта господарювання) в податковій конкуренції;
- 2) формування іміджу контролюючих органів і їх працівників через створення і захист конкурентних переваг у сфері персоналу і налагодження зв'язків з громадськістю.

В сучасних умовах загальне реформування інституту державної служби має на меті її вдосконалення на демократичних основах, що викликає певні трансформації в багатьох сферах, зокрема податковій. Формування позитивного іміджу й ухвалення соціально відповідальних рішень, разом з ефективним виконанням своїх функцій, є суттєвими тенденціями, які стають основою розвитку державної служби в контролюючих органах на демократичних основах. Про ефективність демократичних процесів можна судити за певними ознаками демократичності, вибір яких, як доводить аналіз роботи¹, залежить від моделі демократії. На думку автора, цікавим в контексті морально-

¹ Демократизація процесу ухвалення рішень. Зелена книга. Проект «Діяльність груп аналізу політики у державних органах України» / Секретаріат Кабінету Міністрів України, Головне управління державної служби України, 2006. – 22 с.

етичних аспектів є аналіз державної служби у контролюючих органах в наступних моделях демократії²:

- 1) *Плюралістична модель* передбачає розподіл повноважень і обов'язків між різними рівнями публічного управління, наявність зовнішніх контролюючих органів, конкуренцію з недержавними організаціями в наданні окремих послуг (зокрема консультаційних з податкової тематики), ротацію кадрів, відсутність лобіювання. І, незважаючи на існування думки, що плюралізм погано поєднується з адміністративними структурами, створення конкурентних переваг у відзначених аспектах сприятиме встановленню довіри до державної податкової політики, формуванню позитивного іміджу контролюючих органів і їх працівників через посилення професіоналізації державної служби і налагодження зв'язків з громадськістю. Перевагою орієнтації на такі ознаки демократичності є посилення потенціалу розвитку державної служби у контролюючих органах за рахунок створення конкурентних переваг.
- 2) Основою *соціальної моделі* є справедлива винагорода за працю, відносна рівномірність розподілу соціальних благ, наявність в штаті податкових органів людей з обмеженими можливостями, самотніх матерів (батьків), багатодітних батьків і їх відповідна підтримка. В зовнішньому середовищі вона виявляється через однакове надання послуг громадянам, незалежно від їх соціального або матеріального статусу (якщо інше не передбачене законом). В цьому плані в переліку принципів, на яких будується податкове законодавство України, присутній принцип рівності, тобто недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації. Перевагою такої моделі є спрямованість на посилення внутрішньоорганізаційної соціальної відповідальності контролюючих органів у сфері оподаткування. Хоча, на думку деяких дослідників, питання доцільності оцінки соціального добробуту службовців як ознаки демократичності є достатньо дискусійним. Але все таки забезпечення справедливої винагороди за належне виконання службових

² Ревенко О. В. Демократичні тенденції розвитку державної служби у податкових органах / О. В. Ревенко, В. О. Дементов // Державне управління та місцеве самоврядування: історія та сучасність: збірник тез доповідей за підсумками стажування, 21 вересня 2011 р. – Х.: Вид-во Хар РІ НАДУ «Магістр», 2011. – С. 131.

обов'язків сприятиме підтримці відносин з фізичними і юридичними особами на етичних і антикорупційних принципах.

- 3) *Учасницька модель* у внутрішньому середовищі може аналізуватися за відкритістю перед громадськістю, співпрацею з громадськими організаціями, наявністю різних дорадчих органів, залученню громадян до ухвалення рішень в рамках ПМ, обізнаності громадян щодо їх прав при зверненні до контролюючих органів. В системі податкової служби вона виявлятиметься через свободу ухвалення рішень службовців в рамках своїх повноважень, їх поінформованість про свої права і способи їх відстоювання, підтримку керівництвом ініціатив підлеглих і т. п. Ця модель очевидніше за все стосується державних інститутів. Орієнтація на таку модель розвитку демократичних процесів надалі приводитиме до посилення внутрішньо-організаційної соціальної відповідальності контролюючих органів.

З метою реалізації принципів відкритості і гласності, зміцнення демократичних основ діяльності контролюючих органів при органах Міндоходів України постійно відбуваються засідання громадських рад, основними завданнями яких є: сприяння в проведенні тематичних зустрічей з трудовими колективами; забезпечення зворотного зв'язку суб'єктів господарюванні з контролюючим органом; узагальнення громадської думки з питань ухвалення і застосування норм податкового законодавства.

Широкий спектр застосування маркетингових технологій в менеджменті контролюючих органів виникає також в системі їх зв'язків з громадськістю. Психологічні особливості відношення платників податків до податкової політики держави та існуюча потреба в більш оперативних способах адаптації членів суспільства до наслідків різних соціальних і податкових змін приводять до необхідності детального розгляду взаємодії платників податків і контролюючих органів як специфічної форми соціальної комунікації, що проявляється через консультування, інформування платників, відповідну мотивацію до підвищення податкової дисципліни, навчання потенційних платників, соціальну рекламу на податкову тематику.

З метою втілення запропонованих заходів щодо забезпечення розвитку контролюючих органів як головних суб'єктів ПМ в Україні необхідним є пошук способів вирішення проблем і подолання наявних перешкод, які б дали

зможу підвищити якість та ефективність управлінських рішень, покращити імідж цих органів, забезпечити збалансованість інтересів і влади, і громадськості на принципах соціальної відповідальності. Вирішення таких завдань дозволить позитивно, в бажаному напрямку, впливати на такі:

- 1) соціальні процеси в рамках податкових відносин, як формування податкової культури, посилення податкової дисципліни, базування взаємовідносин контролюючих органів з платниками податків на етичних вимогах і демократичних принципах;
- 2) загальнодержавні соціально-економічні процеси, як скорочення тіньового сектору, забезпечення достатніх надходжень до бюджету та фінансування запланованих статей витрат, залучення іноземних економічних суб'єктів в економіку України, підвищення добробуту населення та конкурентоспроможності країни.

Узагальнюючи вищезазначене, слід зазначити, що економічні і морально-етичні аспекти ПМ доцільно аналізувати з урахуванням психологічної реакції платників податків (суб'єктів корпоративного ПМ) та проявів відповідних морально-етичних факторів у державному ПМ (табл. 1).

Основним шляхом посилення дієвості ПМ є зняття протиріч між складовими податкової політики і орієнтування її на створення конкурентних переваг податкового характеру з урахуванням специфіки регіонів, а також переваг і недоліків податкової конкуренції.

У свою чергу, для побудови в рамках ПМ ефективної системи протидії ухиленню від сплати податків важливо виявити причини вибору платниками податків такої поведінки з урахуванням масштабності їх впливу на всі рівні функціонування економіки, соціально-економічних процесів, нанесення збитку державі і суспільним інтересам.

Таблиця 1

Економічні та морально-етичні аспекти податкового менеджменту

Напрямки державного ПМ	Очікуваний результат	Емоційна (психологічна реакція) складова поведінки платника податку	Прояв морально-етичних аспектів у державному ПМ
1	2	3	4
<i>Планування</i>			
Розробка основних положень податкової політики	Визначення ступеня і сукупності інструментів втручання держави в соціально-економічні процеси за допомогою податків	Очікування, невизначеність, «шокова» поведінка (вкладення коштів, відкладення (прискорення) укладання угод)	Створення бази та передумов для зміцнення податкової дисципліни і податкової культури
Аналіз і розробка податкового законодавства	Створення основ організації податкових відносин	Очікування, вираження громадянської позиції через громадські організації, референдум, симпозиуми, ЗМІ	
Планування та прогнозування наслідків реалізації обраної податкової політики	Розробка критеріїв оцінки ефективності функціонування податкової системи	Спроба прогнозу можливих рішень і їх наслідків для держави, регіону, галузі, підприємства, фізичної особи	
<i>Організація</i>			
Прийняття і введення в дію законів	Регламентація податкових відносин	Суб'єктивна оцінка ризиків	Формування податкових відносин на морально-етичних принципах
Організація виконання податкових бюджетів в рамках країни та регіонів	Механізм забезпечення доходної частини бюджетів різних рівнів за рахунок податкових надходжень	Припущення про характер контролю, вибір місця розміщення бізнесу	

Продовження табл. 2

1	2	3	4
Реалізація заходів щодо модернізації системи адміністрування та контролю	Удосконалення внутрішньоорганізаційного та зовнішньоорганізаційного менеджменту у контролюючих органах	Недовіра, невизначеність, очікування змін у механізмі взаємодії з контролюючими органами	
Реалізація програм щодо підвищення податкової культури та протидії ухилення від сплати податків	Достатній рівень податкової культури, скорочення тіньового сектора	Нігілізм, посилення податкової дисципліни, виховання податкової культури у молодших поколіннях	
<i>Контроль</i>			
Перевірка ефективності функціонування податкової системи та її окремих елементів	Обґрунтованість заходів щодо податкового регулювання	Сумірність сум сплачених податків та отримуваних благ	
Оцінка ефективності та правомірності розподілу повноважень і відповідальності на різних рівнях управління	Ефективність формування і витрачання бюджетних коштів; забезпечення виконання програм соціально-економічного розвитку	Суб'єктивне оцінювання ПМ, витрат на утримання апарату контролюючих органів та власних витрат (матеріальних і нематеріальних) на взаємодію з такими органами, масштабів корупції	Аналіз переваг і недоліків в процесі реалізації податкової політики з точки зору динаміки показників рівня податкової культури, податкової дисципліни та масштабів неофіційного (тіньового) сектора економіки
Здійснення податкового контролю	Запобігання правопорушень у податковій сфері	Усвідомлення своєї соціальної і економічної ролі, відчуття обов'язку	
Застосування встановлених видів відповідальності за порушення податкового законодавства	Мотивація до підвищення податкової дисципліни; мінімізація втрат бюджету від правопорушень у податковій сфері	Напруженість, роздратування від збільшення витрат на сплату податків і штрафів, перегляд своєї моделі поведінки в майбутньому (податкової дисципліни)	

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
<i>Регулювання</i>			
Зміна діючої податкової системи з метою підвищення її ефективності (податкових ставок, системи пільг і т. д.)	Удосконалення податкової системи держави	Непевненість, опір змінам або їх підтримка	Коригування податкової політики з точки зору забезпечення певного рівня конкурентоспроможності держави (регіонів), в тому числі у податковій сфері
Зміна складових податкової політики держави (податкового навантаження, видів податків, позиції щодо нерезидентів)	Забезпечення ефективності податкової політики	Невизначеність, мотивація до ухилення від сплати податків	

СТАБІЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ: РИЗИКИ І ОБМЕЖЕННЯ

Корнєєв Володимир Вікторович, доктор економічних наук, професор, завідувач відділу фінансово-бюджетної політики, Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, vkorn27@list.ru

Внаслідок кризового кредитного стиснення (після попередньої спекулятивної кредитної експансії) вкрай загострилась проблема ліквідності ринків та банків. Вкотре підтвердився незаперечний факт, що саме стабільність банків визначає «фінансовий пульс» економіки.

Переважна більшість фінансових інструментів, на основі яких реалізуються фінансові спекуляції, мають саме кредитну природу. Перші та наступні спроби впровадження антикризових заходів показали, що регулятивний ресурс держави та центробанків був і залишається визначальним фактором стабілізації ринків та банківських систем. Допоки влада не вирішувала проблеми ліквідності банківського сектора і належного фінансування сектора реального, відновлення не наставало. Реалізація концепції «саморегулювання» виявилась обмеженою, а класична теза про невидиму руку ринку трансформувалась в більш дієву тезу про рятівну руку держави.

В Україні до кризи небезпека незабезпеченого кредитування в різних формах полягала в тому, що попит визначався і стимулювався не доходами, а можливостями кредитуватися, – тобто залежав від новоутвореної і майбутньої заборгованості. Окремий новий негативний тренд боргового ринку України: склалася нова тенденція – зростання державного на противагу зменшенню корпоративного і у т. ч. банківського боргу. Особливість 2010 – 2013 рр., що поперемінно проявляється – надлишкова ліквідність банків, яка виникла на тлі дисбалансу між зростаючими обсягами депозитів та все ще обмеженого кредитування. Зважаючи на необхідність відновлення циркуляції кредиту, піднімається питання про спеціальне «таргетування кредиту». Таргетування кредиту фактично є спробою більш жорсткого управління обсягами і вартістю запозичень і набуває центрального значення в концепції оцінки вартості грошей (а також інших фінансових і матеріальних активів).

Один з висновків кризи – універсальна модель функціонування ринків і банків виявилась достатньо ризикованою. У фінансовій системі України зберігається вже усталене протиріччя того, що банківський сектор сформований на основі євроконтинентальної моделі, а фондовий ринок розвивається з дотриманням англо-американських орієнтирів. Тому архітектура ринків України має фрагментарний «мозаїчний» характер – як за інститутами, так і за інструментами. Поступово різні сегменти ринків позитивно сприйняли ознаки стабілізації економічної і політичної сфери України. У банківській системі водночас з реакцією на регуляторні дії НБУ обсяги вкладів у банки та кредитування почали зростати.

В Україні стабілізація банківського сектора забезпечувалась в рамках індикації перманентних змін грошово-кредитної і валютно-курсової політики, які, в свою чергу обумовлювалися процесами розвитку як зовнішніх, так і внутрішніх фінансових ринків.

Щодо результатуючих оцінок та очікувань можливо зазначити наступне.

Світова економічна депресія вкрай негативно відображається на фінансовому секторі України. – через унеможливлення більш-менш точної оцінки вартості грошей та інших активів, падіння інвестиційної привабливості цінних паперів вітчизняних емітентів на світових ринках (у т.ч і держави). Зовнішні ринки при цьому практично закриті через їх стагнацію, призупинено на невизначений термін рефінансування минулих запозичень через нові ланцюгові позики. На сьогодні і у найближчій перспективі Україна може отримувати ресурси фактично з таких джерел, як кредити МФО та міждержавні кредити. В обох випадках – ці ресурси поза межами відкритих ринків.

На міжнародних ринках довгострокові наслідки краху крупних інвестиційних банків поки чітко не проглядаються, проте є вагомі підстави очікування консолідації різних фінансових сегментів (через угоди злиття та поглинання – M&A) на основі універсалізації діяльності фінансових установ. Стало ясно, що закінчення «ери спеціалізованих банків» відліковується не формально з прийняттям у 1999 р. Закону США «Про фінансову модернізацію», а фактично тільки через 9 років – саме у вересні 2008 р. з падінням інвестбанків-гігантів – зокрема, Lehman Brothers, Merrill Lynch та інших. Універсалізація фінансового сервісу у кризових умовах має новий

підтекст, і орієнтована не на охоплення нових конкурентних ніш для підвищення прибутковості (як раніше при зростанні ринків), а набуває форми виживання з відмовою від вузько сегментованих і надмірно витратних бізнес-проектів.

Достатньо підстав для посткризової активізації угод М&А і у банківській системі України як реакції на необхідність переділу і реструктуризації корпоративної власності та бізнесу. На відміну від попередніх років, в Україні перспективні банківські корпоративні угоди матимуть свою специфіку. Так, якщо до початку кризи найбільшим аргументом продажу банку була максимальна ціна такої угоди, то відтепер основним аргументом продажу банку стає його можливе банкрутство.

Надзвичайно важливим напрямом стабілізації вітчизняної банківської системи слід визнати підтримку позицій державних банків на різних сегментах фінансового ринку. Для забезпечення державних інтересів доцільно першочергово забезпечити стійкість державних банків, зокрема через їх капіталізацію. На відміну від рефінансування, індикативна капіталізація державою держбанків не викликає заперечень як корпоративна та фактично санаційна дія. У посткризових умовах виважена регуляторна діяльність НБУ спільно з урядом є основою стабілізації ринків.

Пропозиції відновлення ринків та їх посткризової стабілізації:

1. Довгий інвестиційний ресурс у гривні повинен складати основу посткризового відновлення. Зростання ринків повинно балансуватись реальними заощадженнями, а не спекуляціями та незабезпеченою кредитною експансією.
2. В сукупності засобів грошово-кредитної політики НБУ необхідно посилити роль облікової ставки як орієнтира ціни на гроші. Необхідні додаткові зусилля щодо підвищення довіри до грошово-кредитної політики та розуміння особливостей валютно-курсової політики. Потрібна особлива увага до роз'яснення сутності цілей, завдань, заходів та інструментів монетарного регулювання.
3. Необхідне не фрагментарне, а системне реформування фінансового сектора України в цілому, – як банківської системи, так і небанківських установ та суб'єктів інфраструктури. За умов обмеження фінансування із зовнішніх джерел (проте не тільки при цьому),

основний наголос слід робити на розвиток внутрішнього ринку довгострокових фінансових та інших ресурсів, зокрема ринку цінних паперів. Діяльність інституційних інвесторів повинна вийти за рамки посередницької і набути інвестиційно-каталізуючих ознак. Це необхідно для нормалізації кредитно-інвестиційного циклу і забезпечення фінансової системи від зовнішніх загроз дестабілізації.

Регулятивний вплив державних інститутів – центробанків, урядових та інших структур був і залишається визначальним для стабілізації економічних систем. Найвагомим засобом утримання стабільності є збереження довіри вкладників (для банківської системи) та інвесторів (для фондового ринку) при підвищенні взаємної відповідальності всіх учасників ринків.

**БЮДЖЕТНЫЕ РИСКИ И ПАРАДОКСЫ
В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ БЮДЖЕТНОЙ ПОЛИТИКИ
РОССИИ**

Ермакова Елена Алексеевна, доктор экономических наук, профессор кафедры финансов
ФГБОУ «Саратовский государственный социально-экономический университет», eae13@mail.ru

Экономика России находится на спаде, рост промышленности – нулевой, общий рост ВВП в текущем году ожидается менее 2%, в стране развивается стагфляция – замедление темпов роста экономики при продолжающемся росте инфляции. Все это требует внедрения режима чрезвычайной бюджетной экономии, максимального сокращения расходов и повышения эффективности во всех сферах хозяйствования. Основанная на высоких темпах экономического развития и растущих ценах на ресурсы модель постоянного роста бюджетных расходов к настоящему моменту исчерпала свои возможности. Внешнеэкономическая ситуация, ранее служившая базой для роста бюджетных доходов, в корне меняется. Снизились темпы роста мировой экономики, остановился рост цен на нефть и другие ресурсы, появилась тенденция к их снижению.

На первый план выходит решение задач повышения эффективности расходов и переориентации бюджетных ассигнований в рамках существующих бюджетных ограничений на реализацию приоритетных направлений государственной политики, проведение социально-экономических преобразований, направленных на повышение эффективности деятельности всех участников экономических отношений, достижение измеримых, общественно значимых результатов.

Основными задачами бюджетной политики России на 2014 – 2016 гг. определены: обеспечение долгосрочной сбалансированности и устойчивости бюджетной системы как базового принципа ответственной бюджетной политики; оптимизация структуры расходов федерального бюджета; развитие программно-целевых методов управления; создание новых механизмов финансирования развития инфраструктуры; развитие налоговой системы и повышение ее конкурентоспособности; повышение прозрачности бюджетов и бюджетного процесса.

При этом реализация обозначенных задач сталкивается в целом комплексом системных рисков и парадоксов в сфере бюджетных отношений в России. Схематично обозначим некоторые из них.

1. Колоссальные финансовые резервы государства при низком уровне финансирования и развития экономики страны, и росте долговой нагрузки.

К финансовым резервам в России относятся Резервный фонд и Фонд национального благосостояния, формируемые на основе нефтегазовых доходов федерального бюджета (гл. 13.2 БК РФ) – это так называемые «конъюнктурные резервы», связанные с особенностями функционирования экономики, ориентированной на эксплуатацию нефтегазового сектора и экспортно-импортных операций. В последние годы, несмотря на кризис, нефтегазовые доходы в структуре ВВП они продолжают занимать серьезное место – свыше 10 % [1]. Доля нефтегазовых доходов в доходах федерального бюджета выросла с 30,2 % в 2004 году до 46,1 % в 2013 году, а его нефтегазовый дефицит увеличился с 1,8 до 9,7 % ВВП.

При формировании дополнительных доходов казалось бы появляется возможность избежать заимствований и сократить рост долга. Однако этого не происходит. За 2009 – 2012 гг. объем госдолга вырос в 2,4 раза (до 6519,9 млрд руб.) при профиците бюджета в 2011 г. в 442 млрд руб. и небольшом дефиците в 2012 г. (39,5 млрд руб.). При этом растут и расходы на обслуживание долга: по сравнению с 2008 г. почти в 3 раза. В результате средневзвешенная стоимость заимствований в 2009 – 2012 гг. была в 3 – 7,5 раза выше средневзвешенной доходности от размещения средств Резервного фонда и Фонда национального благосостояния.

2. Секретные статьи бюджета в условиях принципа прозрачности (открытости) бюджета.

Принцип прозрачности (открытости) означает в том числе открытость для общества и средств массовой информации бюджетных процедур. При этом секретные статьи могут утверждаться только в составе федерального бюджета. В России с каждым годом все больше появляется засекреченных статей расходов: в 2007 – 45,6%. Однако уже в 2013 г. Россия вошла в десятку лучших стран по индексу открытости бюджета Международного бюд-

жетного партнерства, что свидетельствует об облегчении доступа граждан к информации.

3. Принцип достоверности бюджета в законодательстве и значительные отклонения по факту.

Принцип достоверности бюджета означает надежность показателей прогноза социально-экономического развития соответствующей территории и реалистичность расчетов доходов и расходов бюджета (ст. 37 БК РФ). С одной стороны, принятие многолетних бюджетов само по себе не гарантирует преемственности и стабильности проводимой бюджетной политики, если сложившиеся экономические условия не позволяют с достаточной степенью надежности прогнозировать параметры развития. Однако качество бюджетной политики в значительной мере зависит от точности используемых на стадии планирования прогнозов. Причиной завышенной оценки дефицита бюджета, а значит, и объемов необходимых заимствований также является занижение проектных значений цены на нефть, что делает неточным прогноз нефтегазовых доходов.

4. Внедрение бюджетирования, ориентированного на результат, при фактическом отсутствии адекватного инструментария.

Не разработана бюджетная стратегия РФ на период до 2030 г., в результате чего очередной среднесрочный бюджет принимался без учета стратегических целей и задач развития.

Отсутствует четкая система оценки эффективности бюджетных расходов. Государственные программы пока не стали инструментом выработки и реализации государственной политики на долгосрочную перспективу. Из 43 запланированных утверждено 40. Впервые проект федерального бюджета на 2014 – 2016 гг. сформирован по программной структуре, но доля «программных» расходов бюджета не превысит 60% от общего объема расходов. Необходимо повсеместное внедрение механизма распределения бюджетных ассигнований в зависимости от достижения поставленных целей и результатов их использования, а также для усиления финансовой дисциплины всех участников бюджетного процесса.

5. «Бюджетные ножницы»: необходимость расширения расходов бюджетов в условиях тенденции сокращения доходов.

Продолжается тенденция снижения доли доходов федерального бюджета в ВВП, которая имела место в предыдущие годы (к 2016 г. до 18,3%). Несмотря на это общие объемы расходов растут, либо сокращаются незначительно.

6. Самостоятельность субфедеральных и местных бюджетов при высокой финансовой зависимости от межбюджетных трансфертов.

Наблюдается тенденция роста несбалансированности региональных и местных бюджетов повышает их неустойчивость к выполнению ими возложенных на них расходных обязательств, в первую очередь социальных, и долговую нагрузку. По итогам 2012 г. в 26 субъектах РФ (в каждом третьем), соотношение государственного долга и собственных доходов превысило 50%.

России нужны четко выраженные приоритеты, адекватное финансово-бюджетное законодательство, непредвзятый финансовый контроль и разумно взвешенная бюджетная политика для выхода из предкризисного состояния.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ермакова Е. А. Налоговый механизм формирования нефтегазовых доходов России / Налоговые системы. Методология развития / под ред. Майбурова И. А., Иванова Ю. Б. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – С. 363.

ПИТАННЯ СУТНОСТІ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ

Кириленко Ольга Павлівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету, olga_kyrylenko@mail.ru

Згідно із традиційними уявленнями вітчизняної фінансової думки, місцеві фінанси представляють як систему економічних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань. В ринкових демократичних країнах місцеві фінанси займають важливе місце у економічній системі держави, і в т. ч. у фінансовій системі, взаємодіють зі всіма її ланками і суб'єктами в процесі розподілу і перерозподілу валового національного продукту. Найбільш тісний взаємозв'язок місцевих фінансів з державними фінансами, а в їх складі – з державним бюджетом, оскільки він виступає основним джерелом, з якого надається фінансова допомога місцевим бюджетам у випадках, коли заплановані видатки перевищують доходи, що надходять у розпорядження органів місцевого самоврядування.

Головною передумовою існування місцевих фінансів є конституційне закріплення інституту місцевого самоврядування як права територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення відповідно до діючого законодавства. Функціонування місцевого самоврядування вимагає розмежування завдань, повноважень і відповідальності між державою і органами місцевого самоврядування. Таке розмежування передбачає відповідний поділ джерел і забезпечення адекватними обсягами фінансових ресурсів, які надходять у розпорядження органів державної і місцевої влади.

Вирішальною умовою функціонування місцевого самоврядування є забезпечення його фінансової незалежності. Важливим для її забезпечення є дотримання певних принципів в організації місцевих фінансів, таких як: розмежування функцій і повноважень між державною владою та місцевим самоврядуванням; поділ доходних джерел, а також видатків між державним і місцевими бюджетами; надання відповідних власних доходів місцевому самоврядуванню; самостійність у формуванні та використанні фінансових ресурсів; державна фінансова підтримка не самодостатніх територіальних громад, проведення фінансового вирівнювання; стимулювання збільшення

доходів як державного, так і місцевих бюджетів; раціональне та економне використання матеріальних і фінансових ресурсів; здійснення контролю за використанням наявних ресурсів; гласність та відкритість у формуванні та використанні фінансових ресурсів місцевого самоврядування; залучення широких верств громадськості до прийняття рішень щодо формування та використання фінансових ресурсів.

До системи місцевих фінансів включають: місцеві бюджети, місцеві податки і збори, цільові фонди органів місцевого самоврядування, комунальний кредит, місцеві позики, фінанси комунальних підприємств. Центральне місце належить місцевим бюджетам, які є головним інструментом фінансування державних видатків, пов'язаних із вирішенням проблем економічного і соціального розвитку територій. Кошти місцевих бюджетів використовуються на: утримання установ соціально-культурної сфери, підприємств житлово-комунального господарства, виплату допомог по соціальному захисту і соціальному забезпеченню. Понад 80% бюджетних ресурсів спрямовується на соціальні цілі. Одним з дохідних джерел місцевих бюджетів є місцеві податки і збори, щодо яких органи місцевого самоврядування мають певні права відносно їх запровадження, встановлення розмірів ставок і надання пільг окремим платникам. Проте місцеві податки і збори не відіграють відчутної ролі у формуванні як доходів місцевих бюджетів, так і загалом фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

До цільових фондів місцевого самоврядування належать: фонди охорони навколишнього природного середовища; інші цільові фонди місцевих рад; цільові фонди, утворені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади. Самостійним інститутом місцевих фінансів є комунальний кредит, як сукупність економічних відносин, що виникають між органами місцевого самоврядування, з *одного боку*, та фізичними і юридичними особами – з *другого боку*, за яких місцеве самоврядування виступає в якості частіше всього позичальника, рідше – кредитора. Діючим законодавством передбачено можливість створення місцевими радами комунальних банків та інших фінансово-кредитних установ.

Найбільш поширеною формою комунального кредиту є місцеві запозичення. В Україні випуск місцевих позик має не систематичний, а епізо-

дичний характер. Діяльність місцевих рад у цій сфері не набула значного поширення, що спричинено: нестабільністю умов господарювання, недосконалістю і суперечливістю законодавчої бази; недостатнім розвитком вітчизняного фондового ринку і, зокрема, відсутністю необхідної інфраструктури; негативним попереднім досвідом у практиці випуску місцевих позик і небажанням органів місцевого самоврядування брати на себе відповідальність за розміщення і погашення позик. Проте протягом останніх років спостерігається позитивна тенденція відновлення і поширення випуску облігацій місцевих позик.

Органи місцевого самоврядування діють на засадах правової та організаційної самостійності, основу якої складає їх матеріальна і фінансова база, однією із складових її є об'єкти, на які виникає право комунальної власності, зокрема це – рухоме і нерухоме майно, земля, природні ресурси, підприємства, установи та організації, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування тощо. Більшість цих об'єктів (головним чином соціально-культурного призначення) утримується за рахунок коштів місцевих бюджетів; окремі об'єкти (комунального і житлового господарства) – одержують дотації з місцевих бюджетів.

Місцеві фінанси відіграють вагомую і багатопланову роль в економічній системі держави, впливають на соціально-економічне становище країни і її фінансову безпеку, сприяють розвитку демократії, визначають умови життєдіяльності громадян та рівень їх добробуту. Місцеві фінанси і місцеві бюджети є головним інструментом реалізації регіональної економічної політики, основними завданнями якої є: децентралізація влади і передача додаткових функцій з управління економічним розвитком органам місцевого самоврядування, ліквідація значних диспропорцій і підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів, забезпечення державних соціальних стандартів та гарантій соціального захисту населення незалежно від економічних можливостей територій та ін. Сучасні зміни у сфері місцевих фінансів спрямовані на їх подальшу розбудову і вдосконалення з метою: забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування; формування самодостатніх територіальних утворень; реалізації завдань державної регіональної політики; вирішення соціальних, демографічних, екологічних, національних та інших проблем регіонів.

Позитивний вплив на розвиток системи місцевих фінансів в Україні мало прийняття Бюджетного кодексу та його нової редакції у 2010 р. Основні новації кодексу, спрямовані на зміцнення місцевих фінансів, полягають у розширенні переліку джерел власних доходів місцевих бюджетів усіх рівнів, а також складу видатків, які визначаються функціями держави і передаються до виконання органам місцевого самоврядування; розширенні переліку доходів бюджету розвитку спеціального фонду місцевих бюджетів. Крім цього вдосконалено бюджетні процедури щодо: участі місцевих бюджетів у наданні їм із державного бюджету субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів); застосування нормативів відрахувань субвенцій із державного місцевим бюджетам на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання вулиць і доріг комунальної власності в населених пунктах; передання коштів між місцевими бюджетами на здійснення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів.

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНИХ РЕАЛІЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Сідельникова Лариса Петрівна, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри податкової та бюджетної політики Херсонський національний технічний університет, 1907@i.ua

Регулювання економічних відносин в умовах нестабільності фіскального простору та поглиблення дисбалансів державних фінансів потребує наукового обґрунтування векторів розбудови гнучкої фіскальної політики, яка сприятиме кореляції інтересів держави з інтересами рядових платників податків. За допомогою податків держава повинна, з одного боку, забезпечити стабільне формування бюджетних ресурсів, з іншого - залишити достатньо коштів підприємствам та громадянам для збереження максимальної зацікавленості у результатах їхньої діяльності.

Податки встановлюють рівень державної централізації ВВП, який коливається в різних країнах в межах 30–50%, та пропорції розподілу й перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб. В Україні податкові надходження мають домінуюче значення при формуванні доходів зведеного бюджету. Крім того, їхня питома вага у бюджетних доходах значно зросла із введенням в дію Податкового кодексу України (рис. 1):

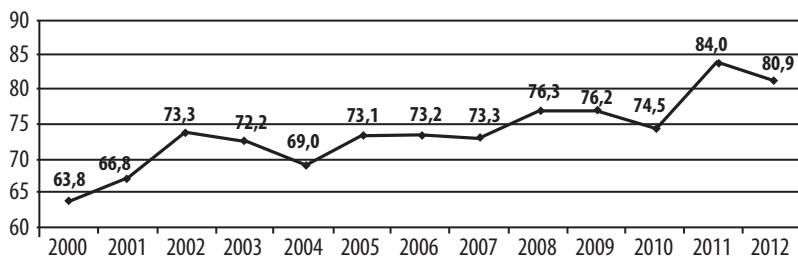

Рис. 1. Динаміка питомої ваги податкових надходжень у доходах Зведеного бюджету України, %

Примітка. Розраховано автором на основі даних [1]

Отже, фінансування суспільних видатків відбувається, насамперед, за рахунок податкових надходжень. А. Крисоватий зазначає, що податкова політика є основним інструментом реалізації фіскальних інтересів держави.

Водночас, вчений підкреслює, що «... фіскальні інтереси не обмежуються лише стягненням коштів на користь держави, оскільки реалізація функцій держави на цьому не закінчується» [2, с. 93]. В. Кодацький, продовжуючи цю думку, наголошує, що податкові надходження, як елемент системи державних доходів, призначені вирішувати не тільки фіскальні, але й економічні завдання - стимулювати зростання виробництва та підвищувати рівень його ефективності, впливати на розміщення продуктивних сил на території країни, здійснювати прискорення науково-технічного прогресу. Водночас, виконуючи фіскальну функцію, система державних доходів не повинна підривати фінансову стійкість основної складової господарства - підприємництва [3, с. 9].

Натомість, в Україні податкова система та механізми адміністрування податків є стримуючим чинником для розвитку підприємництва. Вітчизняна система оподаткування є однією з найбільш складних і найменш сприятливих для ведення бізнесу не тільки серед країн ЄС, але й у глобальному порівнянні, що регулярно підтверджують міжнародні звіти та рейтинги, дослідження вітчизняних економістів, а також оцінки інвесторів, які працюють в Україні.

Прес на легально працюючі підприємства в Україні є доволі високим, що спонукає їх переходити «в тінь» або призводить до неможливості вчасно розраховуватися за зобов'язаннями перед державою, тобто збільшує розмір податкового боргу. Це, у свою чергу, негативно впливає на стабільність формування бюджетних ресурсів, своєчасність фінансування державних видатків та продукує ще більше посилення тиску на бізнес. Значне податкове навантаження, недосконалий порядок адміністрування податків і зборів, розгалужена система пільг, яка призводить до нерівних умов ведення бізнесу, та наявність різноманітних схем мінімізації податкових зобов'язань є ключовими чинниками мотивації уходу «в тінь» вітчизняних товаровиробників.

Збереження високого рівня тінізації фінансових потоків загрожує стабілізації державних фінансів та знижує податковий потенціал України, внаслідок чого виникає гострий дефіцит бюджетних ресурсів. Це вимагає підвищення фіскальної ефективності вітчизняної податкової системи за допомогою важелів, які не суперечать цілям поживлення економічної актив-

ності. З метою зменшення масштабів ухилення від оподаткування, в першу чергу, слід знизити податковий тиск на фонд оплати праці. За оцінками Міжнародної організації праці та Світового банку, рівень нелегального працевлаштування в Україні становить від 2 до 4,7 млн осіб, що складає 14–33% від офіційно працюючих [4], тобто майже 170 млрд грн виплачуються «у конвертах» та не оподатковуються.

Податковим кодексом України регламентовано певне зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання шляхом поступового зменшення ставок основних бюджетоутворюючих податків – податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств. Однак, як засвідчує світова практика, зниження ставок оподаткування у перші роки супроводжується зменшенням податкових надходжень до бюджету. І якщо не вдається суттєво скоротити обсяг державних видатків, то показники бюджетного дефіциту зростатимуть. Саме тому, зменшення податкового навантаження повинно відбуватися поступово, шляхом зниження ставок не відразу щодо більшості бюджетоутворюючих податків, а поетапно на кожний з податків окремо, що дозволить уникнути як скорочення державних видатків внаслідок відмови держави від фінансування, насамперед, різних соціальних програм, так і підвищення показників бюджетного дефіциту.

Проте, лише зниження податкового навантаження без паралельного пошуку нових джерел формування бюджетних ресурсів не дасть очікуваних результатів. Компенсація втрачених сум податкових платежів у разі зниження тягаря податків на працю та капітал може здійснюватися за рахунок збільшення податків на споживання, зокрема акцизних ставок, та розвитку екологічних податків, тенденція до збільшення ролі яких спостерігається протягом останніх років у країнах Євросоюзу. Вагомим джерелом податкових надходжень повинні стати і ресурсні платежі, адже саме податки на землю та інші природні ресурси є найбільш нейтральними.

Важливим кроком до підвищення ефективності податкової системи України має стати удосконалення механізмів адміністрування податків і зборів, яке передбачає, в першу чергу, зосередження уваги на роботі з несумлінними платниками податків, викритті схем ухилення від оподаткування, наданні належних послуг зі справляння податків сумлінним платникам.

Стимулюючий вплив матиме й радикальне скорочення податкових пільг та преференцій: крім соціального ефекту (утвердження принципу справедливості в оподаткуванні), оптимізація пільгового оподаткування сприятиме розширенню бази оподаткування, зменшить можливості для ухилення від сплати податків. Як засвідчує зарубіжний досвід, стабільність і помірність системи оподаткування дають кращий і триваліший стимулюючий ефект, ніж податкові пільги.

Отже, за умови ефективного реформування податкової системи з врахуванням наведених пропозицій, Україна має всі шанси стати серйозним суб'єктом податкової конкуренції у світовому фіскальному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>
 2. Крисоватий А. І. Теоретико-організаційні доміанти та практика реалізації податкової політики в Україні: Монографія / А.І. Крисоватий. – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. – 371 с.
 3. Кодацкий В. П. Проблемы управления доходами государства / В. П. Кодацкий. – Х.: Пром-техагро, 2008. – 254 с.
 4. Черкасов А. Работодавці отримують економічні стимули надавати легальні робочі місця / А. Черкасов. – Урядовий кур'єр. – 2011. – 2 серпня.
-

**ПРОГРАМА ТА РОЗДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ
ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ»**

12 – 13 грудня 2013 року

м. Харків, Україна

Підписано до друку 09.12.2013 р. Формат 60 × 84/16. Папір офсетний.
Гарнітура AgnoPro. Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 6,4.
Обл.-вид. арк. 7,9. Наклад 130 прим. Зам. № 669.

Видавничий Дім «ІНЖЕК»
61001, Харків, пр. Гагаріна, 20. Тел. (057) 7034021, 7034001.
e-mail: vdinzhek@gmail.com; www.inzhek.kharkov.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України суб'єктів
видавничої діяльності ДК № 2265 від 18.08.2005 р.
Надруковано у ВД «ІНЖЕК», Харків, пр. Гагаріна, 20.